

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Katedra za noviju hrvatsku književnost

Zagreb, 20. svibnja 2016.

POSTAJE NA PUTU OD RUKOPISA DO LEKTIRE
(NA PRIMJERU ROMANA *VEČERNJI AKT* PAVLA PAVLIČIĆA)

DIPLOMSKI RAD

Mentorica:

Izv. prof. dr. sc. Julijana Matanović

Studentica:

Josipa Kvasina

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Prva postaja - AUTOR	6
2. 1. Iz biografije Pavla Pavličića	6
2. 2. Iz bibliografije Pavla Pavličića	7
2. 3. Pisanje kao životni poziv	11
2. 3. 1. Odnos društva prema književnosti	12
2. 3. 2. Odnos pisca prema čitatelju	14
2. 3. 3. Odnos prema vlastitom talentu ili o produkciji.....	16
2. 3. 4. Povratak priči	19
2. 4. O povezanosti pisca i njegova djela	21
2.4.1. Nastajanje <i>Večernjeg akta</i> – od ideje do rukopisa	24
2.4.2. Prvi čitatelji i recepcija romana <i>Večernji akt</i>	26
2.4.3. Najmlađi dobitnik <i>NIN</i> -ove nagrade	29
3. Druga postaja – UREDNIK.....	31
3.1. <i>Hit</i> vremena Zlatka Crnkovića	32
4. Treća postaja – DJELO	37
4.1. <i>NIN</i> -ova nagrada za roman godine 1981.	37
4.2. Mjesto Pavla Pavličića i <i>Večernjeg akta</i> u povijestima hrvatske književnosti.....	39
4.3. O <i>Večernjem aktu</i>	41
4.3.1. Ostvarena fabula.....	42
4.3.2. Falsifikat ili tema romana.....	45
4.3.3. Likovi i načini karakterizacije.....	51
4.3.4. Mjesto i vrijeme radnje	54
4.3.5. Žanrovi unutar <i>Večernjeg akta</i>	57
4.3.6. Postmoderni roman	62
5. Četvrta postaja – ČITATELJ.....	68
5.1. Izdanja i prijevodi <i>Večernjeg akta</i>	70
5.2. Čitanost – aktualnost	71
5.3. <i>Večernji akt</i> u školskom kurikulumu.....	74
6. Zaključak.....	78
7. Sažetak	79

8. Popis literature.....	80
9. Prilog	
10. Zahvale.....	90

I.

Uvod

Kako sam naslov najavljuje, tema ovog diplomskog rada bit će *postaje* kojima djelo prolazi na putu od autora do čitatelja. Točnije, riječ je o nizu koji počinje od autora, njegove biografije i bibliografije, početne ideje i nastajanja rukopisa, preko prvih čitatelja i prvih književnih kritika, do eventualnih nagrada dodijeljenih piscu za napisano djelo. Nakon prve *postaje* puta – autora, ono dolazi do urednika koji odobrava njegovo objavljivanje. O samom romanu, najviše će riječi biti u poglavlju o trećoj *postaji*, iako ga se ni prije ne može zaobići, jer o njegovom se putu radi. Ponešto od interpretiranog, moglo bi se iskoristiti pri metodičkom pristupu odabranim poglavljima ili tekstu u cjelini, čime će se doći do četvrte *postaje* – čitatelja, koji djelu daje konačnu vrijednost i život.

U slučaju ovog rada, poglavlje o prvoj *postaji* bit će o piscu Pavlu Pavličiću. Prije same analize, važno je na početku obrazložiti razloge tog izbora. Naime, Pavao Pavličić je autor iznadprosječnog broja naslova, među kojima su i mnogi nagrađeni, uključujući *Večernji akt* koji će biti središnja tema. Ipak, činilo se da o ovome piscu i njegovim djelima nema dovoljno tekstova, osobito u novije vrijeme. Uz to, autor je bio otvoren za pomoć¹ pri pisanju ovog rada o romanu koji je prošao sve navedene *postaje* i time bio još razumniji izbor pri odabiru teme, to jest, romana koji se na ovaj način može analizirati.

Nakon autora, često zanemarivan u našim osvrtima, urednik je druga i veoma važna *postaja* na putu književnog djela. Od dostupnih informacija, izdvojit će se relevantne kako bi se opisao jedan profesionalan odnos autora i urednika, što će ovdje biti izneseno u opisu Pavličićeva odnosa sa Zlatkom Crnkovićem, nedavno preminulim urednikom *Znanja* i začetnika biblioteka *ITD*, *HIT* i *Evergrin* u kojima su objavljivana i Pavličićeva djela. Upravo u vezi s time, na primjeru će se moći objasniti i termin *kućnog pisca*. Iako je u međuvremenu objavljivao i kod drugih urednika (poput Velimira Viskovića i Ive Sanadera), dok sada objavljuje kod urednika *Mozaik knjige* Zorana Maljkovića, analiza druge *postaje* zadržat će se na vremenu *Večernjeg akta* i uredništva Zlatka Crnkovića.

¹ Pavao Pavličić je, za pisanja ovog rada, ustupio brojeve časopisa *NIN*, *Politika* i *Studio* iz 1982. godine, kako bi analiza u poglavljima o dodjeli *NIN*-ove nagrade bila potpuna.

O djelu, romanu *Večernji akt*, govorit će se kao o trećoj *postaji* puta. U tom poglavlju o njemu će se detaljnije raspravljati pa će se, između ostalog, objasniti temeljni problem romana – sukob originala i falsifikata, zatim način karakterizacije likova, поближе prikazati Zagreb i njegove lokacije kao mjesto radnje, na temelju literature odrediti žanr, a na posljetku će biti riječi o postmodernističkim obilježjima romana.

Posljednja *postaja* do koje djelo dolazi je čitatelj. Uspjeh djela može se vidjeti po raznim pokazateljima, a *Večernjeg akta* ponajviše po broju izdanja, prijevodima, posudbama iz knjižnica koje svjedoče i o dugotrajnoj aktualnosti, kao i po zasluženom mjestu u izvedbenom planu i programu nastave hrvatskog jezika u srednjim školama i na popisu lektire.

Kako bi se dobio što bolji uvid u put romana od Pavla Pavličića do učenika u srednjoškolskim klupama, rad će uključivati književni život te će se zbog toga, osim dostupne teorijske literature, kao izvor informacija koristiti kritike, transkripcije iz televizijskih emisija (npr. *Večer na 8. katu*), intervjui, drugi autorovi tekstovi i tako dalje. Također, svako poglavlje ovog rada započet će citiranjem² pisca. Razlog tome su brojne misli na koje se nailazi u dostupnoj literaturi, a bez kojih ovaj rad ne bi bio potpun.

Vidljivo je da određeno djelo prolazi kroz četiri zahtjevima bogate *postaje*. Roman *Večernji akt* Pavla Pavličića idealan je primjer djela koje je ispunilo i zadovoljilo uvjete svake od njih, od autora do čitatelja, što će se u nastavku rada nastojati precizno objašnjavati i dokazivati.

² Lovro Škopljanac izvlačenje, to jest, *odnošenje* informacija iz teksta na način da se mogu lako zapamtiti i kasnije korisno upotrijebiti, po čemu taj pol ujedno označava znanstveno gledanje na svijet, naziva *eferentnim čitanjem*. Usp. Škopljanac, Lovro. 2014. *Književnost kao prisjećanje. Što pamte čitatelji*. Zagreb: Naklada Ljevak d.o.o. (str. 27)

II.

Prva postaja - AUTOR

„Ponekoga sam možda zabavio, ponekome skratio vrijeme, ali usrećio nisam nikoga, to znam sigurno. (...) Nije mi to uspjelo ali ja ne odustajem.“³

Ovim započinje poglavlje o prvoj *postaji* puta djela, autoru *Večernjeg akta* – Pavlu Pavličiću.

2. 1. Iz biografije Pavla Pavličića

„Moja građanska biografija nije uopće uzbudljiva. Zapravo je pravolinijska. Jedino uzbudljivo u njoj – a to mi je uzbuđenje bilo sasvim dovoljno – jeste činjenica da sam sve do lani bio podstanar.“⁴

Unatoč uvodnom citatu poglavlja i autorovu dojmu još iz 1982. godine, ovdje su navedeni važni biografski podaci kako bi se, barem donekle, stekao uvid o građanskom dijelu osobe Pavla Pavličića, koga će se u daljnjem tekstu češće spominjati kao pisca.

Pavao Pavličić rođen je 16. kolovoza 1946. godine u Vukovaru. U rodnom gradu, kojeg će kasnije često tematizirati u svojim djelima, završio je osnovnu školu i gimnaziju, nakon čega seli u Zagreb. Na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, godine 1969. je diplomirao, a 1974. doktorirao s temom⁵ *Sesta rima u hrvatskoj književnosti*. Od 1976. godine, Pavličić je redoviti profesor na Odsjeku za komparativnu književnost. Uz profesorsko zvanje i vokaciju pisca, Pavličić je tajnik Razreda za književnost Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (HAZU), njezin redoviti član od 1987. te književni znanstvenik, prevoditelj i scenarist⁶.

³ Pavličić, Pavao. 2001. *Mariji Jurić Zagorki*. u: *Rukoljub. Pisma slavnim ženama*. (str.24)

⁴ Pavličić, Pavao. 1982. *Ne gnjavim čitaoce*. Intervju u: *NIN*, 1621, 24. januar 1982. (str. 24)

⁵ Usp. Nemeč, Krešimir. 1994. *Večernji akt Pavla Pavličića*. u: Nemeč, Krešimir. Detoni-Dujmić, Dunja. *Pavao Pavličić, Đuro Sudeta, Dinko Šimunović*. Zagreb: Školska knjiga. (str. 11)

⁶ Usp. *Pavao Pavličić*: https://hr.wikipedia.org/wiki/Pavao_Pavli%C4%8Di%C4%87 (pregledano 6. 5. 2016.)

Očito je da su piščeva biografija i bibliografija čvrsto isprepletene i da je teško govoriti o jednoj bez druge. Zbog toga slijedi poglavlje s crticama o književnom putu i produkciji Pavla Pavličića, od 1972. do danas.

2. 2. Iz bibliografije Pavla Pavličića

„Ovdje u Zagrebu uživam glas neke vrste „skribomana“. Sticajem okolnosti od 1976. svake godine pišem po knjigu.“⁷

Književni život Pavla Pavličića započeo je 1972. zbirkom pripovijesti *Lađa od vode*, a nastavio se 1975. *Vilinskim vatrogascima* za koje je dobio nagradu *A. B. Šimić*⁸ – svoju prvu književnu nagradu. Podatke o njegovim počecima u skupini hrvatskih fantastičara ili tzv. *hrvatskih borgesovaca* nalazimo u gotovo svakom tekstu dostupne literature, stoga i o tome mora biti riječi. Naime, Pavličićevi počeci žanrovski su bili povezani s počecima drugih pisaca iste generacije (Stjepan Čuić, Goran Tribuson, Drago Kekanović, Stjepan Tomaš, Veljko Barbieri⁹ i drugi), stoga ih Branimir Donat, smatrajući ih nasljedovateljima Borgesove poetike, proziva danas već ustaljenim nazivom – *hrvatski borgesovci*:

„Mladi borgesovci koji su aleatoriku velikog učitelja reducirali na igru, koja nužno mora izbaciti broj koji iznenađuje, nalaze se danas na pragu jednog estetiziranog svijeta u kojem uopće ne sjedinjuje proturječnosti društvene provincijencije. Istodobno vraćanje tajnama jezika i igrama formalne logike vraća književnost u naručje govora i okrilje riječi.“¹⁰

Kad se same pisce pitalo, oni su navodili i druge uzore pa će tako Pavličić u intervjuu za *Politiku* 1982. reći kako je o fantastici ipak najviše učio od Bulgakova, Čapeka i Calvina¹¹.

⁷ Pavličić, Pavao. 1982. *Ne gnjavim čitaoce*. Intervju u: *NIN*, 1621, 24. januar 1982. (str. 24)

⁸ Usp. *Pavao Pavličić*: https://hr.wikipedia.org/wiki/Pavao_Pavli%C4%8Di%C4%87 (pregledano 6. 5. 2016.)

⁹ Usp. Matanović, Julijana. 2014. *Istraga je u tijeku*. Pogovor u: Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 235)

¹⁰ Donat, Branimir. 1991. *Astrolab za hrvatske borgesovce*. u: *Izabrana djela*. Zagreb: Nakladni zavod matice hrvatske. (str. 210)

¹¹ Usp. Pavličić, Pavao. 1982. Intervju: *Doktor nauka piše krimiče*. u: *Radio tv revija. Politika*. Broj 780. 5.2.1982. Godina XVI. Beograd. (str. 22)

Unatoč tome, Branimir Donat, inzistirajući na Borgesu kao neporecivom uzoru, mladim piscima zamjera odustajanje od odgovornosti¹² koju književnost ima. Velimir Visković pak, u tekstu *Sekundarna zbilja u novijoj hrvatskoj prozi*, prepoznaje težnju pisaca povratku književnosti samoj, književnosti koja ne mora imati veliku funkciju u društvu, a čega će se Pavličić držati i kad se čini da se vratio stvarnosnoj i društveno angažiranoj prozi:

„Naraštaj prozaika kojemu Pavličić pripada već u samom početku pisanja nema iluzije o općedruštvenoj relevantnosti književnog čina. Ali to ne znači i gubitak ljubavi i vjere u književnost; samo ne vjeruje se u književninu zbog nečega drugog, nego zbog književnosti same.“¹³

U mladih pisaca prepoznaje se zajednička fantastična podloga te povratak čitatelju i priči kao takvoj, a *Lada od vode* i *Vilinski vatrogasci* su Pavličićevi zastupnici tog fantastičnog perioda koji je trajao desetak¹⁴ godina:

„Nerijetko se pripominje da već tu, u genezi mlade proze, ima nešto fantastično: ta srodnost ljudi koji se bave čudnim stvarima, a da i ne znaju jedni za druge. Rekao bi Pavličić: *Nešto je bilo u zraku.*“¹⁵

Goran Tribuson, u emisiji *Večer na 8. katu* u kojoj je glavni gost bio upravo Pavao Pavličić, o tom periodu i njegovu raspadu, rekao je sljedeće:

„To je bio jedan tip literature koji je, onako, bio dosta hermetičan, i zakučast i, mislim, ja sam odustao od njega kad sam vidio da me osim mame nitko ne čita, tako da sam prešao na nešto drugo. Čini mi se da smo nas dvojica negdje u isto vrijeme, pri čemu je on bio vjerojatno prvi, napustili taj koncept te hermetične fantastične literature i pribjegli nečem drugom, nečem čitljivijem, jednostavnijem, nečem, to je zapravo teže možda pisat', pa smo prešli na nekakvu žanrovsku literaturu, pa smo počeli pisat'

¹² Usp. Donat, Branimir. 1991. *Astrolab za hrvatske borgesovce*. u: *Izabrana djela*. Zagreb: Nakladni zavod matice hrvatske. (str. 210)

¹³ Visković, Velimir. 1980. *Sekundarna zbilja u novijoj hrvatskoj prozi*. u: *Guja u njedrima. Panorama novije hrvatske fantastične proze*. 1980. Odabrao i uredio: Ivica Župan. Rijeka: OSIZ za odmor, rekreaciju, sport i kulturu Rafinerije nafte Rijeka. Izdavački centar Rijeka. (str. 43)

¹⁴ Usp. Nemeč, Krešimir. 1994. *Večernji akt Pavla Pavličića*. u: Nemeč, Krešimir. Detoni-Dujmić, Dunja. *Pavao Pavličić, Đuro Sudeta, Dinko Šimunović*. Zagreb: Školska knjiga. (str. 10)

¹⁵ Visković, Velimir. 1983. *Mlada hrvatska proza*. u: *Mlada proza. Eseji i kritike*. Zagreb: Znanje. (str. 10)

krimić i razne druge stvari. Mislim, tako da je naprosto ta skupina polako nestala. Mislim, čini mi se da smo, zapravo, mi jedini brodolomci preživjeli.“¹⁶

Ivica Župan prvu je Pavličićevu zbirku proglasio najuspjelijom iz tog razdoblja¹⁷, dok smatra da je u drugoj već počeo napuštati fantastiku.

Čini se da Pavličić ipak nije u potpunosti napustio fantastiku, svoj način fantastike bez mitskih bića, već ju je gradio na stvarnosnom i čitatelju bliskom temelju te da ono što Visković¹⁸ naziva *parakauzalnošću*, nalazimo i u kasnijim djelima:

„Posrijedi je, dakle, nešto što bismo mogli nazvati, nezgrapno – parakauzalnošću; pojavljuje se odnos uzrok – posljedica ali njegova je priroda takva da nadrasta kauzalnost kakva je karakteristična za objektivno iskustvo.“¹⁹

Nakon rasapa zajedničke poetičke podloge, Pavličić 1976. objavljuje zbirku pripovijesti *Dobri duh Zagreba*, nakon čega je njegova produkcija sve bogatija te je teško pronaći godinu u kojoj nema objavljenu knjigu. Štoviše, unatoč uvodnom citatu, moglo bi se reći da su godine s jednom objavljenom knjigom *lošije*. Pritom bi jedna od *boljih* bila, na primjer, 2006. godina kad je Pavličić objavio čak tri naslova: sabrane kriminalističke priče *Tko je to učinio?*, roman *Devet spomenika* i znanstvenu knjigu *Skrivena teorija*. S obzirom na činjenicu da u trenutku pisanja ovog rada (travanj 2016.), Pavličić ima 95²⁰ objavljenih djela, u nastavku je potrebno osvrnuti se na književna i književnoteorijska postignuća spomenuta već u biografiji ovog, bez lažne skromnosti, najproduktivnijeg hrvatskog pisca.

Nakon prve tri spomenute zbirke pripovijesti, Pavličić ih je do danas objavio još pet, zaključno (zasad) sa sabranim kriminalističkim pričama iz 2006. *Tko je to učinio?*. Okušao se i uspio u romanima za djecu kojih je šest, uključujući lektirne *Trojicu u Trnju* i *Petlju*.

¹⁶ Usp. *Večer na 8. katu: Pavao Pavličić* 02.04.2015. <https://www.youtube.com/watch?v=5uHP0uu72TA> (vrijeme: 37: 50) (pregledano 6. 5. 2016.)

¹⁷ Usp. Župan, Ivica. 1980. *Imaginacija modernih vremena*. u: *Guja u njedrima. Panorama novije hrvatske fantastične proze*. 1980. Odabrao i uredio: Ivica Župan. Rijeka: OSIZ za odmor, rekreaciju, sport i kulturu Rafinerije nafte Rijeka. Izdavački centar Rijeka. (str. 35)

¹⁸ Usp. Visković, Velimir. 1980. *Sekundarna zbilja u novijoj hrvatskoj prozi*. u: *Guja u njedrima. Panorama novije hrvatske fantastične proze*. 1980. Odabrao i uredio: Ivica Župan. Rijeka: OSIZ za odmor, rekreaciju, sport i kulturu Rafinerije nafte Rijeka. Izdavački centar Rijeka. (str. 47-48)

¹⁹ Isto. (str. 48)

²⁰ Usp. *Pavao Pavličić*: https://hr.wikipedia.org/wiki/Pavao_Pavli%C4%8Di%C4%87 (pregledano 6. 5. 2016.)

Njegova memoarska proza, koja broji osam djela, usko je vezana uz prošla vremena i njegov rodni Vukovar (npr. *Dunav*, *Vodič po Vukovaru*, *Vukovarski spomenar* i nagrađeni²¹ *Šapudl*), a sam autor o tome kaže:

„Moj temeljni, ovako nekako, poticaj je bio, u to vrijeme, kad sam gledao te Vukovarce koji su dolazili, među njima su bili i moji roditelji, samo sa jednom plastičnom vrećicom u ruci. I ono što je njima najviše nedostajalo, to nije bilo ni, ne znam, čamac, auto, kuća i tako dalje, nego su bile ove stvari koje nisu uspjeli ponijeti, to su obiteljske fotografije, pisma, predmeti i tako dalje. I ja sam nekako osjetio potrebu da im u tu plastičnu vrećicu nešto stavim, je li, pa sam onda počeo pisati o Vukovaru kakav je nekad bio. Dakle, praktički, ja nisam uopće o ratnom Vukovaru pisao jer nisam tamo bio i to nije, nekako ne bi bilo pristojno da o tome pišem, al' sam pisao zato o onom Vukovaru kakav je nekad bio.“²²

Nadalje, Pavličić piše i feljtone kojih je zasad u bibliografiji upisano osam (npr. *Zagrebački odrezak*, *Leksikon uzaludnih znanja*), i eseje od kojih su *Sve što znam o krimiću* i *Rukoljub* citirani, ili će biti, i u ovom radu. Profesor i znanstvenik Pavao Pavličić objavio je osamnaest znanstvenih knjiga, a da mu je i do te profesije stalo, svjedoči sljedeće:

„Ja volim i ovo drugo, svoj posao, ljude s kojima radim, kontakte sa studentima... Oni sada, čudim se, čitaju Hesea! Istok putuje na Zapad!“²³

Lovro Škopljanac, viši asistent na Odsjeku za komparativnu književnost Filozofskog fakulteta u Zagrebu, o Pavličiću – profesoru govori:

„Na fakultetu, svakako, među studentima, profesor Pavličić uživa veliko poštovanje i autoritet, a i izvan fakulteta, kod bivših studenata, nekadašnjih studenata.“²⁴

Objavljenih romana, ostavljenih za kraj jer i *Večernji akt* pripada toj skupini, ima četrdeset i tri (43!) u ovom trenutku. S obzirom na to da bi bilo teško pronaći način i izdvojiti ih ovdje nekoliko, ili odrediti kriterij po kojemu bi se to učinilo (po kriteriju osobnog izbora to bi bili *Večernji akt*, *Koraljna vrata*, *Rupa na nebu*, *Nevidljivo pismo*, *Diksilend* (u kojem prvi

²¹ Isto.

²² Usp. *Večer na 8. katu: Pavao Pavličić* 02.04.2015. <https://www.youtube.com/watch?v=5uHP0uu72TA> (vrijeme: 9: 50) (pregledano 6. 5. 2016.)

²³ Pavličić, Pavao. 1982. *Ne gnjavim čitaoce*. Intervju u: *NIN*, 1621, 24. januar 1982. (str. 26)

²⁴ Usp. *Večer na 8. katu: Pavao Pavličić* 02.04.2015. <https://www.youtube.com/watch?v=5uHP0uu72TA> (vrijeme: 32: 50) (pregledano 6. 5. 2016.)

put jasno spominje naziv svog rodnog grada²⁵), *Pokora, Stara ljubav, Tri petka u travnju...*), slijedinapomena da je cijela trenutna bibliografija Pavla Pavličića, po kojoj je i ovo dosad napisano, postavljena na internetske²⁶ stranice.

Na njegovu produkciju mnogi su prijekorno gledali, vjerojatno jer se činilo da tolika kvantiteta ne može podrazumijevati kvalitetu. Tu bi prosudbu, ipak, trebalo ostaviti vjernim čitateljima, ali i objasniti je činjenicom životnoga poziva što Pavličiću pisanje nedvojbeno jest.

2. 3. Pisanje kao životni poziv

„Ali, bez obzira na to, pisanje proze smatram svojom pravom i najpotpunijom vokacijom.“²⁷

S obzirom na navedene podatke o književnoj produkciji Pavla Pavličića, ovo poglavlje čini se kao logičan nastavak pogleda na *postaju* autora. I samo zbog broja napisanih djela, pa onda ikakvim razmišljanjem o načinu života ovakvog pisca, dolazi se do spoznaje po kojoj to mora biti neka vrsta životnog poziva. Iako je spomenuto kako Pavličić voli i onu svoju drugu, znanstvenu stranu, već prvotni citat poglavlja svjedoči o važnosti proze piscu pozvanom na nju. U tekstu koji slijedi govori se o odnosu društva (uključujući književnike) prema književnosti, a onda, suprotno tome, o Pavličićevom razmišljanju i odnosu prema čitatelju i vlastitom pozivu. Naime, pokazat će se kako pisac kojem je pisanje poziv i način života, ne može i ne treba biti ništa drugo doli pisac, jer to je najviše i najbolje što može dati čitatelju, time i društvu – svijetu uopće. Milovan Tatarin osvrnuo se na to, prepoznao je osobu – pisca u Pavlu Pavličiću i to formulirao ovako:

„No, saznao sam još nešto, saznao sam da književnost doista može biti životni poziv, sudbina, patetično rečeno. Jer, svaki put kad ste o nečemu govorili, ja sam osjećao da

²⁵ Usp. Matanović, Julijana. 2016. *Koliko je sto manje pet?* Pogovor u: Pavličić, Pavao. 2016. *Dobri duh Zagreba*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 246)

²⁶ Usp. *Pavao Pavličić*: https://hr.wikipedia.org/wiki/Pavao_Pavli%C4%8Di%C4%87 (pregledano 6. 5. 2016.)

²⁷ Pavličić, Pavao. 1982. Intervju: *Doktor nauka piše krimice*. u: *Radio tv revija. Politika*. Broj 780. 5.2.1982. Godina XVI. Beograd. (str. 23)

Vi književnost živite, da Vi knjigu istinski volite, da je knjiga ono što Vas bitno određuje i čemu ste dali sebe, doslovno i bez ostatka.“²⁸

Tekst koji slijedi vrvi citatima, uglavnom Pavličićevim, upravo zbog toga što o odnosu prema njegovom pozivu, njegovim djelima i njegovim čitateljima, nitko ništa bolje ne može reći.

2. 3. 1. Odnos društva prema književnosti

„Od kada je literatura preuzela i one obaveze koje nisu njene, došla je u opasnost da bude naprosto dosadna. Čitanje jednog romana, po nekim starim shvatanjima, liči na odlazak kod zubara: boli, ali je korisno.“²⁹

Činjenica je da se hrvatska književnost kroz povijest trudila biti društveno angažirana, prosvjetiteljska, da su pisci često bili i političari koji su preko proze pokušavali donijeti svoje stavove i *poučiti* narod. Situacija je slična i danas. Pisци poput Pavličića, koji su pisali zbog pisanja, često su prozivani kao neodgovorni prema društvu. Spomenuto je kako je generaciju mladih fantastičara Branimir Donat osudio upravo iz tog razloga, čime je književna vrijednost tih djela pala u drugi plan. U intervjuu za *Politiku* 1982. dotaknulo se i te teme, jer nagovještaja fantastične literature (Ksaver Šandor Gjalski, Antun Gustav Matoš, Janko Polić Kamov³⁰...), bitnije ovdje, literature neopterećene društvenom funkcijom bez obzira na žanr, bilo je u hrvatskoj književnosti i prije 1972., ali nije uspjela zaživjeti, „zato što je naša literatura oduvek preuzimala na sebe neke druge zadatke – prosvjetiteljske, političke i druge – i nije mogla da se bavi nekom ezoterijom ili nečim sličnim.“³¹ Ili dalje:

²⁸ Tatarin, Milovan. 2004. *Pismo što ga je Milovan Tatarin poslao iz Osijeka Pavlu Pavličiću u njegov grad*. u: *Kućni prijatelj: ogledi o suvremenoj hrvatskoj prozi*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 77)

Naslov Tatarinova teksta parafraza je prve pripovijesti prve Pavličićeve zbirke *Lađa od vode – Pismo što ga je Ivan Radak poslao iz sjeverne Italije svome prijatelju u naš grad*.

²⁹ Pavličić, Pavao. 1982. *Ne gnjavim čitaoce*. Intervju u: *NIN*, 1621, 24. januar 1982. (str. 25)

³⁰ Usp. Nemeć, Krešimir. 1994. *Večernji akt Pavla Pavličića*. u: Nemeć, Krešimir. Detoni-Dujmić, Dunja. *Pavao Pavličić, Đuro Sudeta, Dinko Šimunović*. Zagreb: Školska knjiga. (str. 8-9)

³¹ Pavličić, Pavao. 1982. Intervju: *Doktor nauka piše krimice*. u: *Radio tv revija. Politika*. Broj 780. 5.2.1982. Godina XVI. Beograd. (str. 22)

„Izgledalo im je da su vremena ozbiljna, da pred svakim pripadnikom društva stoje ozbiljni zadaci, pa da zato i književnost treba da se bavi nečim ozbiljnim, i da to radi planski i trezveno.“³²

Društvo i danas od književnika traži angažman, traži da se izjasne o pitanjima stanja u državi, uključujući u političke stranke, apeliraju na čitatelje nametnutim razmišljanjima upakiranim u naslovnice književnog djela:

„Postoji, naime, jedna pretpostavka oko koje kao da se svi slažu; a ona glasi: umjetnost ima prema zbilji stanovite obaveze. (...) Počeli smo vrednovati umjetnička djela po tome koliko se aktivno odnose prema zbilji, koliko o njoj zauzimaju stav, i koliko na nju utječu.“³³

Zanemaruje se pitanje može li pisac na taj način pisati, kao i zanima li čitatelje njegov osobni stav ili pak ono o čemu želi pripovijedati. Tu se priča ne završava jer uvijek ima književnika koji *popuste pod pritiskom*, manje ili više svojevolumino i objeručke prihvate društveno-politički angažman, a zatim, čini se, vrše pritisak na one vjerne svojoj vokaciji pisca:

„Lako je meni bilo onda dok je od mene vlast tražila da se angažiram: nju je bilo jednostavno prevariti jer ona nije razumjela ništa do gole sile. Danas je drugačije: danas pisci od mene traže da se angažiram, i ne tjeraju me na to silom nego moralnom ucjenom i estetičkim argumentima.“³⁴

Dakle, Pavličića po ovom pitanju, o kojem je najviše progovorio u upravo citiranom pismu *Slavi Raškaj*, ali i *Mariji Jurić Zagorki*, najviše muči što oni kojima je dano da pišu i dijele taj dar i talent – poziv s njim, ipak često književnost promatraju kao nešto marginalno, odviše lagodno da bi joj se posvetili u potpunosti, ili, kako pisac kaže: „ne vjeruju dovoljno u važnost onoga što rade. Ukratko, misle da uvijek postoje neki problemi veći od književnih, problemi koje oni, pisci, treba da rješavaju.“³⁵

³² Pavličić, Pavao. 2001. *Ivani Brlić Mažuranić*. u: *Rukoljub. Pisma slavnim ženama*. (str. 27)

³³ Pavličić, Pavao. 2001. *Slavi Raškaj*. u: *Rukoljub. Pisma slavnim ženama*. (str. 261-262)

³⁴ Isto. (str. 266)

³⁵ Pavličić, Pavao. 2001. *Mariji Jurić Zagorki*. u: *Rukoljub. Pisma slavnim ženama*. (str. 9)

Pavao Pavličić svoj poziv shvaća drugačije, o čemu će dalje biti više riječi, on se želi posvetiti priči i čitatelju, i osjeća da time, društvu u kojem živimo, daje upravo najviše što može:

„Ipak se pitam: je li takva vrsta angažmana doista logičan preduvjet da se uopće bude pisac? Možemo li svi biti lučonoše? Ne treba li netko i da piše dok ostali nose baklju slobode? I pitam se, isto tako, je li najsretniji kriterij procjene umjetničke vrijednosti takav angažman? Je li, napokon, lijepo, je li kolegijalno, siliti pisce da se u to uključe i onda kad za to nemaju afiniteta, i sumnjičiti ih ako to ne čine? Je li demokratski tjerati nekoga da se koristi demokracijom?“³⁶

2. 3. 2. Odnos pisca prema čitatelju

„Vjerujte mi na riječ: nema za pisca ništa slađe nego vidjeti nekoga gdje čita njegovu knjigu u tramvaju. Ja sam to doživio, i to mi je dovoljan razlog da pišem; takav jedan susret vrijedi stotine i stotine novih stranica.“³⁷

S obzirom na prethodno poglavlje u kojem je prikazan odnos većine pisaca prema književnosti te Pavličić, s druge strane, kojem je važan čitatelj i priča, a manje društveni angažman, čini se potrebnim dodatno osvrnuti na tu njegovu *suprotnu poetiku*. On želi čitatelja zainteresirati, odvesti ga u neki svijet sličan, a opet različit od njegova, svijet o kojem će razmišljati, koji će ga opustiti od svakodnevnog iako sadrži svakodnevno, svijet koji je isti, a opet sretniji. Nije isključeno da će iz Pavličićevih djela čitatelj nešto *naučiti* ili spoznati, ali to nije piščeva prva namjera niti je to u tekst ikad uvedeno izravno. Ono što je ovdje nazvano nekim drugim svijetom, Pavao Pavličić u pismu *Ivani Brlić Mažuranić* uspoređuje sa snom:

„Ako su drugi za svoje priče izabrali javu, vi ste za svoje ostavili san: ne samo što vaše priče nalikuju na snove, nego imaju i istu svrhu, istu zadaću koju ima i san: one čovjeka odvede u neki drugi svijet, ondje ga zaplaše, ganu, nasmiju, obrađuju, rasplaču, razljute, uzbude, a onda ga vrata natrag i puštaju ga da – obogaćen – o tom snu misli još cijeli dan.“³⁸

³⁶ Pavličić, Pavao. 2001. *Slavi Raškaj*. u: *Rukoljub. Pisma slavnim ženama*. (str. 269)

³⁷ Pavličić, Pavao. 2003. *Mojih tri stotine stranica*. u: Vuković Runjić, Milana, ur. 2003. *Pisci o pisanju. 32 autora o tajnama zanata*. Zagreb: Vuković i Runjić. (str. 132)

³⁸ Pavličić, Pavao. 2001. *Ivani Brlić Mažuranić*. u: *Rukoljub. Pisma slavnim ženama*. (str. 28)

Prethodne riječi dokaz su tome da o vlastitoj poetici sam pisac najbolje govori. Jer, upravo ono čemu se Pavličić divi kod Ivane Brlić Mažuranić jest i ono u čemu vidi smisao, kako i on sam nastoji pisati ili piše. Kao ona, i pisac svoju pažnju usmjerava na čitatelja i želi mu priuštiti jedno izolirano vrijeme i prostor koji će, ipak, ostaviti trag³⁹ u njegovom pogledu na stvarnost. Koliko mu je čitatelj važan i koliko brine o tome da svoj poziv usmjeri upravo prema njemu svjedoče sva njegova djela, bili romani ili ne, jer „u tome i jest cijela stvar, i siguran sam da ćete se složiti sa mnom: u tome, naime, da se čitatelj prepozna u djelu, da osjeti kako je taj san zapravo njegov san, pa da i sam to isto sanja, premda to prije nije znao“⁴⁰.

Pavličićev tip odgovornosti prema književnosti čini se ispravnijim, iako je izravni društveni angažman minimalan. Umjetničku vrijednost tekstu trebala bi davati čitanost, odnosno čitatelj, a on svoju publiku ima i to mu zasigurno održava motivaciju u ustrajanju pisanja za čitatelja:

„Za mene je najvažnije jednostavno pitanje: hoće li to što pišem publika da čita ili neće. Uvjeren sam da se knjige pišu za publiku, i gotovo! Pisanje je oblik društvene komunikacije. Ja pišem za ovo vrijeme i za ove ljude. Oni hoće da komuniciraju, i hoće da je ono što čitaju, bar zanimljivo.“⁴¹

Upravo o tome pisao je Velimir Visković u tekstu iz 1979. *Artificijelna zbilja u prozi Pavla Pavličića* u kojem se osvrće na pripovijest *Lađa od vode* i prepoznaje čitatelja kao krajnju potvrdu umjetničkog djela, ali i primjećuje njegov status u odnosu prema autoru u poetici povratka čitatelju i priči:

„Umjetnički akt ne ostvaruje se samo u relaciji pisac – tekst; artefakt se potpuno realizira tek u aktu čitanja: u emocionalnom intenzitetu koji čitatelj vezuje uz tekst dograđujući značenja koja su implicirana u tekstu, ali i stvarajući potpuno nova značenja koja nisu u tekst ugrađena piščevom intencijom. Tako shvaćena umjetnost jest svojevrsna „slika slobode“ jer pisac više ne postavlja sebe u superiornu poziciju

³⁹ Isto. (str. 42)

⁴⁰ Isto. (str. 39-40)

⁴¹ Pavličić, Pavao. 1982. *Ne gnjavim čitaoce*. Intervju u: *NIN*, 1621, 24. januar 1982. (str. 25)

onoga tko poučava čitatelja objavljujući mu „velike istine“, književni tekst je shvaćen kao poziv na igru u kojoj je čitatelj ravnopravan piscu.“⁴²

2. 3. 3. Odnos prema vlastitom talentu ili o produkciji

„Uz to, meni je pisanje način da izađem nakraj s vlastitim životom; kakav je u nas život, ne moram nikome tumačiti, pa zato i moram mnogo pisati.“⁴³

Nakon osvrta na pogled društva na književnost, a Pavla Pavličića na pisanje i čitatelja, a prije nego se priča zaokruži povratkom pripovijedanju, potrebno je još nešto reći o pozivu na pisanje, bogatoj produkciji, poetici različitoj od dominantne u hrvatskoj književnosti, usmjerenosti na čitatelja i svemu što takva vrsta odgovornosti nosi.

Pavao Pavličić je već u ranom djetinjstvu otkrio svoj interes za knjigu. U emisiji *Večer na 8. katu*, govoreći o tome, navodi kako se, zahvaljujući majci koja je bila velika ljubiteljica čitanja, upoznao s knjigama u knjižnici koju je doživljavao kako bi druga djeca doživljavala odlazak u slastičarnicu. Jedna od prvih želja vezanih uz budućnost bila mu je postati bibliotekar, zbog čega je kasnije upisao studij književnosti⁴⁴. Život ga je odveo u nešto drugačijem smjeru, ali rano prepoznata ljubav prema pisanoj riječi, obilježila ga je za cijeli život.

Kad je već počeo pisati i objavljevati, a o tome je već bilo riječi, krenuo je brzim i uspješnim tempom. Ipak, nikad nije odustao od priče i pisanja za čitatelja niti pokleknuo pod pritiskom pisanja društveno angažirane književnosti. Ta književnost smatra se odgovornom prema društvu jer ga poučava i usmjerava na, po nečijim kriterijima, ispravan put, ali književnost radi čitatelja samog, radi ispunjavanja njegove želje za pričom u vrijeme čitanja, također bi se trebala smatrati odgovornom. Odgovornom prema čitatelju koji svoju želju i potrebu ispunjava knjigom. Pavao Pavličić tako piše i od toga ne odustaje, kako zbog čitatelja,

⁴² Visković, Velimir. 1983. *Artificijelna zbilja u prozi Pavla Pavličića*. u: *Mlada proza. Eseji i kritike*. Zagreb: Znanje. (str. 63)

⁴³ Pavličić, Pavao. 2003. *Mojih tri stotine stranica*. u: Vuković Runjić, Milana, ur. 2003. *Pisci o pisanju*. 32 autora o tajnama zanata. Zagreb: Vuković i Runjić. (str. 132)

⁴⁴ Usp. *Večer na 8. katu: Pavao Pavličić* 02.04.2015. <https://www.youtube.com/watch?v=5uHP0uu72TA> (vrijeme: 5: 35) (pregledano 6. 5. 2016.)

tako i zbog sebe samog jer „na književnost se ne može utjecati, kao što se ne može utjecati ni na san. Možete usmjeriti nečije snove sugestijom, hipnozom, drogom, ili čime sličnim; ali, to ne traje dugo, jer poslije sanjač opet sanja samo ono što mu šune“⁴⁵.

Pisac pozvan na pisanje, čini se, može i mora pisati samo onako *kako mu dolazi* i u tome nema mjesta ničemu nametnutom izvana. Na posljjetku, kvaliteta takvih djela, napisanih radi samih sebe, neupitno je veća od one *naručene* i to čitatelj osjeća i cijeni:

„Upravo je to i moja najveća želja: da, kao pisac, sve što imam reći, kažem knjigama i ničim drugim, pa ako valjaju, neka se brane same, a ako ne valjaju, ja ću ionako s njima propasti.“⁴⁶

Ipak, ovdje se opet nameće društvo koje, osim što autore poput Pavličića ne pušta da pišu po inspiraciji, osuđuje ukoliko je takvo pisanje uspješno, čitano i prodavano. Kako u pogovoru novom izdanju Pavličićevih *Koraljnih vrata* piše Julijana Matanović – umjetnik je uvijek sumnjiv⁴⁷. Sumnjiv je i Pavao Pavličić jer mnogo piše, ali se na to rijetko kad gleda kao na potrebu za ispunjenjem talenta, za odgovornošću prema danom daru, a često kao na puku reprodukciju i *štancanje* knjiga jednog skribomana ili književnog manijaka⁴⁸:

„Kod pisca koji je pisac životom, a ne vlastitom odlukom, nema mjesta točki. Piscem se i rađaš i postaješ. Za trajanje je potrebno oboje, i to oboje ne smije biti razdvojeno suprotnim veznikom *ili*.“⁴⁹

Naravno, dogodi se manje uspješan roman, ali se dogode i ona izuzetna i važna djela bez kojih bi hrvatska književnost bila zakinuta. Kako Julijana Matanović nastavlja, da je deset ili dvadeset Pavličićevih romana „u samom vrhu suvremene hrvatske književnosti“⁵⁰, a zasigurno jest, već je to čini bogatijom, a njegov opus raskošnijim od opusa većine naših

⁴⁵ Pavličić, Pavao. 2001. *Ivani Brlić Mažuranić*. u: *Rukoljub. Pisma slavnim ženama*. (str. 36)

⁴⁶ Pavličić, Pavao. 2001. *Slavi Raškaj*. u: *Rukoljub. Pisma slavnim ženama*. (str. 259)

⁴⁷ Usp. Matanović, Julijana. 2016. *Je li Ivan Gundulić čitao romane?* Pogovor u: Pavličić, Pavao. 2016. *Koraljna vrata*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 311)

⁴⁸ Usp. Tatarin, Milovan. 2004. *Pismo što ga je Milovan Tatarin poslao iz Osijeka Pavlu Pavličiću u njegov grad*. u: *Kućni prijatelj: ogledi o suvremenoj hrvatskoj prozi*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 85)

⁴⁹ Matanović, Julijana. 2016. *Je li Ivan Gundulić čitao romane?* Pogovor u: Pavličić, Pavao. 2016. *Koraljna vrata*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 305)

⁵⁰ Isto.

pisaca⁵¹. I sam pisac je svjestan te *sinusoide koja donese nekad više, a nekad manje uspješne romane*, a on to, u svom stilu, formulira na sljedeći način:

„Jer sebe kao pisca ja doživljavam kao neku vrstu voćke, zato sam i prije spominjao zimski solsticij, kao simbol pokoravanja prirodnim zakonima. Ta voćka – to jest ja – svake godine rodi otprilike u isto vrijeme, i jednom rodi bolje, drugi put gore; ali ne treba od nje očekivati ni da prestane rađati, ni da umjesto jabuka stane rađati kivi. Ukratko: pišem zato što je to moj način da pokušam biti malo bolji čovjek nego što uistinu jesam.“⁵²

I time je zapravo sve rečeno. Pravi pisac treba pisati, jer time čini ono za što je stvoren i odgovoran, kako prema društvu kojem daje najbolje od sebe, tako i prema pozivu na koji se odaziva. I dok se drugi *natjeravaju* na umjetnički način prosvijetliti narod, Pavao Pavličić je napisao devedeset i pet naslova raznih žanrova (od toga osamnaest znanstvenih knjiga) i njima poučavao, odmarao, veselio i navodio na razmišljanje. A sve to bez političke angažiranosti, bilo javne, bilo kroz djela⁵³. Ovaj dio teksta o Pavličiću kao piscu pozvanom na pisanje, zaključit će se riječima Milovana Tatarina:

„A Vi, gdje ste u svemu tome Vi? Vi ste tamo gdje ste oduvijek i bili i gdje pravi pisac i treba biti – pred svojom bilježnicom i kompjutorom. Vi pišete redovito, sustavno, diciplinirano, Vi pišete mnogo. Zapravo, ponašate se prirodno, ponašate se onako kako se pravi pisac i treba ponašati. Zato se Vi utjelovljenje rada, sustavnosti, odgovornosti prema sudbini koja Vam je namijenjena i koju ste prihvatili. Vi ste utjelovljenje Pisca.“⁵⁴

⁵¹ Isto. (str. 306)

⁵² Pavličić, Pavao. 2003. *Mojih tri stotine stranica*. u: Vuković Runjić, Milana, ur. 2003. *Pisci o pisanju*. 32 autora o tajnama zanata. Zagreb: Vuković i Runjić. (str. 131)

⁵³ Suptilno upisana angažiranost može se iščitati iz ponekih Pavličićevih djela, npr. iz romana *Kraj mandata*.

⁵⁴ Tatarin, Milovan. 2004. *Pismo što ga je Milovan Tatarin poslao iz Osijeka Pavlu Pavličiću u njegov grad*. u: *Kućni prijatelj: ogledi o suvremenoj hrvatskoj prozi*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 88)

2. 3. 4. Povratak priči

„Napisati tekst u kojem će se doista nešto zbivati, pa će zato čitatelja i zanimati što će biti dalje, to se u nas smatra nepristojnim i opscenim.“⁵⁵

Povratak priči osnovna je ideja pristupa kojeg Velimir Visković, pišući o *Večernjem aktu*, naziva otporom okamenjenom avangardizmu⁵⁶. Također primjećuje, a to se već najavljivalo u radu, da Pavličić u priči, to jest, u „magičnoj zanesenosti čitatelja pričom“⁵⁷, vidi temeljnu svrhu literature. Dobro upoznat s tradicijom, načitan i k tome književni znanstvenik, Pavličić je pouzdan izvor u prosuđivanju zastupljenosti priče – fabule – u hrvatskoj književnosti. A kako je priča bila zanemarivana zbog već opisanog društvenog angažmana književnika, uz iznimke poput Augusta Šeno⁵⁸, svi su „bili na šteti: i pisac, i djelo, i čitalac, pa i hrvatska književnost uopće“⁵⁹. Tijekom vremena, možda nisu pisci nosili svu krivnju za odsutnost priče u svojim djelima, ali Pavao Pavličić joj se odlučio vratiti usprkos svemu što je bilo protiv njega. S tim se, pak, problemom obratio ponajprije Mariji Jurić Zagorki u pismu objavljenom⁶⁰ u *Rukoljubu* 1995. godine. Zagorka je pripovijedala priče i tome se Pavličić divi i k tome teži, ali i uči i želio bi da i drugi, možda *pogubljeni* pisci, učine isto:

„(...) kako se gradi fabula u književnom djelu, kako se u tu fabulu vjeruje, i kako se od nje pravi onaj motor koji pokreće i sve drugo u priči: likove, stil, kompoziciju, motivaciju, društveni kontekst i sve ostalo. (...) Ako vas zbunjuje ova terminologija, ako vam se ona čini preuzetna i mutna, ja ću vam dati definiciju: pod fabulom podrazumijevam ono o čemu djelo priča; to je slijed zbivanja koja proizlaze jedna iz

⁵⁵ Pavličić, Pavao. 2001. *Mariji Jurić Zagorki*. u: *Rukoljub. Pisma slavnim ženama*. (str. 9)

⁵⁶ Usp. Visković, Velimir. 1988. *Otpor okamenjenom avangardizmu*. u: *Pozicija kritičara: kritičarske opaske o suvremenoj hrvatskoj prozi*. Zagreb: Znanje. (str. 182)

⁵⁷ Isto. (str. 182)

⁵⁸ Usp. Matanović, Julijana. 2016. *Koliko je sto manje pet?* Pogovor u: Pavličić, Pavao. 2016. *Dobri duh Zagreba*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 240)

⁵⁹ Pavličić, Pavao. 2001. *Mariji Jurić Zagorki*. u: *Rukoljub. Pisma slavnim ženama*. (str. 14)

⁶⁰ Pismo je prvi put izgovoreno na Trećem programu Radio Zagreba 1982. godine; urednik: Danijel Dragojević. Usp. Matanović, Julijana. 2016. *Koliko je sto manje pet?* Pogovor u: Pavličić, Pavao. 2016. *Dobri duh Zagreba*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 239)

drugih, a najčešće su već i sama po sebi interesantna. Eto, toga, poštovana spisateljice, ima u vas više nego u ikoga drugog.“⁶¹

U djelima Pavla Pavličića uočava se priča, ali i razlog njezinog postojanja. Piščevo je uvjerenje da „ukloniti iz djela fabulu, to je čin koji se protivi samoj naravi proze“⁶². Također, svjestan je činjenice da čitatelji u knjigama više ne traže odgovore na važna životna pitanja i zato im želi pružiti fiktivnu stranu života jer, kako kaže u intervjuu za *Politiku*, ništa ne može zamijeniti ljudsku maštu – tek izmišljenim stvarima čovjek može dati tijek kakav želi⁶³. Današnji čitatelj želi priču, štoviše, čezne za njom⁶⁴, i Pavličić mu je želi dati. Kad nađe priču počinje pisati, ali bez nje ne zna i ne želi pisati⁶⁵. Priča koju pisac donosi čitatelju najčešće je nemoguća, ali donesena kao moguća⁶⁶, a zbog njezine zanimljivosti – makar bila fantastična – „čitatelj u priči prepoznaje sebe, premda priča govori o dalekim mjestima i ljudima, prepoznaje svoje probleme, svoje more i traume, premda toga najčešće nije svjestan“⁶⁷. Književno djelo to treba sadržavati, a Pavličić prepoznaje svoju obvezu prema priči koja, opet, *zatvara krug* tek kod čitatelja. Moguća definicija Velimira Viskovića glasi: „Književno djelo nije rezultat piščeva umijeća da promatra stvarnost, već njegove sposobnosti da kombinira razne paraliterarne i literarne tekstove“⁶⁸, a Pavličićeva: „(...) priča je zatvoren i omeđen svijet koji ima svoje zakone i svoj smisao“⁶⁹. To je upravo način na koji on, koji se odlučio na pisanje priča za čitatelje, piše:

⁶¹ Pavličić, Pavao. 2001. *Mariji Jurić Zagorki*. u: *Rukoljub. Pisma slavnim ženama*. (str. 8-9)

⁶² Isto. (str. 15-16)

⁶³ Usp. Pavličić, Pavao. 1982. Intervju: *Doktor nauka piše krimiče*. u: *Radio tv revija. Politika*. Broj 780. 5.2.1982. Godina XVI. Beograd. (str. 22)

⁶⁴ Isto. (str. 23)

⁶⁵ Isto. (str. 23)

⁶⁶ Usp. Visković, Velimir. 1980. *Sekundarna zbilja u novijoj hrvatskoj prozi*. u: *Guja u njedrima. Panorama novije hrvatske fantastične proze*. 1980. Odabrao i uredio: Ivica Župan. Rijeka: OSIZ za odmor, rekreaciju, sport i kulturu Rafinerije nafte Rijeka. Izdavački centar Rijeka. (str. 46)

⁶⁷ Pavličić, Pavao. 2001. *Mariji Jurić Zagorki*. u: *Rukoljub. Pisma slavnim ženama*. (str. 23)

⁶⁸ Visković, Velimir. 1983. *Artificijelna zbilja u prozi Pavla Pavličića*. u: *Mlada proza. Eseji i kritike*. Zagreb: Znanje. (str. 64)

⁶⁹ Pavličić, Pavao. 2001. *Mariji Jurić Zagorki*. u: *Rukoljub. Pisma slavnim ženama*. (str. 18)

„Ja pišem onu vrstu proze u kojoj nije važna lijepa rečenica, znate, koju ćete moći izvaditi pa citirati kao aforizam, je li, nego, ja pripovijedam priče, dakle, važna je priča koju će čitatelj slijediti pa je onda i meni samome interesantno to pratiti.“⁷⁰

Iako se ovaj rad suprotstavlja piščevom mišljenju po kojem ga je teško ili nepotrebno citirati, neupitno je da njegova djela imaju priču. Priču ima i *Večernji akt* o kojem će uskoro biti više riječi. Iako se za tu poetiku opredijelio i ranije, u pismu *Mariji Jurić Zagorki*, kao da ju je definirao i time odredio svoj spisateljski put.

2. 4. O povezanosti pisca i njegova djela

„To priči ponekad smeta, ali ja od toga ne bježim: bolje je pisati sa žarom o onome što čovjeka muči, ma makar to priču malo i opteretilo.“⁷¹

Prvo izdanje romana *Večernji akt* objavila je biblioteka *HIT* urednika Zlatka Crnkovića 1981. godine. S obzirom na to da je još uvijek riječ o prvoj *postaji* puta romana, autoru Pavlu Pavličiću, o uredniku, biblioteci, ali i samom romanu kao književnom djelu, govori se u sljedećim poglavljima. U ovom dijelu teksta naglasak se stavlja na aspekte romana koji su još uvijek usko vezani uz pisca, na njegovu povezanost s romanom, to jest, pretpostavljene autobiografske činjenice o Pavlu Pavličiću koje se nalaze i kod Mihovila, glavnog lika *Večernjeg akta*, a zatim na podatke o nastajanju romana, i njegovih rukopisa uopće, prvoj recepciji romana, kao i uvod o *NIN*-ovoj nagradi dodijeljenoj Pavličiću 1982. godine za roman godine.

Kad bi se Pavla Pavličića pitalo, on bi demantirao postojanje ikakvih autobiografskih elemenata u svojim romanima. I to bi bilo u skladu s kolegijima književne teorije, po kojima se pisca ne smije tražiti u tekstovima jer su fiktivni te se autor nalazi izvan teksta i svake analize i interpretacije. Ovdje će se ipak iznijeti razmišljanja o povezanosti pisca s Mihovilom, makar se to na posljetku ispostavilo najslabijom točkom rada. Tekst koji slijedi

⁷⁰ Usp. *Večer na 8. katu: Pavao Pavličić* 02.04.2015. <https://www.youtube.com/watch?v=5uHP0uu72TA> (vrijeme: 3: 20) (pregledano 6. 5. 2016.)

⁷¹ Pavličić, Pavao. 2001. *Mariji Jurić Zagorki*. u: *Rukoljub. Pisma slavnim ženama*. (str. 22)

pisan je pod pretpostavkom pročitano *Večernjeg akta*, te u skladu s time u radu neće biti donesen sadržaj, već se donose dijelovi teksta potrebni u analizi.

Rečeno je već mnogo toga o Pavličiću kao piscu koji svoj poziv shvaća ozbiljno i – piše. Slično je s Mihovilom koji također teško odgovara na pitanja o tome kako stvara:

„Da ga je netko upitao kako misli postići da mu papir dobije odgovarajući ton i kvalitetu, kako će patinirati, odakle mu boja, da ga je netko upitao bilo što u vezi s falsifikatima, Mihovil mu ne bi znao odgovoriti. Jedino što bi znao reći bilo bi: „Ja crtam.“ I to bi bilo točno.“⁷²

Vraćajući se na bogatu produkciju ovog pisca, otvara se nekoliko pitanja koja su se otvorila i u romanu: može li umjetnik ne stvarati ono što mu *dolazi*, što bi se dogodilo da prestane, kako sam gleda na vlastiti rad, kako reagira društvo i kako se on nosi s time. Naime, Mihovil, gledajući visoku djevojku u potpeticama dok prolazi kroz Bogovićevo⁷³, dolazi do jednog važnog zaključka, a pitanje odvajanja lika Mihovila i pisca koji mu daje glas može ostati i neodgovoreno:

„ – Pa da – promrmljao je gledajući za njom dok je otvarao novine – kad imaš neki nedostatak, onda je bolje da to naglašavaš nego da skrivaš. Isto tako i prednost.“⁷⁴

Iako će o karakterizaciji lika Mihovila biti više riječi kasnije, već u ovom dijelu rada mogu se izvući zaključci za čijim ponavljanjem kasnije nema potrebe. On se, nadalje, razboli ukoliko ne falsificira. Pitanje koje se otvara, ako ni zbog čega drugog, onda zbog broja naslova, jest – što bi se dogodilo s Pavličićem da prestane pisati:

„Čim bi počeo da falsificira, tijelo bi reagiralo, vratilo se u svoju normalnu kolotečinu i počelo dobro funkcionirati. Nije bilo sumnje: postojala je jasna veza između njegova zdravlja, pa čak možda i života, i onoga što je radio; bilo je jasno da bi od onih simptoma mogao i umrijeti. Naprosto, bio je prisiljen da falsificira.“⁷⁵

⁷² Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 12-13)

⁷³ Usp. Matanović Julijana. 2014. *Istraga je u tijeku*. Pogovor u: Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 237)

⁷⁴ Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga (str. 44)

⁷⁵Isto. (str. 114)

Očito je da oba umjetnika žele, ali i moraju stvarati, ili bolje rečeno, moraju odgovarati na talent koji im je dan. Društvo će to često osuditi misleći da se protiv toga, makar to bio unutarnji poziv, može i mora, pa će umjetnik biti sumnjiv. Pozivajući se na Julijanu Matanović, spomenuto je kako je Pavličić svojom produktivnošću *sumnjiv*, baš kao i Mihovil „ili *našima* ili *vašima*“⁷⁶ jer ne može raditi ono na što je pozvan, a da to nekome ne smeta. Kao i Pavličić, koji se znao oduprijeti dominantnoj struji i nastavio pisati kako su mu savjest i poziv nalagali, i Mihovil je doveden u situaciju u kojoj je morao odlučiti hoće li, a znao je da mora, i na koji način nastaviti raditi:

„Starčić diže glavu i nasmiješi se. Činilo se da crni oblak, koji se kretao od sjevera prema jugu, kao i on, upravo njega prati pa kad zastane on, zastane i oblak.

– Sad na to ima pravo – zakimao je starčić. – Ja sam izabrao stranu.“⁷⁷

Pod sljedećim naslovom bit će riječi o nastajanju *Večernjeg akta*, još uvijek sa strane autora, a kao najava usmjeravanja pažnje na sam roman. Prije tog teksta, u kojem neće više biti povezivanja vanjskih i unutarnjih instanci djela, slijedi dio teksta iz romana o ponašanjima dijela stanovništva prilikom gledanja Mihovila, darovitog umjetnika – falsifikatora, na televizoru. Citatom se najavljuje tekst o Pavličićevom motivu – ideji za pisanje ovog romana, ali i pokazuju mogućnosti reagiranja na posebne ljude (bili umjetnici ili ne), zadivljujuće talente i njihove produkte, što također nije teško povezati s ovim autorom i njegovim radom:

„Jedan student rekao je svojoj djevojci, pred televizorom u studentskom domu, da toga čovjeka mora upoznati. Jedan srednjoškolac odlučio je da se upiše na Akademiju. Jedan pisac dobio je ideju za roman. Jedan pijanac otišao je u kuhinju po sodu-bikarbonu.“⁷⁸

⁷⁶ Matanović, Julijana. 2016. *Je li Ivan Gundulić čitao romane?* Pogovor u: Pavličić, Pavao. 2016. *Koraljna vrata*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 311)

⁷⁷ Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 225)

⁷⁸ Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 104)

2.4.1. Nastajanje *Večernjeg akta* – od ideje do rukopisa

„Prilično smo okruženi lažima, ali ih ne vidimo. Priča je, dakle, prepoznatljiva.“⁷⁹

Svoj doprinos knjizi *Pisci o pisanju. 32 autora o tajnama zanata* koju je uredila Milana Vuković Runjić⁸⁰, dao je i Pavao Pavličić već citiranim tekstom *Mojih tri stotine stranice* u kojem se mogu dobiti odgovori na mnoga pitanja o tome kako autor piše. Čitajući njegove romane, zasigurno se većina čitatelja zapita kako mu neka ideja *sine*, u čemu nalazi inspiraciju, kako zatim temu razvija i slično. U spomenutom tekstu, Pavličić smatra da su za pisanje potrebni inspiracija i rad i to tim redoslijedom:

„Inspiracija je, po mom osjećaju, ono kad čovjeku padne na pamet ideja (za roman, priču, dramu), zamisao koja se može izraziti jednom jedinom rečenicom, i dolazi mimo piščeve volje. Nakon toga počinje šljakanje, i tu nadahnuće više nema što tražiti.“⁸¹

Čini se da je tako bilo i s *Večernjim aktom*, iako je prvi poticaj bio izvanjski:

„Inspiracija dolazi bilo kad i s bilo kojim povodom, ali kod mene – zbog razloga koje ću spomenuti malo poslije – to najčešće biva negdje oko zimskog solsticija. Tad mi padne na um ideja da napišem priču o čovjeku koji može falsificirati sve, pa čak i sama sebe, ili priču o domaru provincijskog kazališta kroz koje tutnji povijest dvadesetoga stoljeća. Tu ideju zabilježim i ostavim je da radi u mraku.“⁸²

U slučaju *Večernjeg akta*, inspiracija je ipak stigla potaknuta člankom u novinama, točnije u crnoj kronici koju Pavličić redovito čita:

„U jesen 1979. u novinama sam pročitao, u jednoj crnoj hronici, vijest o nekom Grku koji je falsificirao Mozartove rukopise. Dok se falsifikati nisu otkrili, mnogi eksperti su tvrdili da su rukopisi autentični. Kad je to izbijelo na vidjelo, nastao je užas među kolekcionarima. Možda je sve što posjeduju falsifikat! Ta priča mi je dala ideju za

⁷⁹ Pavličić, Pavao. 1982. *Ne gnjavim čitaoce*. Intervju u: *NIN*, 1621, 24. januar 1982. (str. 24)

⁸⁰ Vuković Runjić, Milana, ur. 2003. *Pisci o pisanju. 32 autora o tajnama zanata*. Zagreb: Vuković i Runjić.

⁸¹ Pavličić, Pavao. 2003. *Mojih tri stotine stranica*. u: Vuković Runjić, Milana, ur. 2003. *Pisci o pisanju. 32 autora o tajnama zanata*. Zagreb: Vuković i Runjić. (str. 128)

⁸² Isto. (str. 128)

roman, ali ja sam uzeo jedan novi elemenat. Moj falsifikator je jedini koji može da prepoznaje originale.“⁸³

Dakle, iz jedne novinske vijesti, Pavličić je dobio ideju, prizvao inspiraciju i razvio drugačiji tijek romana koji će se događati na našem prostoru i k tome uključivati fantastične elemente. U konačnici će nastati *Večernji akt*, jedan od najboljih, najzvučnijih i najpriznatijih njegovih romana. Za to ipak treba biti pisac, crtica u novinama ne bi bila dovoljna sama po sebi.

Nakon što je ideja odležala, Pavličić radi koncept romana, „likovi dobivaju imena, izgled, karakterne osobine“⁸⁴. U ovoj su fazi vjerojatno nastali likovi Mihovila, Bake, Dine, svećenika, Zorana i njegova oca i drugi, te su određene njihove uloge, stavovi i utjecaji u romanu.

Nadalje:

„Onda jednoga dana sjednem i napišem raspored po poglavljima. To su kratke rečenice u kojima se kaže što će se bitno u kom poglavlju dogoditi, a tih poglavlja obično bude nekakav okrugao broj – sedam, devet, dvadeset, trideset – jer ja sam takav nekakav simetričan pisac.“⁸⁵

Tih i takvih poglavlja u *Večernjem aktu* je *prividno* devet, a njihovi naslovi su redom⁸⁶: *glava prva, u kojoj se govori o jednom mladiću i njegovoj baki; glava druga, u kojoj jedna tajna prestaje biti tajnom; glava treća, koja započinje iznenađenjem, a završava prepodom; glava četvrta, u kojoj ima mnogo citata iz novina; glava peta, koja obuhvaća raspon od bolesti do nezdravih ideja; glava šesta, u kojoj se govori o cvijeću, pticama i gramofonskim pločama; glava sedma, u kojoj se govori o lipanjskom ludilu; glava osma, u kojoj se donose neke važne odluke; glava deveta, koja je samo prividno posljednja*; te prepiska između urednika Zlatka Crnkovića i pisca Pavla Pavličića koja donosi prevrat i iznenađenje na kraju. Ona bi mogla biti deseto poglavlje, ali i ne mora, što se pokazuje u jednom od sljedećih poglavlja.

⁸³ Pavličić, Pavao. 1982. *Ne gnjavim čitaoce*. Intervju u: *NIN*, 1621, 24. januar 1982. (str. 24)

⁸⁴ Pavličić, Pavao. 2003. *Mojih tri stotine stranica*. u: Vuković Runjić, Milana, ur. 2003. *Pisci o pisanju*. 32 autora o tajnama zanata. Zagreb: Vuković i Runjić. (str. 129)

⁸⁵ Isto.

⁸⁶ Usp. Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga.

Kada jednom započne pisati, Pavličić piše svaki dan:

„Provodim za stolom dva do tri sata dnevno, ovisno o tipu priče koju pišem i ovisno o tome koliko su poglavlja duga; pišem, naime, otprilike po jedno poglavlje svaki dan.“⁸⁷

U ovoj fazi rada, teško je reći znači li to da je *Večernji akt* napisan za desetak dana i je li pisac pri pisanju znao da piše roman koji će se, između ostalog, naći na popisu lektire:

„Za mjesec dana, otprilike, napišem rukopis. Ostavim ga da neko vrijeme – opet otprilike mjesec dana – odleži, i onda ga tipkam. Nema puno ispravki. Sve zajedno traje manje od pola godine. Pišem brzo jer ne mogu dugo da zadržim atmosferu priče. Obično pišem ljeti, za vrijeme raspusta.“⁸⁸

Također, s obzirom na to da je posljednji citat iz Pavličićevog intervjua za *NIN*, 1982. godine, vođenog povodom uspjeha *Večernjeg akta*, pretpostavka je da je roman pisan rukom. 2015. godine, kad se već malo toga piše rukom, u emisiji *Večer na 8. katu*, o tome je rekao sljedeće:

„(...) pisao sam rukom, pa i sad, ono do čega mi je jako stalo i što smatram osobito odgovornim, to pišem rukom pa onda poslije pretipkavam.“⁸⁹

2.4.2. Prvi čitatelji i recepcija romana *Večernji akt*

„Dabogme, svako ko uzme knjigu u ruke zna tu razliku između života i proze. Ali, uvijek uživa u tome da i u knjizi nađe nešto prepoznatljivo.“⁹⁰

Kad je roman napisan, nastupa trenutak u kojem je potrebno da ga netko prvi pročita. Otvoreno je pitanje pripada li *Večernji akt* davnim djelima kad je Pavličić davao rukopise prijateljima na čitanje ili je njegov urednik bio prva osoba u čije je ruke dospio ovaj roman:

⁸⁷ Pavličić, Pavao. 2003. *Mojih tri stotine stranica*. u: Vuković Runjić, Milana, ur. 2003. *Pisci o pisanju*. 32 autora o tajnama zanata. Zagreb: Vuković i Runjić. (str. 129)

⁸⁸ Pavličić, Pavao. 1982. *Ne gnjavim čitaoce*. Intervju u: *NIN*, 1621, 24. Januar 1982. (str. 25)

⁸⁹ Usp. *Večer na 8. katu: Pavao Pavličić* 02.04.2015. <https://www.youtube.com/watch?v=5uHP0uu72TA> (vrijeme: 4: 25) (pregledano 6. 5. 2016.)

⁹⁰ Pavličić, Pavao. 1982. *Ne gnjavim čitaoce*. Intervju u: *NIN*, 1621, 24. januar 1982. (str. 25)

„Nekada davno davao sam ga na čitanje prijateljima, ali poslije sam shvatio da je to gnjavaža i za njih i za mene: za njih jer toga ima mnogo, a za mene jer me njihove primjedbe zgrome; svaki se čovjek, naime, nad tuđim rukopisom kritički raspomami kako nikad ne bi s gotovom knjigom. Zato sam odlučujem što ću i kako ću.“⁹¹

Neovisno o tome tko je prvi čitao *Večernji akt*, nakon prijatelja i urednika, roman je objavljen i to u biblioteci *HIT* izdavačke kuće *Znanje* u šest tisuća primjeraka⁹². Negativne kritike koje su uslijedile, a njih uvijek ima pa prvo nešto o njima, naknadno su inicirale osvrt Milovana Tatarina⁹³ koji se pita o čemu bi knjiga trebala govoriti da bi bila po mjeri hrvatskog kritičara:

„Ispravite me ako griješim, ali čini mi se da Vas napadaju zbog jedne činjenice – zbog toga što Vi ustrajno i s velikim uspjehom izmišljate i pišete priče, stvarate nove svjetove koji imaju svoje zakonitosti i svoju logiku. Čak i kad je riječ o, recimo, romanima *Pokora*, *Zaborav* i *Nepovrat*, o, dakle, fantastičnim trilerima, Vi jednostavno znate – ma koliko tema bila paralogična – priču dovesti do kraja, objasniti je unutar njezina vlastita sustava.“⁹⁴

Koliko je književna kritika objektivno zanimanje, sporno je pitanje. Sam Tatarin će za nju reći da je subjektivan čin zavijen u oblandu teorijske objektivnosti⁹⁵. Unatoč tome, književna je kritika dobra i potrebna, ona književnu produkciju vrednuje i time, na neki način, filtrira. A kako će dio kritike Pavličićev rad ocijeniti negativno iz razloga čiji raspon ide od društvene neangažiranosti pa nadalje, tako će dio kritike biti osvojen njegovim djelima, uključujući i *Večernji akt*. Kritika je prije koliko i sada neka djela ili pisce odobravalala, a neke ne. Pavličić je prošao tim putem, nekad hvaljen, nekad kuđen, ali još je 1982. odredio svoj stav prema tome i time još jednom pokazao da on samo želi pisati jer je na to pozvan – jer je pisac:

⁹¹ Pavličić, Pavao. 2003. *Mojih tri stotine stranica*. u: Vuković Runjić, Milana, ur. 2003. *Pisci o pisanju*. 32 autora o tajnama zanata. Zagreb: Vuković i Runjić. (str. 130)

⁹² Usp. Pavličić, Pavao. 1982. *Ne gnjavim čitaoce*. Intervju u: *NIN*, 1621, 24. januar 1982. (str. 26)

⁹³ Usp. Tatarin, Milovan. 2004. *Pismo što ga je Milovan Tatarin poslao iz Osijeka Pavlu Pavličiću u njegov grad*. u: *Kućni prijatelj: ogledi o suvremenoj hrvatskoj prozi*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 83)

⁹⁴ Isto.

⁹⁵ Isto. (str. 86)

„Privilegije, stari način dodjeljivanja stanova piscima, dodjeljivanja rubrika u novinama, neka vrsta njihove posvećenosti – bilo bi kretanje unazad. Promijenio se položaj književnosti. S tim u vezi je i pojava takozvanih pozitivnih kritika. Zaista je malo kritičara koji pišu negativno o onome što čitaju. Kritičari danas čitaju ono što im se sviđa. I nisu, kao ranije, ljudi koji zapravo daju propusnice u svijet posvećenih.“⁹⁶

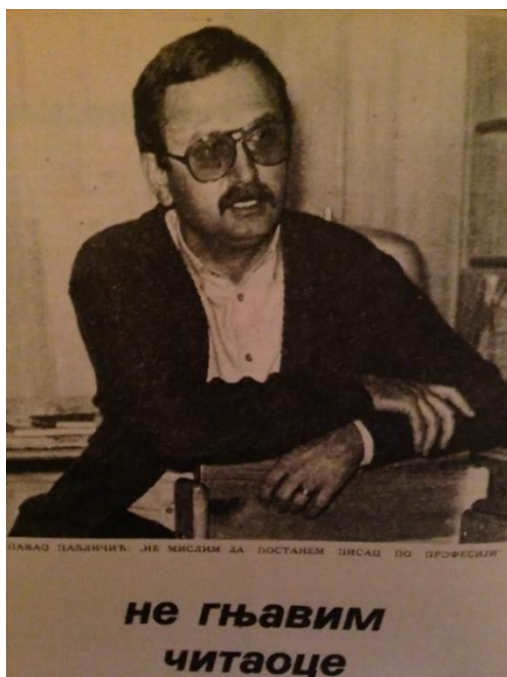
Zahvaljujući kritikama ili ne, *Večernji akt* je 1981. nominiran za *NIN*-ovu knjigu godine, što ovaj rad dovodi do posljednjeg poglavlja usko vezanog uz autora Pavla Pavličića.

⁹⁶ Pavličić, Pavao. 1982. *Ne gnjavim čitaoce*. Intervju u: *NIN*, 1621, 24. januar 1982. (str. 26) (na slici)

2.4.3. Najmlađi dobitnik NIN-ove nagrade

„Ovo je priča o školjci, a zapravo o meni. Jer, školjka je, dakako, šumila, ali taj šum nije dolazio iz nje same, nego iz uha koje je sluša; a slično je i sa mnom: to što uspijevam reći više je zasluga onoga kome govorim nego moja vlastita.“⁹⁷

Pavao Pavličić proglašen je u siječnju 1982. dvadeset četvrtim⁹⁸ dobitnikom prestižne

NIN-ove nagrade za roman *Večernji akt*. Dobitnik je, zapravo, roman pa je o nagradi u tom smislu više riječi u dijelu o trećoj *postaji*.

Uvodno, NIN-ova nagrada dodjeljivala se u siječnju svake godine, za najbolji i prvi put objavljeni roman godine na tadašnjem srpskohrvatskom jezičnom području⁹⁹. Pavličić je i godinu ranije, 1980., bio nominiran s romanom *Umjetni orao* koji je završio na zapaženom četvrtom¹⁰⁰ mjestu. Ovaj mu je roman prvi objavljen u biblioteci *HIT*, a 1990. po romanu je snimljen film¹⁰¹ *Orao* u režiji Zorana Tadića¹⁰², a sam je Pavličić bio scenarist. Dakle, 1982. Pavličić je

postao najmlađi dobitnik¹⁰³ u povijesti NIN-ove nagrade, u tom trenutku imao je trideset šest godina i najprestižniju nagradu tog vremena i prostora. U tekstu Boška Petrovića, predsjednika žirija, o Pavličićevom uspjehu piše:

⁹⁷ Pavličić, Pavao. 1997. *Ja*. u: *Kako preživjeti mladost*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 247)

⁹⁸ Usp. *Kako je radio žiri* u: *NIN*, 1621, 24. januar 1982. (str. 26)

⁹⁹ Usp. *Roman godine* u: *NIN*, 1621, 24. januar 1982. (str. 24)

¹⁰⁰ Usp. *Kako je radio žiri* u: *NIN*, 1621, 24. januar 1982. (str. 26)

¹⁰¹ *Orao*, fim http://www.filmski-programi.hr/baza_film.php?id=143 (pregledano: 6. 5. 2016.)

¹⁰² Pavličić je s Tadićem radio na šest filmova, redom: *Ritam zločina* (po *Dobrom duhu Zagreba*), *Treći ključ*, *San o ruži*, *Osuđeni*, *Orao* (po *Umjetnom orlu*) i *Treća žena*. O toj suradnji i prijateljstvu napisao je tekst *Šest filmova s Tadićem*, koji je dodan novom izdanju *Dobrog duha Zagreba*. 2016. Zagreb. Mozaik knjiga.

¹⁰³ Popis svih dobitnika NIN-ove nagrade nalazi se na internetskim stranicama:

https://hr.wikipedia.org/wiki/NIN-ova_nagrada (pregledano: 6. 5. 2016.)

„Glavni uspeh ovoga pisca upravo je u stalnom osciliranju između pola realnoga amo i fantastičnoga onamo: između horizontale našega sveta, naših ljudi i njihova životnog daha, i šarenog vatrometa slika koje se rasipaju i vraćaju na zemlju, u njezin mlaki i novim čudima bremeniti suton.“¹⁰⁴

Više puta je rečeno kako Pavličić piše jer ima unutarnji poziv za time, tako da bi, vjerojatno, pisao i bez ijedne nagrade. Ipak, već tad je prepoznat i priznat talent ovoga pisca koji danas broji sedamnaest¹⁰⁵ književnih nagrada. O važnosti nagrada u svom pozivu, i o *NIN*-ovoj konkretno, govorio je u već citiranom intervjuu za *Politiku*:

„Na nagrade gotovo nikada ne mislim i ne računam – veli Pavličić – pogotovo dok radim na knjizi. Tada je jedina moja preokupacija – kako napisati zanimljivu, čitljivu knjigu. Ne mogu reći da nisam pratio rad *NIN*-ovog žirija. Znao sam da je moja knjiga u užem izboru. Ali sam, isto tako, znao da se nagrade u nas više daju ljudima no delima. No, kada sam čuo da su u najužem izboru isključivo dela mladih autora – shvatio sam da se nešto menja. Moram reći da ne bih voleo da sam nagradu dobio zbog nekih velikih ideja, filofske ili kakve druge poruke. Držim do one Manove da literarna dela, prvenstveno, treba da budu zanimljiva ...“¹⁰⁶

Vidljivo je da Pavličić u svome, ovdje isprekidano i ne uvijek kronološki prikazanom, književnom putu nije mnogo mijenjao uvjerenja, uvijek je želio pisati priče za čitatelje, dok je u međuvremenu bio, kao što je rečeno, nekad osporavan, nekad nagrađivan za to što radi.

U radu se nastavlja prikaz puta *Večernjeg akta* i zasad, dok Pavao Pavličić vođen istim motom i tempom piše dalje, završava priču o autoru – prvoj *postaji* djela.

¹⁰⁴ Petrović, Boško. 1982. *Između realnog i realističnog*. u: *NIN*, 1622, 31. januar 1982. (str. 32)

¹⁰⁵ Usp. Pavao Pavličić: https://hr.wikipedia.org/wiki/Pavao_Pavli%C4%8Di%C4%87 (pregledano 6. 5. 2016.)

¹⁰⁶ Pavličić, Pavao. 1982. Intervju: *Doktor nauka piše krimiče*. u: *Radio tv revija. Politika*. Broj 780. 5.2.1982. Godina XVI. Beograd. (str. 22)

III. Druga postaja – UREDNIK

„Poslije ću doznati da je tako svaki put kad izađe koja knjiga: svi se raduju kao da se rodilo dijete.

Toga dana, ja sam se osjećao počašćenim što se vesele zbog moje knjige.“¹⁰⁷

Nakon prve *postaje* - autora koji stvara djelo, ono dolazi do urednika:

„A postaju drugu, u književnom nizu čiju prvu kariku čini autor, a posljednju čitatelj, nedvojbeno predstavlja urednik. O njegovu potpisu, potvrdnom kimanju glavom i stidljivom ili odrješitom *ne* itekako ovisi slika jedne književnosti.“¹⁰⁸

Urednik je, dakle, važna *postaja* na putu djela i u ovom radu ne smije biti preskočena. Osim što je urednik jedan od prvih čitatelja djela koji, uostalom, odobrava njegovo objavljivanje, on je važan i autorima kao stručni sud napisanoga koji prati njihov rad i do čijeg im je mišljenja, u toj fazi kad djelo još nije došlo do publike, itekako stalo. U ovom poglavlju prikazuje se odnos ovdje analiziranog autora, Pavla Pavličića s urednikom Zlatkom Crnkovićem. Kako je već rečeno u uvodu, Pavličić je imao i druge urednike na svom književnom putu poput Velimira Viskovića i Ive Sanadera¹⁰⁹, do današnjeg urednika Zorana Maljkovića. Ipak, poglavlje o uredniku zadržat će se na prvom spomenutom jer se čini da je on ostavio najveći urednički trag na njegovom putu, to jest, na putu njegovih djela, uključujući tada objavljeni, a ovdje roman-temu, *Večernji akt*.

¹⁰⁷ Pavličić, Pavao. 2004. *Crnkovićeve vremena*. u: Matanović, Julijana, prir. 2004. *Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara. Knjiga 6. Urednik - medijator književnog ukusa. (Zlatko Crnković)*. Đakovo: Matica hrvatska Đakovo. (str. 62)

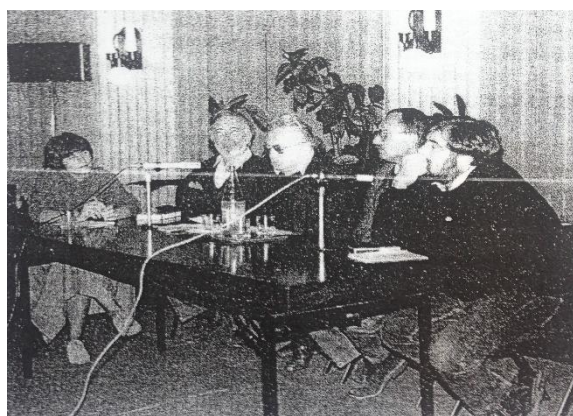
¹⁰⁸ Matanović, Julijana. 2004. *Urednik Zlatko Crnković - EVERGRIN, HIT I ITD...* u: Matanović, Julijana, prir. 2004. *Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara. Knjiga 6. Urednik - medijator književnog ukusa. (Zlatko Crnković)*. Đakovo: Matica hrvatska Đakovo. (str. 8)

¹⁰⁹ Primjerice, Velimir Visković bio je urednik Pavličićevog romana *Odbor za sreću* i memoarske proze *Bilo pa prošlo*, a Ivo Sanader zbirke pripovijesti *Skandal na simpoziju*.

3.1. *Hit* vremena Zlatka Crnkovića

„Kad sam prvi put ugledao Zlatka Crnkovića, učinilo mi se da je mnogo viši od mene.“¹¹⁰

Zlatko Crnković (11. svibnja 1931. – 2. studenoga 2013.), izvrstan prevoditelj (s engleskog, njemačkog, ruskog i francuskog, do razgovora¹¹¹ s Julijanom Matanović 2004. godine objavio je oko 150 prijevoda), književnik, književni kritičar i urednik¹¹². 1969. zaposlio se u *Znanju* kao urednik za beletristiku. Začetnik je biblioteka *HIT*, *ITD* i *EVERGRIN*, koje su izdavale knjige za čitatelje i vratile im život. Biblioteku *HIT* (kojoj je ime predložio Ivan Kušan¹¹³), najprestižniju od navedenih, uređivao je dvadeset pet godina (1969. - 1994.) u kojima je izašlo 43 kola, to jest, 255 naslova popularne literature¹¹⁴, domaće i strane. Crnković je birao djela za čitatelje, kvalitetna, ali i zabavna, te afirmirao mnoge mlade hrvatske pisce. Slijedeći uvodni tekst Julijane Matanović iz *Đakovačkih susreta*, uočava se utjecaj Zlatka Crnkovića i na književnike i na čitatelje – on je bio institucija i autoritet¹¹⁵.

¹¹⁰ Pavličić, Pavao. 2004. *Crnkovićeve vremena*. u: Matanović, Julijana, prir. 2004. *Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara. Knjiga 6. Urednik - medijator književnog ukusa. (Zlatko Crnković)*. Đakovo: Matica hrvatska Đakovo. (str. 59)

¹¹¹ Usp. Matanović, Julijana. Crnković, Zlatko. 2004. *Najlakše je raditi s dobrim iscima*. u: Matanović, Julijana, prir. 2004. *Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara. Knjiga 6. Urednik - medijator književnog ukusa. (Zlatko Crnković)*. Đakovo: Matica hrvatska Đakovo. (str. 16)

¹¹² Usp. Zlatko Crnković https://hr.wikipedia.org/wiki/Zlatko_Crnković (prevoditelj) (pregledano: 6. 5. 2016.)

¹¹³ Usp. Crnković, Zlatko. 2004. *35 godina biblioteke HIT*. u: Matanović, Julijana, prir. 2004. *Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara. Knjiga 6. Urednik - medijator književnog ukusa. (Zlatko Crnković)*. Đakovo: Matica hrvatska Đakovo. (str. 95)

¹¹⁴ Usp. Matanović, Julijana. 2004. *Urednik Zlatko Crnković - EVERGRIN, HIT I ITD...* u: Matanović, Julijana, prir. 2004. *Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara. Knjiga 6. Urednik - medijator književnog ukusa. (Zlatko Crnković)*. Đakovo: Matica hrvatska Đakovo. (str. 7)

¹¹⁵ Isto. (Na slici: „Književni petak“ 16. 10. 1993. Julijana Matanović, Ivan Kušan, Zlatko Crnković, Pavao Pavličić, Goran Tribuson.)

Unatoč priznanju da je prevođenje njegova prava vokacija, a da se zbog posla urednika razbolio¹¹⁶, obama poslovima zadužio je hrvatsku povijest književnosti, a ovdje će o njemu više riječi biti kao o uredniku i to djela Pavla Pavličića koji ga je poštovao kao autoritet, instituciju, urednika i prijatelja¹¹⁷. Kako sam pisac kaže, u Crnkovićevo se vrijeme mnogo toga novog dogodilo:

„Nitko do tada nije vidio da, recimo, magazin „Start“ objavi ulomke iz kojeg domaćeg romana. A s Crnkovićevim knjigama to se događalo. Nitko prije nije vidio da autori potpisuju knjige u knjižari i da ljudi stoje u repu kako bi dobili potpis. S Crnkovićevim autorima to se događalo. Nitko nije vidio da urednik u izdavačkoj kući postane poznat jednako kao i njegovi autori. A Crnković je i u tome bio prvi.“¹¹⁸

Mladi autori željeli su objaviti knjigu u *HIT*-u, jer su osjećali da se “u *Znanju* oblikuju i pisci, i djela, i čitatelji.”¹¹⁹ U najzvučniju Crnkovićevu biblioteku želio je ući i Pavao Pavličić, a prvi put je to pokušao 1975. s *Dobrim duhom Zagreba*. Ipak, urednik zbirku nije vidio u toj, ali je želio objaviti u biblioteci *ITD* koja je pokrenuta upravo u to vrijeme. Na objavu je trebalo čekati do jeseni 1976. (točnije, sjeća se Pavličić, *Dobri duh Zagreba* izašao je 20. listopada 1976. godine¹²⁰), ali Pavličić je na to bio spreman jer “bržeg (nakladnika) bih možda i našao, ali ne bih našao boljeg.”¹²¹ Sam autor kaže kako mu je urednička soba Zlatka Crnkovića dvadesetak godina bila jedno od najvažnijih mjesta u životu¹²², a tamo je dolazio redovito, ili kako bi u jesen svake godine, donio novi rukopis i preuzeo autorske primjerke nove izdane knjige (ovaj godišnji ritual započeo je 1976. kad je donio rukopis svog prvog romana *Plava ruža* objavljenog 1977. godine), ili kojim drugim poslom, ili kako bi

¹¹⁶ Usp. Matanović, Julijana. Crnković, Zlatko. 2004. *Najlakše je raditi s dobrim iscima*. u: Matanović, Julijana, prir. 2004. *Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara. Knjiga 6. Urednik - medijator književnog ukusa. (Zlatko Crnković)*. Đakovo: Matica hrvatska Đakovo. (str. 18)

¹¹⁷ Usp. Pavličić, Pavao. 2004. *Crnkovićeva vremena*. u: Matanović, Julijana, prir. 2004. *Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara. Knjiga 6. Urednik - medijator književnog ukusa. (Zlatko Crnković)*. Đakovo: Matica hrvatska Đakovo. (str. 59 i 66)

¹¹⁸ Isto. (str. 59)

¹¹⁹ Isto. (str. 64)

¹²⁰ Isto. (str. 62)

¹²¹ Isto. (str. 62)

¹²² Isto. (str. 61)

razgovarao¹²³ s urednikom koji i za njega kaže da mu je bio jedan od najdražih sugovornika¹²⁴.

Pripreman¹²⁵ vodstvom Zlatka Crnkovića, nakon *Plave ruže* i *Stroja za maglu*, Pavličić objavljuje svoj prvi roman u biblioteci *HIT – Umjetni orao*, 1979. godine. Roman je spomenut već u kontekstu nominacije za *NIN*-ovu nagradu koja je sljedeće, 1982. godine dodijeljena *Večernjem aktu*, također *HIT*-ovom romanu¹²⁶. Pavličić je postao *kućni pisac* – institucija koju je uveo¹²⁷ Zlatko Crnković, a o čemu se govorilo upravo u *NIN*-u:

„Ova nagrada – kaže Crnković – Pavličića, izvesno, vodi u poziciju kućnog pisca *Znanja*. To su do sada bili, pre svih, Kapor i Majdak ...“¹²⁸

Kako kaže Crnković¹²⁹, većina *kućnih pisaca* znala je da će biti uvrštena u sljedeće kolo, makar se njemu romani ne sviđali. O Pavličiću, osim navedenog, može se izdvojiti još Crnkovićeva zahvalnost što se nije puno upletao i brinuo o opremi knjiga, ali i to da je 2004. u hipotetskom slaganju kola 3+3, birajući između 255 objavljenih naslova za svog uređivanja *HIT*-a, uključio *Večernji akt*, a među produkcijom od 1994. do 2004. *Diksilend*, koji je 1995. objavila Julijana Matanović u 44., a svom prvom kolu *HIT*-a kao nasljednica Zlatka Crnkovića¹³⁰.

¹²³ Isto. (str. 63)

¹²⁴ Usp. Matanović, Julijana. Crnković, Zlatko. 2004. *Najlakše je raditi s dobrim iscima*. u: Matanović, Julijana, prir. 2004. *Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara. Knjiga 6. Urednik - medijator književnog ukusa. (Zlatko Crnković)*. Đakovo: Matica hrvatska Đakovo. (str. 30)

¹²⁵ Usp. Pavličić, Pavao. 2004. *Crkovićeva vremena*. u: Matanović, Julijana, prir. 2004. *Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara. Knjiga 6. Urednik - medijator književnog ukusa. (Zlatko Crnković)*. Đakovo: Matica hrvatska Đakovo. (str. 65)

¹²⁶ Usp. *Ne gnjavim čitaoce*. Intervju u: *NIN*, 1621, 24. januar 1982. (str. 25)

¹²⁷ Usp. Matanović, Julijana. Crnković, Zlatko. 2004. *Najlakše je raditi s dobrim iscima*. u: Matanović, Julijana, prir. 2004. *Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara. Knjiga 6. Urednik - medijator književnog ukusa. (Zlatko Crnković)*. Đakovo: Matica hrvatska Đakovo. (str. 21)

¹²⁸ *Ne gnjavim čitaoce*. Intervju u: *NIN*, 1621, 24. januar 1982. (str. 26)

¹²⁹ Usp. Matanović, Julijana. Crnković, Zlatko. 2004. *Najlakše je raditi s dobrim iscima*. u: Matanović, Julijana, prir. 2004. *Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara. Knjiga 6. Urednik - medijator književnog ukusa. (Zlatko Crnković)*. Đakovo: Matica hrvatska Đakovo. (str. 28)

¹³⁰ Isto. (str. 33)

Prije objave *Večernjeg akta*, Pavličić je Crnkoviću donio rukopis romana *Kraj mandata* i prihvatio njegov savjet da s objavom pričekaju neka politički neutralnija vremena¹³¹, pa je roman objavljen¹³² tek 1984. godine. Nakon *NIN*-om nagrađenog romana, Pavličić objavljuje *Slobodni pad* o kojem je Julijana Matanović napisala negativnu recenziju, na što danas, to jest 2004., gleda sa simpatijama prema nadobudnoj mladosti:

„Književni osvrt, naslovljen *Slobodno padanje Pavla Pavličića*, obilježilo je mladenačko razočaranje u piscu čiji sam, godinu dana ranije objavljen, *Večernji akt*, znala gotovo napamet. Stranicu novina na kojoj je tiskan zajapureni kritički prvijenac sačuvala sam u, danas izbljedjelom, fasciklu na kojem stoji flomasterni natpis *Sve o HIT-u*.“¹³³

1982. godine, Pavličić o, zapravo tek započetoj suradnji sa *Znanjem* i Zlatkom Crnkovićem, kaže:

„Ta saradnja je od prvog dana, za mene, veoma ugodna. Najbolji dokaz za to je što sam istom izdavaču predao i svoju šestu knjigu. Jasno i otvoreno razgovaramo o vrlinama i manama rukopisa, dogovaramo se, konsultujemo. Tako je i s drugim piscima i u tome je, mislim, tajna uspeha biblioteka *HIT* i *ITD*. Te biblioteke su, ipak, kreacija jednog čoveka, Zlatka Crnkovića, koji u potpunosti stoji iza onoga što objavljuje.“¹³⁴

Ta vremena su i u nakladničkom smislu prošla, a dijelom su bila završena već 1994. kad se Zlatko Crnković povukao s mjesta urednika, dok su Pavličića i ostale *HIT*-ove *kućne pisce* čekale neke druge izdavačke kuće i neki drugi urednici:

„I, tako je Zlatko Crnković otišao. A otišli smo i svi mi skupa s njim. Biblioteke *HIT*, *ITD* i *EVERGRIN* postoje, doduše, i dalje ali se nekako čini da je Crnkovićev kapital nepovratno potrošen. A valjda nije ni moglo biti drugačije: te tri biblioteke bile su

¹³¹ Usp. Pavličić, Pavao. *Šest filmova s Tadićem*. u: *Dobri duh Zagreba*. 2016. Zagreb. Mozaik knjiga.

¹³² Usp. Pavao Pavličić: https://hr.wikipedia.org/wiki/Pavao_Pavli%C4%8Di%C4%87 (pregledano: 6. 5. 2016.)

¹³³ Matanović, Julijana. Crnković, Zlatko. 2004. *Najlakše je raditi s dobrim iscima*. u: Matanović, Julijana, prir. 2004. *Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara. Knjiga 6. Urednik - medijator književnog ukusa. (Zlatko Crnković)*. Đakovo: Matica hrvatska Đakovo. (str. 9)

¹³⁴ Pavličić, Pavao. 1982. Intervju: *Doktor nauka piše krimiče*. u: *Radio tv revija. Politika*. Broj 780. 5.2.1982. Godina XVI. Beograd. (str. 23)

Crnkovićevo autorsko djelo, a to djelo ne može nitko stvarati onako kako ga je stvarao autor.“¹³⁵

¹³⁵ Pavličić, Pavao. 2004. *Crkovićevo vremena*. u: Matanović, Julijana, priir. 2004. *Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara. Knjiga 6. Urednik - medijator književnog ukusa. (Zlatko Crnković)*. Đakovo: Matica hrvatska Đakovo. (str. 66)

IV. Treća postaja – DJELO

„Sve mi to podjednako pribavlja veselje. Volim to čime se bavim, ne pravim razliku. Stručni su tekstovi moja profesionalna obaveza i to shvaćam ozbiljno, a ovo drugo što je, recimo, beletristika, to je čisto veselje.“¹³⁶

Kad je riječ o trećoj *postaji* puta, riječ je o samom djelu, to jest, o romanu *Večernji akt*.

4.1. NIN-ova nagrada za roman godine 1981.

„Dobro omogućuje zlo, kao što zlo omogućuje dobro. Dobro, prema tome, jest zlo, a zlo jest dobro.“¹³⁷

NIN-ova nagrada *Večernjem aktu* za roman 1981. godine bila je novost u povijesti dodjeljivanja iz dvaju razloga: prvi je već spomenut, a taj je da je nagrada dodjeljena najmlađem autoru dotad, a drugi je što je nagrađeni roman po prvi put kriminalističko-fantastičnog žanra¹³⁸. O žanru će posebno biti riječi, a kako piše u *NIN-u*¹³⁹, žanr opravdava književni život sam, ali nagradu je dobio roman, a ne žanr.

Slijedi kratki pregled procesa koji je doveo *Večernji akt* do dobitničke pozicije, napravljen po dvama izdanjima *NIN-a*. S obzirom da je žiri o dobitniku odlučio na svojoj drugoj sjednici koja je počela 14. siječnja¹⁴⁰, o nagradi se pisalo u brojevima *1621* i *1622*, izašlima 24. i 31. siječnja 1982. godine.

¹³⁶ Pavličić, Pavao. 2014. Intervju na citajme.com: <http://citajme.com/pavao-pavlicic/> (pregledano: 6. 5. 2016.)

¹³⁷ Pavličić, Pavao. 2008. *Sve što znam o krimiću*. Zagreb: Ex libris d.o.o. (str. 14)

¹³⁸ Usp. Intervju: *Doktor nauka piše krimiće*. u: *Radio tv revija. Politika*. Broj 780. 5.2.1982. Godina XVI. Beograd. (str. 22)

¹³⁹ Petrović, Boško. 1982. *Između realnog i realističnog*. u: *NIN, 1622, 31. januar 1982*. (str. 32) (slika ispod)

¹⁴⁰ Usp. *Roman godine* u: *NIN, 1621, 24. januar 1982*. (str. 24)

Žiri nagrade kritike za roman godine činili su: predsjednik žirija Boško Petrović, dr. Svetozar Koljević, Milosav Mirković, Marko Nedić, dr. Milivoj Solar, Andrej Inkret i Milan Vlačić¹⁴¹. Svaki član žirija predložio je tri ili četiri naslova od produkcije 1981. godine, dok su do kraja glasanja u utrci ostali *Večernji akt* Pavla Pavličića i *Kalifornija bluz* Milana Oklopdžića. Obojica tada mladi autori, ali Pavličić s nekoliko prije objavljenih naslova, dok je Oklopdžiću predloženi roman bio prvi. Kako je već rečeno, Pavličić je žiriju već bio poznat i „vešto pisanim i vođenim delom“¹⁴² *Umjetni orao* koji je godinu ranije bio u užem izboru za *NIN*-ovu nagradu:

„Ono što nedostaje Pavličiću, nalazimo kod Oklopdžića, i obratno.“¹⁴³

Ipak, do konačnog glasanja je trebalo doći, a tada su „ističući „udarnost“ proze Milana Oklopdžića, a verujući da je za nijansu zrelije pisan, žanrovski svežiji, bliži našoj sredini, našoj duhovnosti“¹⁴⁴ za *Večernji akt* glasali Inkret, Solar, Petrović, Nedić i Koljević, a glasove Vlačića i Mirkovića dobio je *Kalifornija bluz*.

Žiri nije pomišljao da nagradu ne dodijeli jer su se utrci našli mahom dobri romani. Ipak, pobjedu je odnio Pavao Pavličić, to jest, *Večernji akt*, jer je, uz sve već navedeno, „obeležio napredak romana na srpskohrvatskom jezičnom području“¹⁴⁵.

U osvrtu predsjednika žirija, Boška Petrovića, ističu se dodatni razlozi nagrade i kvalitete *Večernjeg akta* poput fantastike koju unosi u zagrebačku svakodnevicu, ali i jezik i stil kojima je roman pisan na zadovoljstvo čitatelja¹⁴⁶:

¹⁴¹ Isto.

¹⁴² Usp. *Kako je radio žiri* u: *NIN*, 1621, 24. januar 1982. (str. 26)

¹⁴³ Isto.

¹⁴⁴ Isto.

¹⁴⁵ *Roman godine* u: *NIN*, 1621, 24. januar 1982. (str. 24)

„Pavličić, iako njegov žanr ne samo što dopušta izlet svake vrste nego upravo poziva na njih, stalno je u specifikumu svoga mesta i našeg vremena. Ne da ih izbegava, nego ih, naprotiv, rekao bih, traži. Njegov spisateljski rezon upravo je u njima.“¹⁴⁷

Nakon *NIN*-ove nagrade, *Večernji akt* nastavio je svoj književni put te je ona bila početak njegove afirmacije u književnom životu koji traje i danas.

4.2. Mjesto Pavla Pavličića i *Večernjeg akta* u povijestima hrvatske književnosti

„A kad se svi jednako obuku, onda tu mode više nema; gdje je sve novo, tu više ništa nije novo.“¹⁴⁸

U četvrtom svesku *Povijesti hrvatske književnosti* Slobodana Prosperova Novaka, podnaslovljenog *Suvremena književna republika*, Pavao Pavličić nazvan je, uz Gorana Tribusona, najvažnijim zagovornikom proznog prevrata¹⁴⁹ koji se dogodio sedamdesetih godina u hrvatskoj književnosti. Osim činjenica navedenih već i u dijelu o prvoj *postaji*, Prosperov Novak donosi, koliko je moguće s obzirom na broj stranica koji se jednom piscu može posvetiti te na Pavličićev opus, uvid u većinu njegovih djela, a pregled završava *Kronikom provincijskog kazališta iz 2003. godine*¹⁵⁰, preskočivši ukupno barem deset godina produkcije ovog autora.

Što se samog *Večernjeg akta* tiče, osim pogrešnog podatka o objavi 1985., posvećenih mu pola stranice govori o miješanju žanrova u romanu, Pavličićevom stilu pisanja i ne-psihologizaciji likova. Nadalje, roman je određen kao krimić s fantastičnim krajem što „posvema odudara od navike prema kojoj se kraj kriminalističkog romana može objasniti jedino logičkom kombinacijom“¹⁵¹. Unatoč zanemarenim elementima po kojima je fantastika,

¹⁴⁶ Usp. Petrović, Boško. 1982. *Između realnog i realističnog*. u: *NIN*, 1622, 31. januar 1982. (str. 32)

¹⁴⁷ Isto.

¹⁴⁸ Pavličić, Pavao. 2001. *Mariji Jurić Zagorki*. u: *Rukoljub. Pisma slavnim ženama*. (str. 16)

¹⁴⁹ Prosperov Novak, Slobodan. 2004. *Povijest hrvatske književnosti. Suvremena književna republika. Svezak IV*. Split: Marjan tisak. (str. 84)

¹⁵⁰ Isto. (str. 88)

¹⁵¹ Isto. (str. 87)

mного više nego krimić, zastupljena tijekom čitavog romana, Prosperov Novak zaključuje kako je kraj romana „prvi spomen kloniranja u hrvatskoj književnosti“¹⁵².

S druge strane, *Povijest hrvatskog romana: od 1945. do 2000.* Krešimira Nemeca, čini se objektivnijom i relevantnijom, osobito za ovaj rad. Osim sad već poznate odrednice Pavličića kao pisca „s izrazitom sviješću o recipijentu i njegovoj (presudnoj) važnosti u komunikacijskom lancu“¹⁵³ te u skladu s time uređenom poetikom, Nemeć se i u ostatku teksta zadržao više na opisu i objašnjenju upravo te poetike na primjerima nekih romana, a manje na pukom nabranju naslova.

Većernji akt Nemeć naziva prvim pravim Pavličićevim *bestsellerom*, ali i paradigmatiskim proizvodom žanrovskog „aranžiranja“¹⁵⁴. Riječ je supostojanju elemenata kriminalističkog, fantastičnog i društvenog romana i to „u gotovo pravilnim omjerima“¹⁵⁵. Nadalje Nemeć, donoseći sadržaj romana, interpretira fabulu i donosi analizu problema falsifikata u društvu, ali i dvaju završetaka (zatvorenog i otvorenog) koje određuje, parafrazirajući Igora Mandića, kao uobičajenu konvenciju postmodernističke fikcije kojom se destabilizira ontološki status teksta¹⁵⁶.

¹⁵² Isto.

¹⁵³ Nemeć, Krešimir. 2003. *Povijest hrvatskog romana: od 1945. do 2000. godine*. Zagreb: Školska knjiga. (str. 299)

¹⁵⁴ Isto. (str. 301)

¹⁵⁵ Isto.

¹⁵⁶ Isto. (str. 303) Usp. Mandić, Igor. 1990. *Dobro napisana beznačajna proza*. u: *Romani krize*. Beograd: Prosveta.

4.3. O *Večernjem aktu*

„Postoje tisuće razloga da se hrvatska književnost dokine, a ni jedan razlog da se i dalje održava na životu.

Jer, kao prvo, nju nitko ne čita.“¹⁵⁷

Pavla Pavličića se čita i to bi mnogi vjerni čitatelji potvrdili. Ali prije posljednje *postaje*, vrijeme je da se rad zaustavi na trećoj – samome djelu.

Večernji akt je, dakle, prvi put objavljen 1981. godine u biblioteci *HIT* urednika Zlatka Crnkovića. 1982. je nagrađen *NIN*-ovom nagradom za najbolji prvi put objavljeni roman na tadašnjem srpskohrvatskom govornom području. Kako je rasla piščeva daljnja produkcija, smanjivao se broj kritika pa danas o Pavličiću nema mnogo napisanog, osobito u zadnja dva desetljeća. Obrnuto proporcionalno tome, rastao je broj čitatelja. U nastavku je ukratko opisan jezik i stil Pavličićeva pisma, prvenstveno radi analize *Večernjeg akta*, ali i kao jedno od mogućih objašnjenja velikog broja čitatelja za koje, uostalom, i piše.

Pavao Pavličić se, još u skupini mladih fantastičara, odlučio za pisanje za čitatelja i odupro, u hrvatskoj književnosti dominantnom *teškom pismu o još težim temama*. Njegova književna, ali i znanstvena djela pisana su jednostavnim, čitkim i razumljivim jezikom, s tim da to ne podrazumijeva nikakve negativne konotacije. Takvim pismom blizak je čitatelju, njegovom govoru, a jednostavnim rečenicama, pri čemu jezik – „strogo usmjeren samo na svoju obavijesnu funkciju“¹⁵⁸, a ne na sebe samoga – vodi kroz priču koju pripovijeda bez većih digresija. Već je donesen Pavličićev citat u kojem sam govori o nevažnosti lijepe rečenice, aforizama ili ukrasa u svojoj prozi – važna je priča, a o njegovom umijeću pripovijedanja Mihajlo Pantić je 1987. napisao sljedeće:

„Potom, nedvosmisleno je da Pavličić ume da pripoveda zanimljivo i bez opterećenja – jednostavno rečeno – on ume da priča priču, da zaintrigira čitaoca i da ga ubedi kako

¹⁵⁷ Pavličić, Pavao. 2013. *Prijedlog za ukinuće hrvatske književnosti*. na: Moderna vremena info: <http://www.mvinfo.hr/clanak/pavao-pavlicic-prijedlog-za-ukinuće-hrvatske-knjizevnosti> (pregledano 6. 5. 2016.)

¹⁵⁸ Nemeč, Krešimir. 1994. *Večernji akt Pavla Pavličića*. u: Nemeč, Krešimir. Detoni-Dujmić, Dunja. *Pavao Pavličić, Đuro Sudeta, Dinko Šimunović*. Zagreb: Školska knjiga. (str. 32)

je priča koju ovaj čita vredna čitanja – što u vreme vladavine prozne konfuzije, pomodnog zatamnjenja značenja i suvoparne intelektualističke mrsidbe – sigurno nije kvalitet koji bi valjalo zanemariti.“¹⁵⁹

Kroz djelo se prolazi s lakoćom dok um čitatelja prati temu, to jest, događaje kojima rijetko ponestane zanimljivosti. Tema *Večernjeg akta*, falsifikator koji može falsificirati baš svaki original pa i sebe samoga, ili šire, odnos originala i falsifikata općenito te posljedice tog odnosa, samo je jedna od zanimljivijih tema romana Pavla Pavličića koja se razvija svojom logikom i linearnim tokom.

4.3.1. Ostvarena fabula

„Očito je ključ u tome da misle kako se odraslima, koji znaju kako stvari stoje na svijetu, ne može prodati tako nešto naivno kao što je fabula.“¹⁶⁰

Ako je Pavao Pavličić, kao što je već spomenuto, definirao fabulu kao slijed zbivanja koja proizlaze jedna iz drugih¹⁶¹, onda je u potpunosti tu definiciju primijenio na *Večernji akt*. Naime, roman započinje zbivanjem *in medias res*, prvim falsifikatom, odmah nakon kratkog uvida u naizgled normalan kontekst suživota Bake i Mihovila. Također se čini da se zbivanja nižu gradacijom falsifikata koji su, u skladu s nastavkom Pavličićeve definicije fabule, sami po sebi interesantni¹⁶². Ako događaj u romanu, na primjer, nije vezan uz falsifikat konkretno, onda je vezan uz političko-društvene reakcije, ljubavne probleme, strahove ili razmišljanja, ali svemu tome uzrok je opet isti – neki od falsifikata ili Mihovilova sposobnost općenito. Na primjer:

„Institucije koje su mu odredile izgnanstvo, točnije, koje su to izgnanstvo odredile kao privremenu mjeru, prikazujući je kao nekakav privilegij, nisu bile ni približno onako monolitne kako se moglo činiti. Zoranov otac govorio je uvijeno, oprezno, više

¹⁵⁹ Pantić, Mihajlo. 1987. *Pavao Pavličić: paradigma sedamdesetih – od fantastike ka trivijalizaciji*. u: Slapšak, Svetlana. Prir. 1987. *Trivijalna književnost. Zbornik tekstova*. Beograd: Studentski izdavački centar UK SSO Beograda u suradnji s Institutom za književnost i umetnost Beograd. (str. 152)

¹⁶⁰ Pavličić, Pavao. 2001. *Mariji Jurić Zagorki*. u: *Rukoljub. Pisma slavnim ženama*. (str. 20)

¹⁶¹ Isto. (8-9)

¹⁶² Isto.

apelirajući na Mihovila i moleći nego išta drugo, a Mihovil je ipak sve razumio: bilo je i tamo gdje se o njemu odlučivalo ozbiljnih nesuglasica.“¹⁶³

Iz prethodnog citata je vidljivo da je Mihovil izazvao problem mnogim institucijama, mnogi su pokušali definirati njegovu sposobnost ili je barem odrediti kao dobru i korisnu ili lošu i štetnu, a on je u svemu tome falsificirao i nosio se s posljedicama kako je i koliko mogao.

Pavličić dinamičnu, neisprekidanu fabulu donosi kompozicijom za koju Nemeć smatra da bi se mogla grafički prikazati pravilnom uzlaznom linijom koja ide nezadrživo prema završnoj točki¹⁶⁴, rijetko se vraća (eventualno da bi čitatelja podsjetio na prijašnji događaj važan za nastavak priče), a kamoli zaustavlja radi suvišnih opisivanja. Roman niže događaje, to jest, Mihovilove sposobnosti i njihove posljedice do vrhunca do kojeg je gradacijom moralo doći – Mihovilova samofalsificiranja. Pantić Pavličićevu fabulu opisuje sljedećim riječima:

„Pavličićev pristup fabuli je bez ostatka konstruktivan – i u njegovoj ranoj, podjednako kao i u kasnijoj prozi, gotovo je nemoguće sresti ona mjesta (čiste deskripcije, digresije, amplifikacije, esejiziranja) koja ne pridonose direktnom oblikovanju i razvijanju same priče – linearnog sleda događaja u pripovednom vremenu.“¹⁶⁵

Mihovil svoj talent otkriva neposredno prije početka vremena radnje romana. Dakle, roman počinje falsifikatom – novčanicama od petsto dinara¹⁶⁶ (prvi falsifikat u romanu zapravo je Maurovićev *Stari mačak* čega Mihovil nije ni svjestan¹⁶⁷), dok se kasnije u djelu pojavljuju još neki falsifikati nastali prije ili za vrijeme radnje romana, ali bez pripovjedačeva

¹⁶³ Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 183-184)

¹⁶⁴ Usp. Nemeć, Krešimir. 1994. *Večernji akt Pavla Pavličića*. u: Nemeć, Krešimir. Detoni-Dujmić, Dunja. *Pavao Pavličić, Đuro Sudeta, Dinko Šimunović*. Zagreb: Školska knjiga. (str. 22)

¹⁶⁵ Pantić, Mihajlo. 1987. *Pavao Pavličić: paradigma sedamdesetih – od fantastike ka trivijalizaciji*. u: Slapšak, Svetlana. Prir. 1987. *Trivijalna književnost. Zbornik tekstova*. Beograd: Studentski izdavački centar UK SSO Beograda u suradnji s Institutom za književnost i umetnost Beograd. (str. 147)

¹⁶⁶ Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 6)

¹⁶⁷ Isto. (str. 6 i 15)

osvrta na njihovo nastajanje, na primjer, tabla *Supermana* iz 1939.¹⁶⁸ ili pak Račićev akvarel datiran 1905. godine nastao u svibnju¹⁶⁹(radnja romana počela je u travnju), ali nadalje mogućnosti svog talenta otkriva gotovo paralelno s čitateljem (gramofonska ploča, biljka, trodimenzionalni prostor, sunčan dan i tako dalje). Točnije, ponekad falsifikat nastaje pred čitateljem – opisan je rad na djelu (na primjer, falsifikat Bakina geranija¹⁷⁰), dok ponekad čitatelj doznaje za novi falsifikat u trenutku kad ga Mihovil nekome pokazuje (kao Zoranu *Supermana*) ili upotrebljava (ključ od Dinina stana¹⁷¹).

Ovo dovodi do pitanja pripovjedača u romanu, a on je pouzdan, to jest, objektivni ili autorski¹⁷². Takav bi trebao biti „ličnost koja govori s određenim širokim poznavanjem ličnosti i događaja, te s nekom vrstom objektivnog stava prema onom što pripovijeda“¹⁷³. Pripovjedač *Večernjeg akta* svakako zna više od bilo kojeg lika romana (i nije jedan od njih), ali ne zna mnogo više od Mihovila. Stječe se dojam da je on instanca koja blisko prati Mihovila čak od vremena prije početka radnje, ali i u vremenu koje čitatelju nije prikazano (na primjer, on donosi iznad navedeni podatak da je Mihovil naslikao akvarel u svibnju). Po Solaru, pouzdani pripovjedač varijanta je sveznajućeg, ali bez upućivanja na poznavanje konačnog smisla svega što pripovijeda¹⁷⁴. U *Večernjem aktu* on, u skladu s time, ne otkriva rasplet već čitatelju donosi gradaciju koju i sam prati. Nadalje, iako se čitatelju može činiti da je uz Mihovila, on donosi i informacije s drugih, *protivničkih* strana pouzdano i u trećem licu, kao i reakcije likova koje nisu ni manje ni više opširno prikazane od Mihovilovih. Svaki lik svoj karakter izgrađuje uglavnom unutar dijaloga ili razgovora koje pripovjedač donosi u upravnom govoru bez odviše vlastita stava prema njima:

„ – Ma, tu smo u familiji – zagraktao je stari. – Ne treba petljati. Tako je kako ti ja kažem.“¹⁷⁵

¹⁶⁸ Isto. (str. 17)

¹⁶⁹ Isto. (str. 206-207)

¹⁷⁰ Isto. (str. 135)

¹⁷¹ Isto. (str. 162)

¹⁷² Usp. Natuknica: *pripovjedač u Enciklopediji Leksikografskog zavoda Miroslava Krležę*:

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=50436> (pregledano 6. 5. 2016.)

¹⁷³ Solar, Milivoj. 1983. *Teorija književnosti*. Zagreb: Školska knjiga. (str. 50)

¹⁷⁴ Usp. Solar, Milivoj. 2006. *Rječnik književnog nazivlja*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga. (str. 234)

¹⁷⁵ Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 42)

Prema Gérardu Genetteu – koji je uveo pojam fokalizacije ili „načina gledanja“ jer je smatrao da se prema govoru u prvom, drugom ili trećem licu, ne može dovoljno precizno odrediti točku gledišta pripovijedača¹⁷⁶ – fokalizacija je u romanu nulta prvotno zbog toga što pripovjedač zna više od svakog pojedinačnog lika u romanu, a dobro se može potvrditi sistemom eliminacije¹⁷⁷. Naime, kod unutarnje fokalizacije pripovjedač, ukoliko nije lik, zna jednako kao i lik, a već je rečeno kako pripovjedač *Večernjeg akta* ima likovima ili Mihovilu nedostupne informacije, to jest, zna činjenice koje će Mihovil ili doznati od nekoga ili sam naknadno doći do njih. Pripovjedač u romanu *pokriva* saznanja svih likova dok su u dodiru s Mihovilom. Kod vanjske fokalizacije, s druge strane, čitatelj nikad nema uvid u osjećaje i misli likova, što također nije slučaj ovdje:

„Mihovil je izgledao dobro i čilo, premda nešto mršaviji pa i nervozniji. Često se vrpeljio osjećajući kako ga motre, kako mu netko viri preko ramena ili napadno gleda u njegove prste.“¹⁷⁸

Kako je ostvarenost fabule u *Večernjem aktu* povezana s falsifikatima jednako koliko s pouzdanim pripovjedačem i nultom fokalizacijom, potrebno je pokazati njihovu gradaciju kroz Mihovilovo upoznavanje s vlastitim talentom, ali i početak problema do kojeg se takvim umijećem dolazi – sukoba originala i falsifikata. Ta gradacija u romanu je polagana i logično vezana jer „ne smiju sve karte odmah biti bačene na stol“¹⁷⁹.

4.3.2. Falsifikat ili tema romana

„U svakom slučaju, mladiću, iz ove kože nikud.“¹⁸⁰

Prvi falsifikat u romanu je Maurovićev strip *Stari mačak*, ali u ovoj početnoj fazi pripovijedanja Mihovil to ne zna. Zadovoljan je nacrtanim, na iskrzanom papiru su se čak

¹⁷⁶ Usp. Usp. Solar, Milivoj. 2006. *Rječnik književnog nazivlja*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga. (str. 104)

¹⁷⁷ Usp. Skripta: *Genette – tipovi fokalizacije*: <https://www.scribd.com/doc/129692156/Genette-Tipovi-fokalizacije> (pregledano 6. 5. 2016.)

¹⁷⁸ Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 117)

¹⁷⁹ Matanović, Julijana. 2016. *Je li Ivan Gundulić čitao romane?* Pogovor u: Pavličić, Pavao. 2016. *Koraljna vrata*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 316)

¹⁸⁰ Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 87)

vidjeli otisci prstiju ljudi iz tiskare, ali tek mu Zoran kasnije otkriva da je to falsifikat, doduše s Mihovilovim dodacima:

„Podigao je papire prema svjetlu i vidio da je sve na svome mjestu: sitne rupice, jedna mrlja od vlage, blago iskrzani rubovi. Kimnuo je glavom i uzdahnuo.“¹⁸¹

Nakon odobravanja stripova, Mihovil je krenuo po novčanice. Dakle, u vremenu radnje romana, ovi su falsifikati već napravljeni, te se čitatelj upoznaje s njegovim sposobnostima na već gotovim dokazima. Otvoreno je pitanje je li Mihovil neposredno prije otkrio svoj talent pa je novčanice izradio radi dokazivanja samome sebi i posvješćivanja onoga što može, ili je pak trebao vanjsku potvrdu o tome što radi pa ju je pokušao dobiti na taj način – jer on je s novčanicom od petsto dinara platio račun u trgovini čime je ona *dobila život* kao da je prava:

„Sve je crvene presavio i gurnuo u stražnji džep, a spremio se da sivu novčanicu stavi u drugi. Tad ju je pažljivije pogledao. Nije bilo sumnje. Bila je to druga od dviju novčanica koje je on nacrtao.“¹⁸²

Usljedili su ostali falsifikati nastali crtanjem na papiru: novine koje su se od pravih razlikovale samo naslovima BAKI ISKIPJELO MLIJEKO, OMLADINSKI LIST TREBA ZABRANITI, KAKO JE JUČER SLUŽBENO SAOPĆENO, DINA VOLI MIHOVILA¹⁸³; fototipsko izdanje *Ribanja i ribarskog prigovaranja* kojemu je trebalo pogoditi boju papira, tinte i mrlje od vlage uz kopiranje jezika¹⁸⁴; Račićev akvarel na *Batinoj* kutiji¹⁸⁵; već spomenuti *Superman* s napomenama na engleskom i mrljama kao od kave¹⁸⁶; Stančićev *Varaždin* koji Zoran i Kolarić (koji je tad jedini put u romanu izgovorio cjelovitu rečenicu¹⁸⁷) nisu mogli razlikovati od originala¹⁸⁸; nepoznata Matoševa pisma koja je filolog Perković smatrao autentičnima (uz papir star osamdeset godina i tragove čeličnog pera kakvo više ne

¹⁸¹ Isto. (str. 6)

¹⁸² Isto. (str. 48)

¹⁸³ Isto. (str. 11)

¹⁸⁴ Isto.

¹⁸⁵ Isto. (str. 13)

¹⁸⁶ Isto. (str. 17)

¹⁸⁷ Usp. Matanović Julijana. 2014. *Istraga je u tijeku*. Pogovor u: Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 238)

¹⁸⁸ Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 21-23)

postoji, sadržavala su i fragment vodenog žiga francuskog proizvođača papira iz onoga vremena)¹⁸⁹; Leonardova *Ginevra de' Benci* koju je naslikao *slikajući Dinu*¹⁹⁰ koja nije mogla skriti razočaranje.

Deseti Mihovilov falsifikat u romanu je Maksimirski perivoj¹⁹¹ – Kolarićev. Taj čudni slikar koji nedovršava rečenice slikao je u isto vrijeme, ali on i Mihovil nisu znali za rad onog drugog. Štoviše, pripovjedač donosi opis Mihovilova pogleda na Maksimir iz tramvaja i trenutka kad je odlučio to nacrtati:

„ – Ne sumnjam – rekao je. Da ste došli sutra, još. Ali ovako. Jutros dovršeno. Slikao sam od zore.“¹⁹²

Iz ovih primjera vidljivo je da Mihovil može falsificirati i originale koje nikad nije vidio, da njime vlada nekakav instinkt koji upravlja slikanjem i kad on želi nešto drugo. Po izlasku iz zatvora, Mihovil se zaustavlja pred izlogom unutar kojeg je izložba slika interijera, te među svojim stvarima nalazi crtež identičan jednome od onih unutra:

„ – Nema sumnje. I kako da to čovjek objasni policajcu? U svakom slučaju, mladiću, iz ove kože nikud.“¹⁹³

Ispod novinskog naslova KOPIJA BOLJA OD ORIGINALA, čitatelj doznaje za Mihovilov rad na kopiji Karasove *Rimljanke s lutnjom*¹⁹⁴, a za vrijeme predavanja na Filozofskom fakultetu o problemu originalnosti, Mihovil je vrijeme kratio crtajući jednog Leonarda¹⁹⁵ dok je reprodukciju gledao na zidu. Do društvenog testiranja njegova talenta, Mihovil je još falsificirao stil Hegedušićevih *Podravske motive*¹⁹⁶ i jednu sliku Eugena Buktenice¹⁹⁷.

Trenutak u kojem se otkriva da Mihovil ne može falsificirati djelo koje nije original, možda je najpotresniji za društvo u romanu, ali i općenito. To se i događa na primjeru vrlo

¹⁸⁹ Isto. (str. 25-27)

¹⁹⁰ Isto. (34-35)

¹⁹¹ Isto. (str. 55)

¹⁹² Isto. (str. 58)

¹⁹³ Isto. (str. 87)

¹⁹⁴ Isto. (str. 89)

¹⁹⁵ Isto. (str. 93)

¹⁹⁶ Isto. (str. 111)

¹⁹⁷ Isto. (str. 112)

važnom za nacionalnu povijest i identitet, točnije, nije mogao kopirati *Gundulićev san* Vlaha Bukovca¹⁹⁸. Julijana Matanović o tom trenutku romana piše:

„Mihovila su željeli provjeriti na ponosu hrvatske likovne tradicije i kulture uopće. Ponos se pokazao lažnim.“¹⁹⁹

Mihovil je svjestan novog otkrića vezanog uz svoj talent i njegove važnosti:

„ – E, vidiš. I kako da ja sad njima kažem da ta slika tu, da to nije Bukovac? Da je to najobičniji falsifikat? Kako?“²⁰⁰

Od ovog dijela romana, Mihovil – već upoznat sa svojim mogućnostima na papiru i platnu – više ne slika. Tek se još jednom spominje jedna slika, vezana uz spomenuti Račićev akvarel na *Batinoj* kutiji. Na polovici romana se doznaje, jer Mihovila kontaktira galerija iz Münchena koja je došla u posjed slike, da je naslikao *Krčmu u Horvatima*, datiranu 1905. godine, upravo onda, jednog svibanjskog poslijepodneva²⁰¹. Tu činjenicu nam donosi pripovjedač ne povezujući ta dva mjesta u romanu. Implicitno je dano da je to jedan te isti akvarel, to jest, Mihovil je falsificirao samo jednog Račića.

U drugoj polovici romana, Mihovil svoju sposobnost savršenog falsificiranja iskazuje na još fantastičnijim originalima. Naime, djevojci Dini napravio je gramofonsku ploču – šiljkom je urezivao utore u disk, a na kraju je poslušao pjesmu *Only you* sastava The Platters²⁰² na ploči koju je sam stvorio gledajući u original. Nakon prve trodimenzionalne stvari koju je falsificirao, Mihovil je savršeno kopirao Bakin geranij (uz kemikalije i presađujući druge biljke od kojih nijedna nije bila geranij)²⁰³; zatim je stvorio živog bijelog goluba kojeg je poklonio svećeniku jer je imao identičnog takvog²⁰⁴; u dvorani je ušao u sliku

¹⁹⁸ Isto. (str. 113)

¹⁹⁹ Matanović Julijana. 2014. *Istraga je u tijeku*. Pogovor u: Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 241)

²⁰⁰ Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 117)

²⁰¹ Isto. (str. 206-207)

²⁰² Isto. (str. 137) *Only you*: <https://www.youtube.com/watch?v=L0mWVVSkyHo> (pregledano 6. 5. 2016.)

²⁰³ Isto. (str. 135-136)

²⁰⁴ Isto. (str. 146-147)

koja je zapravo bila novi trodimenzionalni prostor – druga dvorana²⁰⁵, nakon čega su se razboljeli svi koji su u nju ušli. Naknadno će Mihovil napraviti falsificirani lijek jer je jedino njime mogao izliječiti bolest nastalu u falsificiranom prostoru. Već je spomenut ključ kojim je otključao Dinin stan kako bi ju posjetio bolesnu iz maločas spomenutih razloga.

Mihovil se dvaput u romanu, ako se to može tako reći, teleportirao ili falsificirao na drugo mjesto. Prvi put je to učinio kad ga je nepoželjni čovjek dočeka u stanu kako bi pregovarali, a on je, kad je ovaj već bio na odlasku, nestao iz dvaput zaključanog stana²⁰⁶. Sljedeći put bio je *bijeg* iz zatvora u Lučkom:

„ – Dobar dan – rekao je Mihovil. – Ja sam vani.

– Kako to? – čovjek na drugoj strani odmah je shvatio s kim razgovara.“²⁰⁷

Boraveći prije na Sljemenu, Mihovil je stvorio dan – srpanjski sunčan dan. Učinio je to slaganjem zrcala koje je imao na raspolaganju, te uz pomoć Mjeseca, u noći, na livadi je bio dan na minutu ili dvije²⁰⁸. Nadalje je Dini, uz pomoć svoje baterije, dugmetom mijenjao slike koje vide s prozora u Lučkome – jednom je to bilo more s brodicama, a drugi put Grškovićeve ulica kojom šeće čovjek sa psom²⁰⁹. U ovom dijelu romana, postaje jasno da Mihovil, osim što može mijenjati povijest otkrivajući istinu u njoj, može mijenjati stvarnost i usmjeriti budućnost. Istom baterijom učinio je da Dina, koja je netom prije prekinula s njim, nestane te se do kraja romana ne iznosi gdje ju je *poslao*²¹⁰, ali je svakako znao da je dobro i na sigurnom. Kad je *otišao iz Lučkog* (teško bi bilo reći da je pobjegao) i nakon citiranog telefonskog razgovora, dogodio se informatički infarkt u zagrebačkim kompjutorima, a Mihovil je netom prije uz sebe imao plastičnu vrećicu s perforiranim karticama i trakama²¹¹.

²⁰⁵ Isto. (str. 150)

²⁰⁶ Isto. (str. 161-162)

²⁰⁷ Isto. (str. 197)

²⁰⁸ Isto. (str. 185-186)

²⁰⁹ Isto. (str. 194)

²¹⁰ Isto. (str. 195)

²¹¹ Isto. (str. 195 i 200)

Čitava navedena gradacija falsifikata vodila je vrhuncu na kraju romana – Mihovil je izašao iz lifta (koji sve dotad nije radio) kao malen, debeo čovjek od šezdesetak godina – Bartol Mihetec. Visković o tome piše:

„Pa ni tu se Pavličić neće lišiti simpatičnih detalja: Mihovil prije samofalsificiranja popije kavu, tragovi te kave ostaju oko usana falsificiranog čovječuljka.“²¹²

Ipak, tu se falsificiranje ne završava. Iako je sve vodilo k tome da Mihovil protiv svoga talenta ne može te konačno njegovo ispunjenje doživljava samofalsificiranjem, ostaje i trideseti, možda posljednji falsifikat – sam roman. Jer, Bartol Mihetec počinje pisati roman koji počinje isto kao i *Večernji akt*. Jedina razlika je u pismu jer je završna rečenica napisana u kurzivu²¹³. Posljednje poglavlje postaje prvo jer posljednji falsifikat postaje prvi:

„Uzeo je pero, nalaktio se dobro na stol i počeo brzo pisati. Napisao je:

*Oko pola sedam Baka je otvorila vrata, a zatim podigla zeleni zastor.
Travanjsko sunce treperilo je po grmlju na obronku...*“²¹⁴

Još uvijek postoji dio romana koji mora biti naveden među falsifikatima – prepiska pisca Pavla Pavličića i urednika Zlatka Crnkovića²¹⁵ u kojem prvi demantira sebe kao autora²¹⁶, ali nema ništa protiv da ga se potpiše. Otvara se pitanje je li pisac falsificirao lik u romanu (Mihovila u pisca Bartola), ili pak lik pisca (Bartol Pavličića) na koricama knjige? Je li pisac htio *ubiti* sama sebe kako bi roman pripisao liku? Naravno, jasno je da je prepiska još jedan kraj romana koji očuđava čitatelje i izaziva konfuziju na samom kraju, kao i da je Pavao Pavličić neupitno autor *Večernjeg akta*. Riječ je o postmodernističkim postupcima o kojima će još biti riječi.

²¹² Visković, Velimir. 1988. *Otpor okamenjenom avangardizmu*. u: *Pozicija kritičara: kritičarske opaske o suvremenoj hrvatskoj prozi*. Zagreb: Znanje. (str. 193)

²¹³ Usp. Matanović Julijana. 2014. *Istraga je u tijeku*. Pogovor u: Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 236)

²¹⁴ Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 227 i 5)

²¹⁵ Isto. (str. 227)

²¹⁶ Usp. Matanović Julijana. 2014. *Istraga je u tijeku*. Pogovor u: Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 236)

4.3.3. Likovi i načini karakterizacije

„Sve stvari, riječi i pojave mogu simbolizirati sve druge riječi stvari i pojave. Sve je međusobno povezano, sve je jedno drugim uvjetovano. (...) Sve je sve.“²¹⁷

Talentirani pojedinac, Mihovil, glavni je lik *Večernjeg akta*. O njegovu životu do početka vremena radnje ne zna se mnogo. Unatoč mnogim kritikama, karakterizacije likova ne nedostaje, samo što se ne donosi izravno i u obliku opisa.

Ivica Župan definira likove fantastične književnosti 1980., dakle, prije ovog romana, tek kao nositelje funkcija:

„Najčešće je, poglavito danas, najvažniji samo koncept, likovi su pasivni ili ilustrativni čimbenici događanja i provjere. Lik je u najtipičnijim djelima hrvatske fantastike hipostaziran u simbol okultnog ili neobjašnjivog apsurdnog udesa. Mada su i u nas djelovali pisci koji su vrlo iscrpno ukazivali na složenu i raznorodnu psihološku strukturu pojedinih svojih junaka kao nositelja metafizičkog, ipak je događaj bio glavni junak naše najautentičnije fantastične književnosti.“²¹⁸

Da je događaj, to jest, priča Pavličiću najvažnija, već je rečeno i pokazano. Ipak, ne može se reći da je likovima zbog nje uskraćena osobnost. Svaki manji pripovjedačev opis, kao i glas dan likovima, pridonosi stvaranju pojedinog karaktera. Objašnjenje treba započeti na primjeru glavnog lika – Mihovila. Nemeč tvrdi da se o njegovom karakteru ili životnim nazorima u romanu ne govori²¹⁹. Uz sve ranije navedeno o Mihovilu, činjenica je da on posjeduje talent koji ne želi skriti, ali isto tako, ne želi ni pristati na ikakav nemoralan čin ili

²¹⁷ Pavličić, Pavao. 1975. *Vilinski vatrogasci*. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost Saveza socijalističke omladine Zagreba. (*Sve je sve*; str. 105)

²¹⁸ Župan, Ivica. 1980. *Imaginacija modernih vremena*. u: *Guja u njedrima. Panorama novije hrvatske fantastične proze*. 1980. Odabrao i uredio: Ivica Župan. Rijeka: OSIZ za odmor, rekreaciju, sport i kulturu Rafinerije nafte Rijeka. Izdavački centar Rijeka. (str. 32)

²¹⁹ Usp. Nemeč, Krešimir. 1994. *Večernji akt Pavla Pavličića*. u: Nemeč, Krešimir. Detoni-Dujmić, Dunja. *Pavao Pavličić, Đuro Sudeta, Dinko Šimunović*. Zagreb: Školska knjiga. (str. 26)

na zloupotrebu svojih sposobnosti. Ne govori li to nešto o njegovu karakteru, na primjer, o poštenju i nužnosti izvršenja talenta, po mogućnosti u svrhu iskrenijeg, poštenijeg i sretnijeg svijeta:

„ – Ja sam otkrio masu falsifikata svuda oko nas. Ali ti falsifikati neće to da budu, nego se predstavljaju kao istina. Ja polazim od falsifikata koji ne žele biti ništa drugo nego samo falsifikat. A to znači da polazim od istine.“²²⁰

Iako ne znamo kako izgleda, to se ne čini relevantnim za njegovu karakterizaciju jer „ako je sve navodilo na to da će Mihovil falsificirati i sebe samoga, zar je uopće važno kako je prije izgledao?“²²¹. Svi detalji u romanu su funkcionalni, ulice kojima hoda (i djevojka u potpeticama kroz Bogovićevo) i izlozi pred kojima se zaustavlja, stvari koje primjećuje oko sebe, dijalozi u kojima iznosi dio svojih razmišljanja – sve je to u funkciji karakterizacije, kako Mihovila, tako i drugih likova. Ili kako Visković primjećuje:

„Likovi su redovno karakterizirani kroz radnju ili dijalog, po njihovu načinu kretanja, po postupcima u određenoj situaciji, po govornim osobinama doznajemo njihov psihički ustroj. Pavličić majstorski pronalazi karakteristične detalje kojima klišetirane likove individualizira.“²²²

Dakle, u romanu nema ulomka posvećenog karakterizaciji nekog lika, ali još se većim umijećem čini graditi likove kroz priču – koja je temelj romana – te bi svaki opis bio nepotrebna digresija. Ono što Visković smatra karakterizacijom (na to se oslanja i ovo poglavlje želeći potvrditi tezu da psihološke razrade u romanu ne nedostaje), Nemeč smatra funkcijama kojih su likovi nositelji. Na primjer, iako je Zoranov otac (kojeg se jedino tako naziva) predstavnik političkih stajališta u romanu koji smatra da na Mihovila djeluju strane sile, on „u svim dramatičnim situacijama počinje krišom masirati srce“²²³. Lik Kolarića određuje sjajna govorna karakterizacija nedovršavanja rečenica, koja ocrtava konfuziju umjetnika koji se pak savršeno izražava slikanjem²²⁴. Ni Gribler, umišljeni pisac *Djela*,

²²⁰ Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 179)

²²¹ Usp. Matanović Julijana. 2014. *Istraga je u tijeku*. Pogovor u: Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 242)

²²² Visković, Velimir. 1988. *Otpor okamenjenom avangardizmu*. u: *Pozicija kritičara: kritičarske opaske o suvremenoj hrvatskoj prozi*. Zagreb: Znanje. (str. 191)

²²³ Isto.

²²⁴ Isto.

upravo time nije ostao nerazrađen te, kako sam Nemeć primjećuje, „dijeli i sudbinu svoje literature: razbarušen, neuredan, s „čudovišnim cipeletinama“ i s obvezatnom žlicom koja mu viri iz džepa“²²⁵. Visković primjećuje povezanost Griblera koji je „ušao u svoje djelo i apsolutno se identificirao s njim“ i Mihovila koji na kraju falsificira sam sebe, to jest, „od sebe načini svoju vrhunsku umjetninu“²²⁶. Zoran je određen svojom lojalnošću prijatelju, razumijevanjem i potporom, unatoč očevim zabranama ili opasnosti koju donosi Mihovilova sposobnost. Čini se da i Dina ima osobnost jer njena mladost i neiskustvo uvjetuju poslušnost roditeljima i strah pred onim što se gradacijom falsifikata događa:

„ – Ja tebe mogu i voljeti pa ipak odlučiti da se rastanemo.“²²⁷

Baka, šutljiva i samozatajna, ima nježnu i brižnu osobnost. Naime, ne zna se razlog zbog kojeg ona i Mihovil žive zajedno, ali su u suživotu jako bliski i vezani jedno za drugo. Ona se odviše ne miješa u događaje, kao da joj je lakše što manje zna, a njezin unuk, s druge strane, osjeća potrebu zaštititi je od nemira i zanimanja koje su falsifikati izazvali, pa neke stvari obavlja samo kad je ona na kružoku i veze goblene. Na ovaj hobi osvrnula se Julijana Matanović u već spominjanom pogovoru, jer i tu je riječ o svojevrsnom falsificiranju s obzirom na to da postoji shema, prema tome i vizija kako će goblen (falsifikat) izgledati – poanta je u izvedbi²²⁸.

Nakon opisa načina karakterizacije glavnih likova romana, potrebno je prikazati način donošenja njihovih imena²²⁹. Baka ima *poseban tretman*, pravo ime se ne otkriva, ona je Baka s velikim B, što dodatno doprinosi karakteriziranju njezina lika, uz podrazumijevanu rodbinsku povezanost s Mihovilom. Što se njega tiče, doneseno je samo ime, a isti je slučaj s Dinom, Zoranom i Ciprijanom, što bi se moglo dovesti u vezu s bliskošću s glavnim likom, oni su uglavnom na njegovoj strani i *čuvaju mu leđa*. Ne smije se zanemariti Velečasnog koji

²²⁵ Nemeć, Krešimir. 1994. *Većernji akt Pavla Pavličića*. u: Nemeć, Krešimir. Detoni-Dujmić, Dunja. *Pavao Pavličić, Đuro Sudeta, Dinko Šimunović*. Zagreb: Školska knjiga. (str. 28)

²²⁶ Visković, Velimir. 1988. *Otpor okamenjenom avangardizmu*. u: *Pozicija kritičara: kritičarske opaske o suvremenoj hrvatskoj prozi*. Zagreb: Znanje. (str. 189)

²²⁷ Pavličić, Pavao. 2014. *Većernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 193)

²²⁸ Usp. Matanović Julijana. 2014. *Istraga je u tijeku*. Pogovor u: Pavličić, Pavao. 2014. *Većernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 242)

²²⁹ Isto. (243)

je, slično kao Baka, upravo lik izgrađen po tom poimeničenom pridjevu, to jest, u romanu djeluje isključivo kao službenik Crkve koji strahuje od djelovanja nečistih sila. S obzirom na to da je imenovanje „ozbiljan indikator psihološkoga niza romana“²³⁰, primjećuju se i okarakterizirani likovi uvedeni prezimenom, poput umjetnika Griblera i Kolarića, ali i onih imenom i prezimenom, poput docenta Gorana Cara.

Svaki postupak u romanu pa tako i karakterizacije, smislen je i namjeran, ni imena ni *usputni* opisi ili dijalози nisu slučajni jer, kako donosi citat s početka, *sve je povezano* i „sve je sve“²³¹. Sve je jedno drugom potrebno za konačno ostvarenje fabule i oblik djela.

4.3.4. Mjesto i vrijeme radnje

„Oponašali su ga, nazivali ga učiteljem i začetnikom, nosili mu darove, pisali i pjevali o njemu uz gitaru na Zdencu života.“²³²

Fabula *Večernjeg akta* smještena je u autentične i provjerljive lokacije grada Zagreba. Lana Molvarec, u radu o gradu u kriminalističkoj prozi Pavla Pavličića (kojoj doduše ne pripada ovaj roman, iako ima elemenata spomenutog žanra), piše:

„(...) u Pavličićevim novelama i romanima na djelu je strategija koju bih nazvala pripitomljavanjem grada. Grad nije više nije ni kontrolirano ni nekontrolirano zastrašujući, već benigni i svakodnevan, sveden na mjeru glavnih likova koji žive u njemu.“²³³

Mihovil s Bakom živi u Medvedgradskoj ulici, ukliještenoj između Kaptola i Griča²³⁴ na čije zelenilo gleda prozor njihova stana. Kao mjesto Mihovilova kretanja, vrlo se precizno

²³⁰ Isto. (str. 243)

²³¹ Pavličić, Pavao. 1975. *Vilinski vatrogasci*. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost Saveza socijalističke omladine Zagreba. (*Sve je sve*; str. 105)

²³² Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 158)

²³³ Molvarec, Lana. 2011. *Grad i urbanitet u kriminalističkoj prozi Pavla Pavličića*. u: *Umjetnost riječi*. LV (2011). 1-2. Siječanj-lipanj. Zagreb. (str. 40)

²³⁴ Usp. Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 7)

donosi centar Zagreba, na primjer, već spomenuta Bogovićeva, Cvjetni trg s bivšim kinom *Zagreb*, Zrinjevac, Marulićev trg, Kazališna kavana, Povijesni arhiv, Trg. Na primjer:

„Prošao je Masarykovom, pa prolazom kraj kina „Balkan“, i stigao na Cvjetni trg. U izlogu Znanstvene knjižare bilo je nekoliko crteža. (...) Bogovićevom i Gajevom stigao je do Trga. Kao i uvijek, tu je nekoga bilo, netko je išao dijagonalno od centralne ljekarne prema taksi-stajalištu u Praškoj, netko se motao oko „Varteksa“, netko se pijan njihao kraj jednog od dvaju kioska.“²³⁵

Mihovil, pa time i pripovjedač, ne zadržavaju se u strogom centru grada. Već je spomenuta slika „Maksimirski perivoj“ (naslikana po Kolarićevu originalu) za koju je Mihovil, ne znajući da falsificira, inspiraciju dobio vozeći se tramvajem iz Dubrave²³⁶. Također, dvaput je u romanu bio zatvoren, jednom u planinarskom domu na Sljemenu²³⁷, a drugi put u novogradnji u Lučkom²³⁸, dok se ranije spontano okupljanje mase sljedbenika dogodilo na Cmroku²³⁹, dok je Mihovil sjedio s Dinom. Kao već falsificirani starčić, Mihovil, to jest, Bartol, kreće prema svojoj podstanarskoj sobici u blizini Gupčeve zvijezde:

„Nevrijeme je zaustavilo tramvaje i jedna četrnaestica stajala je stotinjak metara sjeverno od stanice na Zvijezdi (...) Hitali su niz Medveščak dolje, prema gradu, i brzo sustigli ćelavoga starčića s torbom u ruci (...) Ubrzo je zaostao daleko za njima i hodao pločnikom sasvim sam, zviždučući. (...) Zastavši u jednoj veži, počeo je tiho šaputati.“²⁴⁰

Također, čitatelj doznaje i da se sa Zoranova balkona vidi Zarazna bolnica²⁴¹ i livada oko koje se račvaju tramvajska pruga i Mirogojska cesta²⁴², do Kolarićeva se pak ateljea penje Nazorovom²⁴³, dok Dina živi u neposrednoj blizini Marulićeva trga²⁴⁴. Mihovil je, kao student

²³⁵ Isto. (str. 102-103)

²³⁶ Isto. (str. 55)

²³⁷ Isto. (str. 182)

²³⁸ Isto. (str. 191)

²³⁹ Isto. (str. 173)

²⁴⁰ Isto. (str. 223-224)

²⁴¹ Isto. (str. 43)

²⁴² Isto. (str. 14)

²⁴³ Isto. (str. 54)

²⁴⁴ Isto. (str. 86)

Likovne akademije²⁴⁵, povremeno odlazio na predavanja, Velečasnog je posjetio u *dežurstvu* u Granešini²⁴⁶, nije ga zaobišlo ni ispitivanje u istražnom zatvoru²⁴⁷, a na Filozofskom fakultetu je slušao predavanje *Etički i estetički aspekti umjetničkog falsifikata* docenta Gorana Cara²⁴⁸ dok je falsificirao Leonarda koji je visio na zidu podrumske prostorije.

Ni spomen vremena ili drugog vanjskog ozračja, obično se ne pojavljuje bez konkretizacije mjesta s promatračeva stajališta. Na primjer:

„Mjesec je bio pun i stajao je na dnu Ilice u smjeru Črnomerca, neprirodno, neprirodno velik i crvenkast.“²⁴⁹

Vrijeme radnje *Večernjeg akta* nije odviše dugo. Čitav proces – od trenutka u kojem Mihovil spoznaje svoju mogućnost falsificiranja, preko trideset falsifikata i svih popratnih društvenih događanja, do konačnog samofalsificiranja i trenutka u kojem Bartol Mihetec počinje pisati roman – traje tri mjeseca. Točnije, radnja počinje u travnju:

„(...) tamo gdje se stara ulica malo širi i gdje se nalazi ono samoposluživanje u kojemu je sve i počelo onog travanjskog jutra kad je Mihovil plasirao svoju prvu krivotvorenu novčanicu.“²⁵⁰

Završetak je radnje, ukoliko se nakratko zanemari činjenica da je to zapravo novi početak, u srpnju, dok Bartol ide prema svome domu gdje će početi pisati *Večernji akt*:

„Lijepo je hodati drvoredom dok lije srpanjski pljusak.“²⁵¹

²⁴⁵ Isto. (str. 59)

²⁴⁶ Isto. (str. 142)

²⁴⁷ Isto. (str. 83)

²⁴⁸ Isto. (str. 92-93)

²⁴⁹ Isto. (str. 177)

²⁵⁰ Isto. (str. 205)

²⁵¹ Isto. (str. 222)

4.3.5. Žanrovi unutar *Večernjeg akta*

„Izmislim ličnosti koje se formiraju pod mojim perom, a onda mi ih je žao jer mi se počinju sviđati. Počinjem suosjećati s vlastitom fikcijom... – to je taj pomalo neurotičan karakter književnosti.“²⁵²

U *Večernjem aktu* isprepliću se elementi najmanje tri žanra – fantastike, krimića i društvenog romana. Osim što je to još jedan postmodernistički postupak te je jedan žanr drugom potreban kako bi svi koegzistirali i činili jedinstven roman, istovremeno, jedan uvjetuje i ukida postojanje drugog. U nastavku su opisani elementi navedenih žanrova koji se pronalaze u ovom, prije svega fantastičnom romanu.

Fantastika je najzasupljeniji žanr u *Večernjem aktu* iz jednostavnog razloga što je njegova tema fantastična. Glavni lik ima iracionalnu i neobjašnjivu sposobnost izrade savršenih falsifikata, a kako oni gradiraju, gradira i fantastično u romanu. Kako Nemeć piše:

„Jer, prema definiciji francuskoga literarnog teoretičara Tzvetana Todorova, fantastično je neodlučnost što je osjeća biće koje poznaje samo zakone prirode kad se nađe pred naizgled neprirodnim događajem. A takvi se „neprirodni događaji“ u Pavličićevu romanu doziraju vrlo pažljivo i po načelu gradacije: od poznatog prema nepoznatom, od mogućeg prema nemogućem, od vjerojatnog prema nevjerojatnom.“²⁵³

Davor Beganović²⁵⁴ fantastiku u romanu smatra *čistom*, te se i on poziva na Todorova koji je definira kao oklijevanje između čudnog i čudesnog²⁵⁵. Više puta je rečeno kako roman započinje *običnom*, realnom situacijom, čitatelj upoznaje Baku i Mihovila, nakon čega se postupno uvode fantastični elementi (savršeni falsifikati čijim nastankom Mihovil ne može

²⁵² Pavličić, Pavao. 1982. Intervju: *Krimiće hvale vrijedan*. u: *Studio*, 932, 13. 2., 19. 2. 1982. (str. 27)

²⁵³ Nemeć, Krešimir. 1994. *Večernji akt Pavla Pavličića*. u: Nemeć, Krešimir. Detoni-Dujmić, Dunja. *Pavao Pavličić, Đuro Sudeta, Dinko Šimunović*. Zagreb: Školska knjiga. (str. 18)

²⁵⁴ Usp. Beganović, Davor. 1986. *Između fantastike i proze detekcije*. *Skica za žanrovsku tipologiju proza Pavla Pavličića*. u: *Republika, časopis za književnost*. Godište XLII. 5-6. Svibanj-lipanj 1986. Zagreb: Društvo književnika Hrvatske. (str. 561)

²⁵⁵ Isto. (str. 556)

uvijek upravljati), te *običan* lik mladića postaje lik sa sposobnostima koje se ne mogu racionalno objasniti, iako se tome teži:

„Trenutak nedoumice, prije no što se rješenje ne ukaže u prirodnim (čudno) ili natprirodnim (čudesno) zbivanjima biće ona tanka linija (žanrovska konstanta) koja određuje fantastiku kao žanr.“²⁵⁶

Unatoč jasno određenoj fantastičnoj tematici, pripovjedač je donosi realistično i likovi je takvom prihvaćaju. Pokušavaju, doduše, Mihovilovu sposobnost definirati i razumski objasniti, ali ne doživljavaju je odviše fantastičnom. To onda utječe na čitatelja koji također prihvaća situaciju „neobično kao obično“²⁵⁷ i slijedi tijek romana uvjeren u njegove događaje, ali ipak povremeno preispitujući granice, kako Nemeć piše, iskustva i *ratia*²⁵⁸. Vraćajući se autoritetu s područja fantastične književnosti, on nastavlja o upravo takvoj poanti:

„(...)“Skoro sam povjerovao“ – to je, po Todorovu, formula koja sažima duh fantastičnog: potpuna vjera, kao i savršena nevjerica, odvela bi nas izvan fantastičnog: neodlučnost je ta koja mu daje život.“²⁵⁹

Solar objašnjava neodlučnost fantastike unutar pojma fantastične književnosti:

„Kao poseban književni žanr fantastika se može razlikovati od svekolike fantastične književnosti takvom strukturom koja zahtijeva stalnu čitateljevu dilemu o stvarnom značenju ispričanoga, njegovu sumnju u moguće prirodno objašnjenje i nedoumicu oko razlike između prirodnog i neprirodnog poretka u svijetu i životu.“²⁶⁰

Kroz radnju *Večernjeg akta* se *provlače* elementi krimića ili proze detekcije. Iako Pavličić u svom opusu ima *čistih* krimića, ovaj roman nije jedan od njih. Prvenstveno zbog toga što se u krimiću čitatelja treba uključiti u rješavanje enigme, a Mihovilovo samofalsificiranje svakako nije racionalno objašnjiv ishod, kao uostalom ni događaji koji mu

²⁵⁶ Isto. (str. 556)

²⁵⁷ Usp. Nemeć, Krešimir. 1994. *Večernji akt Pavla Pavličića*. u: Nemeć, Krešimir. Detoni-Dujmić, Dunja. *Pavao Pavličić, Đuro Sudeta, Dinko Šimunović*. Zagreb: Školska knjiga. (str. 16)

²⁵⁸ Isto. (str. 20)

²⁵⁹ Isto.

²⁶⁰ Solar, Milivoj. 2006. *Rječnik književnog nazivlja*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga. (str. 97)

prethode. Visković spominje prigovore čitatelja koji čitaju roman kao krimić, a oni bi bili opravdani da je Pavličić fantastično uveo tek na kraju, tako razriješivši zaplet²⁶¹.

Ono kriminalističko u *Večernjem aktu* je – osim istrage i medijske pažnje koje prate Mihovila, ali nisu glavna nit romana – motiv lifta. Naime, neispravan lift spominje se dvaput do kraja romana i, kao sve u Pavličićevoj prozi, to nije slučajno:

„Sjurio se niz stepenice, jer lift već mjesecima nije radio.“²⁶²;

i:

„(...) pa se stuštio niza stube, jer lift i dalje nije radio.“²⁶³

Objašnjenje se može tražiti u, rječnikom književne teorije, kompozicijskoj motivaciji²⁶⁴ pri čemu postaje očito da lift nekad mora proraditi. S obzirom da na kraju romana falsificirani starčić izlazi upravo iz njega, lift dobiva funkciju i opravdava svoje ranije pojavljivanje u tekstu:

„Lift je stao u prizemlju. (...) Čulo se kako se otvaraju unutrašnja vrata, zatim je jedna ruka otvorila i rešetku. Napokon se raskrililo i jedno i drugo. Iz lifta je izašao omalen, prilično debeo čovjek od kojih šezdesetak godina.“²⁶⁵

Da je u krimiću sve sumnjivo i važno, kao i da je lift krimi-element u fantastičnom *Večernjem aktu*, može se pojasniti autorovim riječima iz već spominjane knjige *Sve što znam o krimiću*:

„Ako je netko u krimiću strasni pušač cigara, onda ga to ne karakterizira kao društveni ili psihološki tip, nego ima smisla tek u svjetlu činjenice da je na mjestu zločina nađen pepeo od cigare.“²⁶⁶

Ipak, od čitatelja ne treba očekivati da će fantastični roman čitati kao krimić, to ne bi bilo ni ispravno, prema tome, ni da će tražiti kriminalističke elemente ili nužno ocijeniti neispravan lift kao *sumnjiv*. U tom slučaju se funkcionalan lift može smatrati svojevrsnim

²⁶¹ Usp. Visković, Velimir. 1988. *Otpor okamenjenom avangardizmu*. u: *Pozicija kritičara: kritičarske opaske o suvremenoj hrvatskoj prozi*. Zagreb: Znanje. (str. 186)

²⁶² Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 7)

²⁶³ Isto. (str. 167)

²⁶⁴ Usp. Matanović Julijana. 2014. *Istraga je u tijeku*. Pogovor u: Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 236)

²⁶⁵ Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 217)

²⁶⁶ Pavličić, Pavao. 2008. *Sve što znam o krimiću*. Zagreb: Ex libris d.o.o. (str. 212)

*deus ex machina*²⁶⁷ o čemu također piše Pavličić, definirajući tu pojavnost kao malo čudo koje će *pogurati stvar naprijed*. Također, pisac tu *slabu točku* smatra potrebnom i piscu i čitatelju i prirodi krimića kao žanra²⁶⁸. Još vrijedi dodati vrijednosti koje autor definira značajkama krimića, a mogu se prepoznati kod Mihovila, to jest, primijeniti na njegov život i rad:

„Od moralnih vrijednosti on ističe pravičnost, hrabrost, vjernost zadanoj riječi, lojalnost, iskrenost i slično. Među emocionalnim vrijednostima, sklon je isticati prijateljstvo, bračnu i obiteljsku ljubav, samilost, praštanje, vjernost. Među društvenim vrijednostima, privlače ga profesionalni moral i solidarnost, osjetljivost na socijalne nepravde, poštovanje zakona.“²⁶⁹

Dva dosad analizirana žanra zastupljena u *Večernjem aktu* imaju jednu zajedničku crtu koju definira Beganović:

„Centralna inteligencija i čitalac u slučaju i fantastike i proze detekcije rješavaju enigm (naravno, drukčijeg tipa) – napetost traje do trenutka razrješenja.“²⁷⁰

Što se tiče društvenog aspekta u romanu, već je rečeno kako je umjetnik, pa tako i Mihovil, uvijek sumnjiv. Slijedeći Julijanu Matanović, kako stvar stoji na našim prostorima, ni u *Večernjem aktu* se umjetnost nije mogla odvojiti od povijesti i politike²⁷¹. Povijest u kontekstu falsificirane istine, a politika ponajprije u liku Zoranova oca koji ne bira načine da onemogući Mihovilov rad.

Na početku se Mihovil uklapa u poimanje junaka *jeans-proze* – socijalnog marginalca²⁷² ili, kako je Visković najavio 1980. pišući o novom naraštaju pisaca:

„Destruira se optimistički projekt „čovjeka-gromade“ koji utjelovljuje novu struktuiranost svijeta. Zamijenjen je taj dominantni aktant socijalističkog projekta

²⁶⁷ Isto. (str. 101)

²⁶⁸ Isto.

²⁶⁹ Isto. (str. 12)

²⁷⁰ Beganović, Davor. 1986. *Između fantastike i proze detekcije. Skica za žanrovsku tipologiju proza Pavla Pavličića*. u: *Republika, časopis za književnost*. Godište XLII. 5-6. Svibanj-lipanj 1986. Zagreb: Društvo književnika Hrvatske. (str. 560)

²⁷¹ Usp. Matanović, Julijana. 2016. *Je li Ivan Gundulić čitao romane?* Pogovor u: Pavličić, Pavao. 2016. *Koraljna vrata*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 311)

²⁷² Usp. Visković, Velimir. 1988. *Otpor okamenjenom avangardizmu*. u: *Pozicija kritičara: kritičarske opaske o suvremenoj hrvatskoj prozi*. Zagreb: Znanje. (str. 190)

književnosti novim: mladićem koji osporava postojeće društvene i kulturne strukture.“²⁷³

Mihovil se kroz roman mijenja, ne prihvaća bespogovorno zabrane koje mu se nameću, ne želi *ići protiv* svog talenta, dok ga politika, u strahu od otkrivanja *lažne povijesti*, optužuje za kriminalni rad – krivotovorenje, a religija za grijeh – uzimanje tuđeg kroz svoju kopiju samo izvanjskog²⁷⁴. Pri susretu Zoranova oca i Velečasnog, te se dvije struje čak *pomire* u zajedničkom cilju zaustavljanja Mihovila:

„ – Drugim riječima – nasmiješio se Velečasni – vi mislite da nije nečista sila, nego strana sila?

– Ne mora biti – rekao je Zoranov otac pa se i on nasmiješio. – Može biti i domaća.“²⁷⁵

U prilog tezi o elementima društvenog romana u *Večernjem aktu*, ide i sljedeća misao Velimira Viskovića:

„On se čak povremeno pojavljuje i kao propovjednik nove ideologije: „ideologije falsificiranja“. Time se ostvaruje ona komponenta koja nam omogućuje da ovo djelo nazovemo i društvenim romanom: ovo je i knjiga o vlasti, o ideologijskim manipulacijama, o represiji sistema spram individua koje narušavaju konvencije sistema, o narastanju karizme ideoloških vođa...“²⁷⁶

Lik docenta Gorana Cara, pak, donosi općenitiju, širu raspravu o problemu originalnosti u umjetnosti, u povijesti uopće i time se odmiče od konkretnih reakcija koje je u romanu izazvao Mihovilov talent. Otvaraju se pitanja važna u stvarnosti, izvan korica djela, a karakteristična za postmodernistički roman²⁷⁷:

„ Ako, dakle, falsifikat (za koji ne znamo da je falsifikat i možda nikada nećemo ni saznati) za nas igra ulogu umjetničkog djela, nije li on onda doista umjetničko djelo?“²⁷⁸

²⁷³ Visković, Velimir. 1983. *Mlada hrvatska proza*. u: *Mlada proza. Eseji i kritike*. Zagreb: Znanje. (str. 11)

²⁷⁴ Usp. Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 71)

²⁷⁵ Isto. (str. 189)

²⁷⁶ Visković, Velimir. 1988. *Otpor okamenjenom avangardizmu*. u: *Pozicija kritičara: kritičarske opaske o suvremenoj hrvatskoj prozi*. Zagreb: Znanje. (str. 190)

²⁷⁷ Isto. (str. 187)

²⁷⁸ Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 94)

4.3.6. Postmoderni roman

„A kad se priključi kraju, kad stigne u kakvu-takvu blizinu onog zaključka što ga je na početku imao na umu (a taj je zaključak sada izmijenjen i jedva prepoznatljiv), postaje mu jasno da je zapravo stigao na početak.“²⁷⁹

S obzirom na to da prehodno poglavlje završava otvaranjem pitanja o problemu originalnosti, koje se direktno otvara i u romanu, potrebno je kratko se zaustaviti na njemu. Naime, strah od udvajanja, kopiranja i falsificiranja, potresao je teoriju estetike u 20. stoljeću. Kroz *Večernji akt* vidljivo je da uspjeta kopija može *uzdrmati* cjelokupno znanje jednog naroda o vlastitoj povijesti, to jest, otvoriti u postmodernizmu važno pitanje: „Što je doista original, a što falsifikat?“²⁸⁰, što je ovdje, prije svega, pokazano na primjeru Bukovčeve slike *Gundulićev san*.

Butler, u svom *Uvodu u postmodernizam*, smatra kako je uvođenje teorijskih i filozofskih rasprava u književnu retoriku istovremeno i opasno i ključno, jer se time djelo otvara raznim vrstama interpretacije²⁸¹. Osim lažne povijesti, falsifikat može mijenjati sadašnjost, to jest, utjecati na budućnost. Na primjer, da je Mihovil pristao na falsificiranje pisma kojim Dante otkriva da je bio u Postojni²⁸², koja mu je zatim poslužila za opis *Pakla*, promijenila bi se barem, u fikciji romana, današnja hrvatska i slovenska, ako ne i europska sveukupno, interpretacija tog kanonskog djela i počela se temeljiti na nedokazanim činjenicama.

A ako je jedan talentirani pojedinac dovoljan da promijeni cjelokupno znanje jednog naroda, dolazi se ponovno do predavanja docenta Gorana Cara o savršenom falsifikatu. To pitanje savršeno je obrađeno upravo kroz njegov lik u romanu jer odvaja ga u dva, jednako važna, smjera. Prvi smjer se pita je li kopija – kojoj se ne zna originalni predložak – kopija ili original, a drugi, je li savršenija kopija ili original koji joj je predložak. Prvo pitanje ostaje

²⁷⁹ Pavličić, Pavao. 2008. *Sve što znam o krimiću*. Zagreb: Ex libris d.o.o. (str. 231)

²⁸⁰ Matanović Julijana. 2014. *Istraga je u tijeku*. Pogovor u: Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 236)

²⁸¹ Usp. Butler, Christopher. cop. 2002. *Postmodernism. A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press. (str. 11)

²⁸² Usp. Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 61)

otvoreno i u današnjim teorijama, dok je na drugo odgovor, koji se čini ispravnim, dan u romanu:

„Original se može smatrati umjetnički savršenim, ali i ne mora, to je stvar stava i mijenja se od epohe do epohe i do čovjeka do čovjeka, jer umjetnost se ne može egzaktno mjeriti. A s kopijom je drugačije. Za nju se može utvrditi egzaktno da je savršena, jer ima predložak. To je ono bitno.“²⁸³

Julijana Matanović u pogovoru romanu još napominje da „*Večernji akt* možemo čitati i kao teorijski priručnik o smjeni klasičnih i neklasičnih razdoblja u književnosti (vrijeme originala i vrijeme falsifikata, vrijeme individualnosti i oponašanja)²⁸⁴, a taj zaključak gradi na podvojenim reakcijama na Mihovilov talent u romanu. Naime, iako mu vlast želi zabraniti rad i strahuje od njegovih mogućih utjecaja na izgrađenu sliku svijeta, s druge strane mu struka, jer razumije umjetnost, organizira izložbe²⁸⁵. A postmodernizam je, također, sklon upravo suprotstavljanju moćnim²⁸⁶ i dominantnim, obično političkim, strujama.

Problem originala i falsifikata može otvoriti, u širem smislu, problem odnosa dobra i zla. Uzevši da je falsifikat zlo, a original dobro, te da je za pravilno funkcioniranje svijeta potrebna dobra raspodjela dobra i zla (na toj pretpostavci Pavličić je izgradio pripovijest *Dobri duh Zagreba* i roman *Koraljna vrata*)²⁸⁷, onda je Mihovilov talent i opasan jer, nemogućnošću kopiranja kopije, otkriva *potrebnu* falsificiranu povijest:

„ – Dosta onoga što mi znamo o povijesti, o umjetnosti, o životu velikih ljudi, o politici, velik dio tog pozitivnog znanja zasnovan je na falsifikatu. Ogromna masa toga naprosto nije istina.“²⁸⁸

Na to se veže već donesen citat o zlu koje omogućuje dobro pa, prema tome, zlo jest dobro, ili kako još, govoreći o krimiću, Pavličić piše: „Krimiće, ukratko, polazi od

²⁸³ Isto. (str. 96)

²⁸⁴ Matanović Julijana. 2014. *Istraga je u tijeku*. Pogovor u: Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 241)

²⁸⁵ Usp. Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 99)

²⁸⁶ Usp. Butler, Christopher. cop. 2002. *Postmodernism. A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press. (str. 48)

²⁸⁷ Usp. Matanović, Julijana. 2016. *Koliko je sto manje pet?* Pogovor u: Pavličić, Pavao. 2016. *Dobri duh Zagreba*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 247)

²⁸⁸ Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 122)

pretpostavke da je zlo potrebno na svijetu i da zlo nije drugo nego naličje dobra.²⁸⁹ Upravo kao što je falsifikat naličje originala u ovom, doduše, fantastičnom romanu.

Rečeno je već da je krajem romana, zadnjom rečenicom koja je zapravo prva, prizvan još jedan postmodernistički postupak. Riječ je o potpunom krugu koje djelo čini, bez početka i kraja, već s krajem koji je novi početak:

„Na taj se način još više ističe artifičijelnost samog čina pisanja/stvaranja, tj. umjetničko djelo u prvom je redu slika samog sebe, a ne izvanjske stvarnosti.“²⁹⁰

Tim riječima Krešimira Nemeca, zatvorio se i krug poetike Pavla Pavličića, a drugim krajem romana još se jače istaknula važnost samog djela. Osim što se prepiska pisca i urednika može smatrati svojevrsnom *smrću autora* opet tipičnom za postmodernizam, kao i otvorenost djela, a pojam je uveo Roland Barthes, ona je i mogući posljednji falsifikat u romanu. Po Viskoviću:

„(...) doista i jest duhovita ideja da roman, u kojem se govori o nepouzdanosti granica između originalnog i imitacijskog u umjetnosti te o falsificiranju, završi pismom u kojemu se pisac odriče autorstva navodeći nas na pomisao da je i ovdje posrijedi falsifikat.“²⁹¹

Kako bi se i u ovom radu zaokružila priča o originalu i falsifikatu, donosi se tekst Julijane Matanović, jer je riječ o originalnom zaključku tog problema u romanu, a uklapa se u sve ranije rečeno i dokazuje *probijanje* granice između fikcije i zbilje:

„Dakle, odnos originala i falsifikata u romanu *Večernji akt* proveden je kroz nekoliko koncentrično širećih krugova. U prvom, Mihovil, glavni aktant romana, proučava što je po muzejima i arhivima *podvaljeno* pod originalom. U drugom se tematizira samo Mihovillovo falsificiranje. U trećem, središnji pripovjedač nagovara da se finitna rečenica romana o Mihovilu primi kao početak falsificiranja onoga što je već napisano. Pismima na samom kraju otvara se novi krug koji upisuje i *nadpoziciju*, pripovjedača koji je imenovan zbiljskim autorovim imenom i prezimenom stvarnog autora. Time se sugerira brisanje granice između života i literature. Krugovi dolaze do

²⁸⁹ Pavličić, Pavao. 2008. *Sve što znam o krimiću*. Zagreb: Ex libris d.o.o. (str. 13)

²⁹⁰ Nemeć, Krešimir. 1994. *Večernji akt Pavla Pavličića*. u: Nemeć, Krešimir. Detoni-Dujmić, Dunja. *Pavao Pavličić, Đuro Sudeta, Dinko Šimunović*. Zagreb: Školska knjiga. (str. 21)

²⁹¹ Visković, Velimir. 1988. *Otpor okamenjenom avangardizmu*. u: *Pozicija kritičara: kritičarske opaske o suvremenoj hrvatskoj prozi*. Zagreb: Znanje. (str. 193)

obale, izlazi se iz svijeta teksta u svijet zbilje posvema nalik svijetu ponuđene fikcije.“²⁹²

Poglavlje o postmodernizmu ne može se završiti bez riječi o intertekstualnim vezama s djelima tradicije u *Večernjem aktu*, iako se svako djelo može u cijelosti smatrati intertekstom jer se neizbježno ostvaruje u odnosu prema drugim književnim tekstovima²⁹³.

Djela s područja slikarstva, ali i neka književna, već su navedena u tekstu o Mihovilovim falsifikatima. Kako je postmodernizam razdoblje koje je teško definirati u njegovoj raznolikosti, ali i vemenskom trajanju, bit će ga dovoljno odrediti kao smjer u umjetnosti koji počinje nakon moderne i traje još uvijek, a okuplja sve *-izme* i djela koja sadrže autorske eksperimente i novitete jer – „sve može“²⁹⁴. Poznati primjer izložene zahodske školjke pod nazivom *Fontana*, spominje se i u romanu:

„ – (...) Hoćeš li početi raditi mrljama? Apstraktno, minimalno, konceptualno, i sve ono što ti i Zoran spominjete?

– Izložiti zahodsku školjku – nacerio joj se.

– Pa da, i to rade, sam si mi pričao.“²⁹⁵

Ti noviteti mogu uključivati tradiciju, kao što je slučaj s *Večernjim aktom*, ali je nužno donose na neki novi i neočekivani način. Kako Solar piše:

„Postmodernizam nema namjeru, poput avangarde, promijeniti svijet i osporiti postojeću tradiciju, nego književnost shvaća kao autonomnu djelatnost koja može, ali i ne mora, imati posljedice na cijelu kulturu i društveni život, pa uključuje zahtjeve za novim shvaćanjem kulturne povijesti, ali i prihvaćanje svega što je u povijesti književnosti na bilo koji način sačuvano.“²⁹⁶

Pavličić je tradiciju, dakle, donio kao falsificiranu – lažnu. Primjeri književnih djela koja se tematiziraju u romanu su Hektorovićevo *Ribanje i ribarsko prigovaranje* čije

²⁹² Matanović Julijana. 2014. *Istraga je u tijeku*. Pogovor u: Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 245)

²⁹³ Usp. Solar, Milivoj. 1983. *Teorija književnosti*. Zagreb: Školska knjiga. (str. 54)

²⁹⁴ Usp. Solar, Milivoj. 2006. *Rječnik književnog nazivlja*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga. (str. 225)

²⁹⁵ Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 33)

²⁹⁶ Usp. Solar, Milivoj. 2006. *Rječnik književnog nazivlja*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga. (str. 226)

fototipsko izdanje Mihovil falsificira i Danteov *Pakao* čiji izvor u Postojni Kruškić želi dokazati. Zatim:

„U izlogu knjižare na uglu, Mihovil je u prolazu zapazio naslov: *Život je negdje drugdje*.“²⁹⁷

Kunderin roman najbolji je primjer mogućnosti intertekstualne veze s *Večernjim aktom* jer tematizira „život i pad samoživog pjesnika Jaromila“²⁹⁸, ali i društvo tadašnje Čehoslovačke.

Nadalje, u romanu se pojavljuju dvije indirektna, svaka na svoj način, intertekstualne veze, obje vezane uz lik čudaka – umjetnika Griblera. Prva je njegov usklik: „Nisam li pjesnik, ja sam barem patnik!“²⁹⁹, iz V. pjesme³⁰⁰ zbirke *Kolajna* Tina Ujevića, poznatije pod naslovom po prvom stihu *Ove su riječi crne od dubine*. Druga, mnogo zanimljivija veza, jest ona Griblerova *Djela* i kanonskog djela hrvatske književnosti *Povratak Filipa Latinovicza*. Naime, pišući djelo koje će govoriti samo o sebi, on već u prvoj, potpuno besmislenoj, rečenici, ipak nedvojbeno razvija vezu s prvom, prilično poznatom, rečenicom Krležina romana.

„Šikljalo je kada je Vergilije vriskao na šaranski prigovor.“³⁰¹

Slijedi početak Krležina romana, kako bi veza, po ritmu rečenice, bila jasnija:

„Svitalo je, kada je Filip stigao na kaptolski kolodvor.“³⁰²

Na samom kraju treće *postaje*, govori se o vezi naslova i romana. Naslov romana *Večernji akt* najočitiije je vezan uz kolegij na Akademiji koji Mihovil često preskače:

„U izlogu Znanstvene knjižare bilo je nekoliko crteža. Sve su to bili aktovi pa se Mihovil sjeti da je zbog izložbe opet propustio vježbe iz kolegija *Večernji akt*.“³⁰³

²⁹⁷ Isto. (str. 103)

²⁹⁸ Usp. Matanović Julijana. 2014. *Istraga je u tijeku*. Pogovor u: Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 242)

²⁹⁹ Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 64)

³⁰⁰ Ujević, Tin. *Ove su riječi crne od dubine*: <http://www.ezgeta.com/rijeci.html> (pregledano 6. 5. 2016.)

³⁰¹ Isto. (str. 68)

³⁰² Krleža, Miroslav. 2013. *Povratak Filipa Latinovicza*. Zagreb: Jutarnji list. Novi liber. (str. 11)

³⁰³ Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga. (str. 102)

Ipak, nije to jedina veza naslova i samog romana jer, poznavajući Pavličićevu poetiku, bila bi to preskromna namjera. Pripovjedač, odmah nakon gore donesenog citata, objašnjava ulogu tog kolegija i načina slikanja. Naime, večernji akt, osim što se vježba navečer, uči se tijekom čitavog trajanja studija s namjerom razvijanja tehnike i stjecanja rutine³⁰⁴. Vidljiva je povezanost s Mihovilovim stvaranjem, iako ne slika aktove kao takve, on slika obično noću te se njegova sposobnost razvija upravo praksom – od manje do najviše zahtjevnih falsifikata:

„ – Sve što vi radite, mladiću, zapravo su večernji aktovi – promrmljao je Mihovil ispred izloga, a onda podigao glavu i pogledao zvijezde nad svojom glavom.“³⁰⁵

Ovim je završena i treća *postaja* puta *Večernjeg akta* – o samom romanu. Sljedeća i posljednja je ona koja mu daje konačnu vrijednost i život – čitatelj.

³⁰⁴ Isto.

³⁰⁵ Isto.

V. Četvrta postaja – ČITATELJ

„Prust je, čini mi se, imao pravo kad je rekao: Čitaočeva mudrost počinje tamo gde se piščeva završava.“³⁰⁶

Konačno stigavši do posljednje *postaje* na svome putu – čitatelja, djelo dobiva svoju potpunu vrijednost. Zatvara se put romana *trokutom* na čijim se vrhovima nalaze autor, djelo i čitatelj, a kojem je u ovom radu, na dužini koja spaja prve dvije točke ili *postaje*, pridodan urednik. Svaki čitatelj je osoba koja „razumijevajući čita napisani tekst“³⁰⁷, a posljednjih godina uočava se njegova važnost u spomenutom nizu. Danko Plevnik u knjizi *Tko je Vaš najbolji čitalac?* piše:

„Recepcijske teorije zahtijevaju od znanosti o književnosti, koja je najčešće vodila brigu samo o piščevoj poruci, kopernikanski obrat u objašnjavanju književnog djela s izražajnijim osloncem na čitatelja, bilo imaginarnog ili intendiranog.“³⁰⁸

Život, ali i uspjeh djela, ovisi o čitatelju. Čini se ispravnim zaključiti da je pisac svojim djelom uspio tek onda kad ga se čita, to jest, kad ga publika prihvaća. Govoreći o čitanju kao takvom, Plevnik nastavlja o značenju te riječi:

„Prvo značenje latinske riječi za čitanje *légein* znači *brati*, a takvo se značenje doslovno zadržalo u slovenskom jeziku, pa čitajući, čitalac pokušava brati autorski smisao ne bi li stvorio buket dodane vrijednosti djela i sebe samoga.“³⁰⁹

Damir Barbarić svojim tekstom nadopunjava ovo određenje „jer čitanje doista prije svega sabire čovjeka na njega samog, ali ga istovremeno s tim sabire i na ono bitno što je pismom kazano i objavljeno“³¹⁰. Dakle, čitanje je, osim svega ostalog korisnog, potrebno

³⁰⁶ Pavličić, Pavao. 1982. Intervju: *Doktor nauka piše krimice*. u: *Radio tv revija. Politika*. Broj 780. 5.2.1982. Godina XVI. Beograd. (str. 22)

³⁰⁷ Solar, Milivoj. 2006. *Rječnik književnog nazivlja*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga. (str. 54)

³⁰⁸ Plevnik, Danko. 2010. *Tko je Vaš najbolji čitalac?* Karlovac: Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ (str. 40)

³⁰⁹ Isto. (str. 44)

³¹⁰ Barbarić, Damir. 2016. *Što znači „čitati“?* u: *Vijenac. Godište XXIV. Broj 575*. 17. ožujka 2016. (str. 8)

čovjeku kao duhovnom biću. A izbor knjiga koje čita i sam proces čitanja trebala bi, po Meti Grosman, „pratiti pozitivna osjećajna reakcija, koja se sastoji od raznih nijansi različitih osjećaja, koja je izrazito subjektivna, kako u izboru tekstualnih sastavnica koje su izvor pozitivnog odnosa, tako i u pripisivanju značenja i teme prilikom konačnoga učvršćivanja pozitivnoga odnosa“³¹¹. Ali, kao što čitatelj mora brinuti o tome da čita i bira što će čitati, tako i institucije i kritika trebaju brinuti o kvaliteti onoga što izdaju i publici predstavljaju kao dobro i poželjno. Jer, kao što je već rečeno, samo čitatelji djelu mogu dati potpunu vrijednost i život te prelazak svih *postaja* puta. Ili po Mirkoviću:

„Jedno je sigurno: briga za knjigu i za književnu publiku vredi samo ako se ispoljava široko, kroz vaspitanje književnog ukusa, kroz stvaranje navika da se čita, kroz osposobljavanje i prosečnog čitaoca da ocenjuje, da razlikuje vredno od manje uspelog, da pomalo i uživa u tome merenju i ocenjivanju.“³¹²

Sljedeća poglavlja svjedoče o čitanju, ne samo *Večernjeg akta*, nego Pavla Pavličića općenito. Uzroci brojnih izdanja, činjenice o prevođenju ovoga pisca na strane jezike i, konačno, ulazak u školski kurikulum, mogu biti razni. Čitatelje zasigurno, a već spomenuto, privlače njegove priče i način pripovijedanja, jezik i stil, sve ono blisko i profesionalnom i neprofesionalnom čitatelju.

³¹¹ Grosman, Meta. 2010. *U obranu čitanja. Čitatelj i književnost u 21. stoljeću*. Zagreb: Algoritam uz potporu književne mreže Traduki. (str. 58)

³¹² Mirković, Čedomir. 1978. *Pisci, knjige, čitaoci*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod. (str. 210)

5.1. Izdanja i prijevodi *Večernjeg akta*

„Trivijalnu literaturu objavljuju sve naše novinske kuće, a i mnogi izdavači; u najboljim slučajevima ona postaje prava književnost.“³¹³

Roman *Večernji akt* doživio je najveći broj izdanja na samom početku svog književnog života. Naime, objavljen je 1981., a u novim izdanjima pojavio se opet već 1982., pa 1983. i 1984. godine. Nakon toga, nova izdanja objavljena su još četiri puta (1990., 1997., 1999.,)³¹⁴, uključujući osmo i trenutno posljednje, po kojemu je napisan i ovaj rad, iz 2014. godine.

Također, od početka ove godine, *Mozaik knjiga* objavljuje ediciju pod naslovom *Izabrana djela Pavla Pavličića* te će uskoro izići još jedno izdanje *Večernjeg akta*. Bit će to peti i posljednji roman prvog kola (uz već objavljena i ovdje citirana djela *Dobri duh Zagreba* i *Koraljna vrata*, na novu objavu još čekaju *Kronika provincijskog kazališta* i *Dunav*)³¹⁵.

Književni put i život *Večernjeg akta* obilježavaju i prijevodi³¹⁶ na četiri jezika: slovenski, rumunjski, češki i slovački. Prvi spomenuti prijevod, na slovenski jezik, učinio je Bilka Matè u Ljubljani 1984. godine. Na rumunjski jezik, pak, roman su preveli Octavia Nedelcu i Adrian Costea u Bukureštu 1991. i to pod naslovom *Clarobscur*. Češki prijevod u *Večerní akt* napravio je 1997. godine u Pragu Dušan Karpatský, a slovački u *Večerný akt* Ján Jankovič, u Bratislavi 2006. godine.

I druga djela Pavla Pavličića prevedena su na strane jezike: slovenski (osim *Večernjeg akta*, *Krasopis* 2009.), makedonski (*Eter* 1986.), slovački (još i *Plava ruža*, *Stroj za maglu* i *Umjetni orao* 1986.), danski (*Umjetni orao* 1994. godine), francuski (*Krasopis* 1994.), bugarski (*Čelični mjesec*), te na njemački jezik (*Dunav* 2008. godine).

³¹³ Pavličić, Pavao. 1987. *Pučka, trivijalna i masovna književnost*. u: Slapšak, Svetlana. Prir. 1987. *Trivijalna književnost. Zbornik tekstova*. Beograd: Studentski izdavački centar UK SSO Beograda u suradnji s Institutom za književnost i umetnost Beograd. (str. 82)

³¹⁴ Usp. Pavao Pavličić: https://hr.wikipedia.org/wiki/Pavao_Pavli%C4%8Di%C4%87 (pregledano 6. 5. 2016.)

³¹⁵ Usp. Pavličić, Pavao. 2016. *Dobri duh Zagreba*. Zagreb: Mozaik knjiga. (unutarnji dio naslovnice)

³¹⁶ Usp. Pavao Pavličić: https://hr.wikipedia.org/wiki/Pavao_Pavli%C4%8Di%C4%87 (pregledano 6. 5. 2016.)

5.2. Čitanost – aktualnost

„A publika, sva bez iznimke, čak i sami pisci onda kad su publika, hoće uvijek isto: čitalac ima želju i potrebu da čuje priču. Ta je potreba duboka, stara i neiskorjenjiva: ona se u povijesti javljala u raznim oblicima, ali je svagda ostajala ista.“³¹⁷

Činjenica o velikoj čitanosti, kao i o lakoći pisanja priča, može dovesti do zaključka po kojem Pavao Pavličić piše zabavnu, to jest, trivijalnu literaturu. Teško je razgraničiti tu vrstu književnosti od visoke, a time i zaključiti što se od današnje suvremene produkcije podrazumijeva pod visokom književnošću. Sam autor u tekstu *Pučka, trivijalna i masovna književnost* piše:

„Mislim, zapravo, da te dvije sfere i nije moguće razlikovati egzaktno, uz pomoć tekstualno utvrdivih pokazatelja: hoće li nešto spadati u visoku ili u trivijalnu literaturu, ovisit će prije svega o ukusu trenutka kad se čita, dakle prije svega o čitaocu.“³¹⁸

S obzirom na to da, po Solaru, zabavna književnost nema nikakve umjetničke vrijednosti, ona se naziva trivijalnom³¹⁹. Taj naziv, čini se neopravdano, uvijek nosi negativne konotacije.

S gledišta čitatelja, u ovom se radu *Večernji akt* smatra visokom književnošću, to jest, umjetnošću. Tome je razlog, ne jedini s obzirom na sve ranije napisano, upravo čitatelj. Točnije, čitanost, ne samo tog romana, nego Pavličića općenito, a „bez čitateljeve suradnje i doprinosa, tekstovi jednostavno nemaju značenja koje bi se iz njih moglo izvući, nego imaju tek značenjski potencijal“³²⁰. Naime, osim po prodanim primjercima, posudbe u knjižnicama

³¹⁷ Pavličić, Pavao. 2001. *Mariji Jurić Zagorki*. u: *Rukoljub. Pisma slavnim ženama*. (str. 17)

³¹⁸ Pavličić, Pavao. 1987. *Pučka, trivijalna i masovna književnost*. u: Slapšak, Svetlana. Prir. 1987. *Trivijalna književnost. Zbornik tekstova*. Beograd: Studentski izdavački centar UK SSO Beograda u suradnji s Institutom za književnost i umetnost Beograd. (str. 77)

³¹⁹ Usp. Solar, Milivoj. 1983. *Teorija književnosti*. Zagreb: Školska knjiga. (str. 132-133)

³²⁰ Grosman, Meta. 2010. *U obranu čitanja. Čitatelj i književnost u 21. stoljeću*. Zagreb: Algoritam uz potporu književne mreže Traduki. (str. 209)

dobar su pokazatelj čitanosti nekog autora ili djela. Svjestan toga, Pavao Pavličić rado provjerava čitanost svojih djela:

„Otkako postoji taj običaj da se udara štambilj u knjigu svaki put kada ona ide u čitanje, otada ja kad se god nađem u nekoj knjižnici, onda skinem knjigu s police pa gledam koliko ide van, jer sebe sam nekako uvijek smatrao piscem za biblioteke.“³²¹

Još 1982. godine, prilikom intervjua za *Studio*, jasno je da su se njegove knjige posuđivale u velikoj mjeri, osobito tad nagrađeni *Večernji akt*, a vidljivo je iz izjave novinarke časopisa:

„ – U knjižnici „Medveščak“ ovih dana nisam nikako uspjela naći vašu knjigu *Večernji akt*...

– Nije to zbog mene. To je zbog nagrade!“³²²

Potvrdu o ostvarenju nauma i želje da bude pisac za knjižnice, Pavao Pavličić najočiglednije je dobio 2014. (pa i 2015.) godine. Tada je bio najposuđivaniji, time i najčitaniji, autor u hrvatskim knjižnicama s 12 809 posudbi³²³. Također, od te godine Društvo hrvatskih književnika dodjeljuje naknade autorima, prevoditeljima i ilustratorima za posuđivanje njihovih knjiga u knjižnicama³²⁴. Ove brojke svjedoče o aktualnosti, zanimljivosti i, posebno, vrijednosti Pavličićevih djela, a time zasigurno i – *Večernjeg akta*.

Ljudi čitaju iz raznih razloga – intimnih, psiholoških, emocionalnih i intelektualnih³²⁵ – te je već utvrđena životna potreba za čitanjem, kao i njegova korisnost:

„Čitanje književnih djela doprinosi daljnjem razvoju fantazijskih sposobnosti koje nisu važne samo za razvoj čitateljske sposobnosti, nego – kao što pokazuju komparativna

³²¹ Usp. *Večer na 8. katu: Pavao Pavličić* 02.04.2015. <https://www.youtube.com/watch?v=5uHP0uu72TA> (vrijeme: 4: 55) (pregledano 6. 5. 2016.)

³²² Pavličić, Pavao. 1982. Intervju: *Krimić hvale vrijedan*. u: *Studio*, 932, 13. 2., 19. 2. 1982. (str. 26)

³²³ Usp. *Pavao Pavličić najposuđivaniji autor u hrvatskim knjižnicama*: <http://www.ziher.hr/pavao-pavlicic-najposudivaniji-autor-u-hrvatskim-knjiznicama/> (pregledano: 6. 5. 2016.)

³²⁴ Usp. *Pavao pavličić najviše će zaraditi od posudbi iz knjižnica*:

http://www.tportal.hr/kultura/knjizevnost/361413/Pavao-Pavlicic-najvise-ce-zaraditi-od-posudbi-iz-knjiznica.html?utm_source=facebook_kultura&utm_medium=fanpage_kultura&utm_campaign=facebookshare (pregledano: 6. 5. 2016.)

³²⁵ Plevnik, Danko. 2010. *Tko je Vaš najbolji čitalac?* Karlovac: Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ (str. 49)

istraživanja – i za razvoj analitičkog mišljenja, sposobnost predviđanja, kombinatornih sposobnosti i sposobnosti razumijevanja samoga sebe i drugih ljudi.“³²⁶

Ranije je u radu donesen citat Pavla Pavličića o tome da piše da bi bio bolji čovjek, a na to se može nadovezati Plevnikova misao kako „nije sve u čitanju, a pogotovo ne u čitanju praznih knjiga, sve je u nama koji smo izabrali čitanje da pomoću nas bira boljeg nas“³²⁷. Moglo bi se zaključiti da put jednoga djela, ovdje prikazan na primjeru *Večernjeg akta*, u širokom i metaforičkom smislu može graditi bolji svijet, i za autore i za čitatelje.

Jednom pročitani *Večernji akt* teško je zaboraviti, makar u njegovoj temi i osnovnoj fabuli. To je prije svega zbog piščeve sposobnosti i težnje da pripovijeda zanimljive priče za svoje čitatelje. Lovro Škopljanac svojim je istraživanjem utvrdio što čitatelji pamte iz književnih djela, a sljedeći njegov zaključak sigurno se može primijeniti na čitatelje do kojih je ovaj roman došao:

„ (...)ona mjesta na kojima se opisuje neki važan događaj ili tema koja je ostavila snažan dojam na čitatelja. Na tim se mjestima čitatelji vjerojatno dulje zadržavaju tijekom čitanja, te se na njih mogu smjestiti stanke koje su važne za prisjećanje na prethodne dijelove teksta i tumačenje cjeline.“³²⁸

Svako sljedeće čitanje upotpunjuje vrijednost *Večernjeg akta*, ali i donosi nova značenja. Možda je upravo na novo čitanje želio potaknuti i autor kad je roman završio prvom rečenicom, a ovo poglavlje završava se riječima upravo o poželjnom nikad dovršenom čitanju:

„Prije svega, pravo čitanje nikad ne dopijeva do kraja, kao što ni prava knjiga ne može nikad biti „pročitana“.“³²⁹

³²⁶ Grosman, Meta. 2010. *U obranu čitanja. Čitatelj i književnost u 21. stoljeću*. Zagreb: Algoritam uz potporu književne mreže Traduki. (str. 74)

³²⁷ Plevnik, Danko. 2010. *Tko je Vaš najbolji čitalac?* Karlovac: Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ (str. 78-79)

³²⁸ Škopljanac, Lovro. 2014. *Književnost kao prisjećanje. Što pamte čitatelji*. Zagreb: Naklada Ljevak d.o.o. (str. 48)

³²⁹ Barbarić, Damir. 2016. *Što znači „čitati“? u: Vijenac. Godište XXIV. Broj 575*. 17. ožujka 2016. (str. 9)

5.3. Večernji akt u školskom kurikulumu

„Mislim da su tu stvari postavljene naglavačke. Naime, počinje se od Marulića, Hektorovića i Gundulića, a učenici tada još ne poznaju taj jezik, niti te konvencije, niti imaju naviku pratiti pripovijedanje u stihu. Zato vrlo rano, s petnaest, šesnaest godina, zaključče kako je to nešto što njih ne zanima. Umjesto da se učini obratno, da im se daju u prvim razredima suvremeni pisci, da oni osjete kako u književnosti ima nešto za njih, nešto što ih može privući pa ih onda polako voditi prema starijim razdobljima i piscima.

Ja mislim da bi Marulić morao doći u četvrtom razredu.“³³⁰

Prije no što bude riječi o djelima Pavla Pavličića u nastavnom planu i programu nastave hrvatskoga jezika u osnovnim i srednjim školama, potrebno je osvrnuti se na općenitu sliku nastave književnosti. Iako govori o srpskom školstvu, iz knjige Čedomira Mirkovića primjećuje se način predstavljanja literature koji bi se mogao prenijeti i na sliku domaćeg:

„No ovim se, takođe, pokazuje da i način na koji se književnost u školskim institucijama približava mladim ljudima nije najsrećnije izabran i najbolje postavljen: književnosti se ne pristupa kao živom organizmu, koji, pored ostalog, donosi i dileme o našem vremenu ili čoveku opšte, koji, kako se to metaforično kaže, daje odgovore na pojedina pitanja; ona je u obrazovnim institucijama češće prisutna kao nekakav muzejski eksponat, kao nešto što oličava paradni nivo pojedinih vremenskih perioda, sredina i kultura.“³³¹

Upravo je na školstvu odgovornost poticanja na kvalitetno čitanje, to jest, riječ je o školi kao „instituciji od koje se, pored ostalog, očekuje da formira i što brojniju čitalačku publiku“³³². Također, važno je prihvatiti da je svako čitanje subjektivan čin te bi interpretacije u razredu trebale uvažavati razlike među njima³³³, što bi vjerojatno uvelike smanjilo kasniji otpor prema knjigama. Grosman nastavlja:

³³⁰ Pavličić, Pavao. 2014. Intervju na citajme.com <http://citajme.com/pavao-pavlicic/> (pregledano: 6. 5. 2016.)

³³¹ Mirković, Čedomir. 1978. *Pisci, knjige, čitaoci*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod. (str. 10)

³³² Isto. (str. 207)

³³³ Usp. Grosman, Meta. 2010. *U obranu čitanja. Čitatelj i književnost u 21. stoljeću*. Zagreb: Algoritam uz potporu književne mreže Traduki. (str. 208)

„Potreba vođenja računa o nezaobilaznim osjećajnim dimenzijama čitanja tiče se i nastave književnosti, koja se, ne bude li poticala učenikove osjećajne reakcije i vodila računa o njima, nalazi u opasnosti da se potpuno otuđi od književnog čitanja.“³³⁴

Sljedeći problem vezan je upravo uz kurikulum koji učenicima postavlja interpretaciju djela koja teško razumiju, stoga gube svaku motivaciju. Učenici rješenje pronalaze na internetskim stranicama s kojih pročitaju malo opširniji sadržaj³³⁵ i ne vide razloge zbog kojih bi čitali cjelovita djela. Sam Pavao Pavličić je, u pismu *Vili Slovinki*, izrazio svoje žaljenje jer klasična književnost ostaje neshvaćena i necijenjena, a učenici izgube želju i potrebu za gotovo ikakvim čitanjem. Predložio je zatim, a već uvodni citat u poglavlje govori o tome, drugačiji redoslijed poučavanja književnosti – obrnuti – od moderne i lakše prema starijoj i težoj, na primjer, „umjesto da Dantea i Lucića dajemo učenicima prvog razreda, dajemo ih maturantima!“³³⁶. O tome je progovorio i u intervjuu pod naslovom *Školska lektira nipošto ne mora biti tupež*:

„Da je takva promjena moguća, valjda bi se i dogodila. Ja naime trubim o tome četvrt stoljeća, a nipošto nisam usamljen, nego su slično tvrdili pametniji i upućeniji od mene, a ipak se ništa nije dogodilo. Prema tome, postoji neki dubinski otpor takvoj promjeni. Taj razlog vidim u strahu sastavljača školskih programa koji misle da će time lektira, i književnost uopće, izgubiti na dostojanstvu. Prava se znanja predaju postupno i kronološki, ali u književnosti nije tako. Vi s razumijevanjem možete čitati Shakespearea, a da prethodno niste čitali Homera i možete uživati u Krležinim romanima premda prije toga niste čitali Šenou.“³³⁷

³³⁴ Isto. (str. 60)

³³⁵ Na primjer: usp. http://www.lektire.me/prepricano/pavao-pavlicic-vecernji-akt_50 ili <http://croatia.ch/kultura/knjizevnost/080434.php> (pregledano 6. 5. 2016.)

³³⁶ Pavličić, Pavao. 2001. *Vili Slovinki*. u: *Rukoljub. Pisma slavnim ženama*. (str. 200)

³³⁷ Pavličić, Pavao. *Školska lektira nipošto ne mora biti tupež*:

<http://www.srednja.hr/Zbornica/Nastava/SKOLSKA-LEKTIRA-Pavao-Pavlicic-Skolska-lektira-niposto-ne-mora-biti-tupez> (pregledano 6. 5. 2016.)

Da se gimnazijalci već u prvom razredu upoznaju s Pavličićem i pročitaju *Večernji akt*, njihov otpor prema čitanju sigurno bi bio manji. Ipak, nastavni plan i program³³⁸ je zasad nepromijenjen, ali u njemu se nalaze djela ovoga pisca.

U petom razredu osnovne škole s popisa lektire moguće je izabrati jedno od tri romana za djecu Pavla Pavličića: *Zeleni tigar*, *Petlja*, *Trojica u Trnju*, dok se u sedmom razredu čita *Dobri duh Zagreba*³³⁹.

Na popisima lektire za srednje škole³⁴⁰, djela su različita ovisno o ustroju nastave hrvatskoga jezika. U gimnazijama se u četvrtom razredu čitaju *Koraljna vrata* koja su se ove školske godine, 2015./2016., našla i na popisu djela obaveznih za područje književnosti na višoj razini državne mature iz hrvatskog jezika. U strukovnim školama s konceptom od po tri sata hrvatskog jezika tjedno sve četiri godine, na popisu lektire je memoarska proza *Dunav*, dok u onima koje prva dva razreda imaju četiri, a druga dva tri sata tjedno, u završnom razredu učenici mogu izabrati čitanje *Dunava* ili *Večernjeg akta*. Što se trogodišnjeg srednjeg obrazovanja tiče, učenici čitaju samo jednu pripovijest po izboru iz zbirke *Dobri duh Zagreba*.

Dakle, sveukupno u hrvatskom školskom kurikulumu, Pavao Pavličić je kao lektirni pisac zastupljen s čak sedam naslova, što svejedno može čuditi s obzirom na veličinu njegova opusa. Također, *najmlađi* naslov među navedenima su *Koraljna vrata* prvi put objavljena 1990. godine. Ta činjenica mora otvoriti pitanje o tome zašto ovaj pisac nije na popis lektire – ali i šire: u kritike, analize, interpretacije – ušao i s nekim djelom novijeg datuma (samo romana je, nakon *Koraljnih vrata*, napisao još trideset). Zasižno se uzrok tome ne može tražiti u kvaliteti jer je ona nedvojbeno zastupljena u većini djela, ali možda može u kritici po kojoj se čini da je produkcija Pavla Pavličića *stala* prije gotovo trideset godina. I o toj temi nastavlja Mirković:

³³⁸ U prilogu se nalazi prijedlog takozvane male pripreme za nastavni sat književnosti na kojem se interpretira ulomak iz *Večernjeg akta* s kraja romana koji se nalazi u većini čitanki za završne razrede srednje škole.

³³⁹ Usp. *Nastavni plan i program za osnovnu školu*: <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=12662> (pregledano 6. 5. 2016.)

³⁴⁰ Usp. *Nastavni plan i program za gimnazije i strukovne škole*:

http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/hrvatski.pdf (pregledano 6. 5. 2016.)

„I stvarno, kritika je za mnogo šta kriva, ili je, na izgled, mogla više da učini da stanje u literaturi i kulturi, i u odnosu publike prema domaćoj literaturi, ne bude u svemu onakvo kakvo je.“³⁴¹

Objavljen dosad u osam izdanja, posuđivan u knjižnicama, čitan kroz lektiru, ali i van nje, *Večernji akt* je *zaokružio* svoj put preko *postaja* autora, urednika, djela do čitatelja. Jednom došavši do čitatelja, on više ne odlazi. I dok mu se stari vraćaju, novi ga čitatelji otkrivaju, čitajući ga po prvi put. Zatim će oni postati oni stari koji će mu se vraćati, a dolazit će neke nove generacije čitatelja koje će prepoznati vrijednost i aktualnost *Večernjeg akta* trideset pet (tad i više) godina nakon objavljivanja. Ovaj rad o njegovom putu se završava, a roman, neovisno o tome, nastavlja *živjeti* svoj književni život u nekoj drugačijoj interpretaciji.

³⁴¹Mirković, Čedomir. 1978. *Pisci, knjige, čitaoci*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod. (str. 213)

VI. Zaključak

„A jednostavna je ova istina: književnost, i uopće umjetnost, najbolje služi svome narodu tako da bude ono što jest, naime književnost, odnosno umjetnost.“³⁴²

Pavao Pavličić autor je mnogobrojnih djela važnih za književnost i znanost o književnosti, a jedno od tih djela je i fantastični roman *Večernji akt*. Od produktivnog pisca koji je pisac vokacijom, preko objave u *HIT*-u kod Zlatka Crnkovića i *NIN*-ove nagrade za roman 1981. godine, taj roman našao je put do čitatelja, kako onih koji ovog autora čine najčitanijim posljednje dvije godine, tako i onih u osnovnoškolskim i srednjoškolskim klupama. Upravo stoga je bio razuman izbor pri odabiru teme o djelu koje uspješno *prolazi* svim četirima postajama.

Također, govoreći o samom romanu, rečeno je kako se u njemu miješaju fantastični, kriminalistički i elementi društvenog romana, ali on je u ovom radu smatran visokom književnošću itekakve umjetničke vrijednosti. Analizirajući napisane kritike i osvrte, često površne, ali prepune govora o nepsihologizaciji likova i nabranjanja naslova, u ovom radu pokušalo se takve tvrdnje pokazati neopravdanima i neutemeljenjima.

Na posljetku, čitatelj je taj koji djelu, kako je više puta naglašeno, daje život, a *Večernji akt živi*, kako u obaveznoj lektiri, tako i po posudbama i čitanjima iz knjižnica. Riječ je ipak o još uvijek aktualnom djelu koje otvara svezremenska društvena i uopće ljudska pitanja. Unatoč postmodernističkim postupcima i fikciji romana, čitatelj se lako uživljava u svijet glavnog lika Mihovila, vjeruje mu i dovodi u pitanje stvarnu povijest predstavljenu u romanu kao falsificiranu.

Zahvaljujući Pavlu Pavličiću, hrvatska književnost ima, ne samo *Večernji akt*, nego brojne važne i dobre romane, pisane za čitatelja i njegovo vrijeme posvećeno knjizi – i priči. Ovaj rad govorio je samo o jednom, ali i ostali romani čekaju i trebaju svoje interpretacije i prikaze svojih puteva od ruke svoga autora do nekih novih čitatelja.

³⁴² Pavličić, Pavao. 2001. *Slavi Raškaj*. u: *Rukoljub. Pisma slavnim ženama*. (str. 271)

VII.

Sažetak

Rad prikazuje put kojim djelo prolazi od autora do čitatelja koji mu daje konačnu vrijednost, na primjeru romana *Večernji akt* Pavla Pavličića. Kao najproduktivniji hrvatski pisac, objavio je dosad 95 književnih i znanstvenih naslova. *Večernji akt* je prošao sve zahtjeve koje nalažu *postaje* u ovom radu. Prvenstveno, napisao ga je pisac koji piše iz životnog poziva i odgovornosti prema danom mu talentu, odobrio ga je i objavio Zlatko Crnković, urednik i začetnik *HIT* biblioteke čiji je Pavličić bio *kućni pisac*, a zatim je dobio tada najprestižniju književnu nagradu – *NIN*-ovu za najbolji roman 1981. godine. Samo djelo po sebi je vrijedno interpretacije, od priče ili fabule koja niže zanimljive događaje, preko karaktera likova, fantastičnih elemenata u poznatoj sredini, u koje se onda još upliću elementi kriminalističkog i društvenog romana. Roman je i predstavnik postmodernizma u hrvatskoj književnosti iz više razloga među kojima su, čini se, najvažniji dvostruki završetak kojim djelo ponovno počinje te izravne intertekstualne veze s drugim poznatim književnim djelima. Na posljetku, autor je bio najposuđivaniji i najčitaniji u posljednje dvije godine, dok se s čak sedam djela (s *Večernjim aktom*) nalazi na popisima lektire u školskom kurikulumu.

Ključne riječi: autor, urednik, djelo, čitatelj, fantastika, roman, postmodernizam, lektira

VIII.

Popis literature

Izvori:

1. Pavličić, Pavao. 1975. *Vilinski vatrogasci*. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost Saveza socijalističke omladine Zagreba.
2. Pavličić, Pavao. 1982. Intervju: *Doktor nauka piše krimiće*. u: *Radio tv revija. Politika*. Broj 780. 5.2.1982. Godina XVI. Beograd.
3. Pavličić, Pavao. 1982. Intervju: *Krimiće hvale vrijedan*. u: *Studio*, 932, 13. 2., 19. 2. 1982.
4. Pavličić, Pavao. 1982. Intervju: *Ne gnjavim čitaoce*. u: *NIN*, 1621, 24. januar 1982.
5. Pavličić, Pavao. 1984. *Kraj mandata*. Zagreb: Znanje.
6. Pavličić, Pavao. 1987. *Pučka, trivijalna i masovna književnost*. u: Slapšak, Svetlana. Prir. 1987. *Trivijalna književnost. Zbornik tekstova*. Beograd: Studentski izdavački centar UK SSO Beograda u suradnji s Institutom za književnost i umetnost Beograd.
7. Pavličić, Pavao. 1997. *Ja*. u: *Kako preživjeti mladost*. Zagreb: Mozaik knjiga.
8. Pavličić, Pavao. 2001. *Rukoljub. Pisma slavnim ženama. (Mariji Jurić Zagorki; Ivani Brlić Mažuranić; Slavi Raškaj, Vili Slovinki)* Zagreb: Mozaik knjiga.
9. Pavličić, Pavao. 2003. *Lađa od vode*. Beograd: AED studio.
10. Pavličić, Pavao. 2003. *Mojih tri stotine stranica*. u: Vuković Runjić, Milana, ur. 2003. *Pisci o pisanju. 32 autora o tajnama zanata*. Zagreb: Vuković i Runjić.
11. Pavličić, Pavao. 2004. *Crkovićeve vremena*. u: Matanović, Julijana, prir. 2004. *Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara. Knjiga 6. Urednik - medijator književnog ukusa. (Zlatko Crnković)*. Đakovo: Matica hrvatska Đakovo.
12. Pavličić, Pavao. 2008. *Sve što znam o krimiću*. Zagreb: Ex libris d.o.o.
13. Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt*. Zagreb: Mozaik knjiga.
14. Pavličić, Pavao. 2016. *Šest filmova s Tadićem*. Dodatak u: Pavličić, Pavao. 2016. *Dobri duh Zagreba*. Zagreb: Mozaik knjiga.

Predmetna literatura:

15. Beganović, Davor. 1986. *Između fantastike i proze detekcije. Skica za žanrovsku tipologiju proza Pavla Pavličića.* u: *Republika, časopis za književnost.* Godište XLII. 5-6. Svibanj-lipanj 1986. Zagreb: Društvo književnika Hrvatske.
16. Crnković, Zlatko. 2004. *35 godina biblioteke HIT.* u: Matanović, Julijana, prir. 2004. *Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara. Knjiga 6. Urednik - medijator književnog ukusa. (Zlatko Crnković).* Đakovo: Matica hrvatska Đakovo.
17. Donat, Branimir. 1991. *Astrolab za hrvatske borgesovce.* u: *Izabrana djela.* Zagreb: Nakladni zavod matice hrvatske.
18. *Kako je radio žiri.* u: *NIN, 1621, 24. januar, 1982.*
19. Kovačević, Marina. 2001. *Pripovijedanje i stvaralaštvo: „agregatna stanja“ narativnog diskurza.* Rijeka: Izdavački centar.
20. Krleža, Miroslav. 2013. *Povratak Filipa Latinovicza.* Zagreb: Jutarnji list. Novi liber.
21. Matanović, Julijana, prir. 2004. *Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara. Knjiga 6. Urednik - medijator književnog ukusa. (Zlatko Crnković).* Đakovo: Matica hrvatska Đakovo.
22. Matanović, Julijana. 2004. *Urednik Zlatko Crnković - EVERGRIN, HIT I ITD...* u: Matanović, Julijana, prir. 2004. *Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara. Knjiga 6. Urednik - medijator književnog ukusa. (Zlatko Crnković).* Đakovo: Matica hrvatska Đakovo.
23. Matanović, Julijana. 2011. *Kako je pisac krimića ušao u lektiru?* Pogovor u: Pavličić, Pavao. *Dobri duh Zagreba.* Zagreb: Mozaik knjiga.
24. Matanović, Julijana. 2014. *Istraga je u tijeku.* Pogovor u: Pavličić, Pavao. 2014. *Večernji akt.* Zagreb: Mozaik knjiga.
25. Matanović, Julijana. 2016. *Je li Ivan Gundulić čitao romane?* Pogovor u: Pavličić, Pavao. 2016. *Koraljna vrata.* Zagreb: Mozaik knjiga.
26. Matanović, Julijana. 2016. *Koliko je sto manje pet?* Pogovor u: Pavličić, Pavao. 2016. *Dobri duh Zagreba.* Zagreb: Mozaik knjiga.
27. Matanović, Julijana. Crnković, Zlatko. 2004. *Najlakše je raditi s dobrim piscima.* u: Matanović, Julijana, prir. 2004. *Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara. Knjiga 6.*

- Urednik - medijator književnog ukusa. (Zlatko Crnković). Đakovo: Matica hrvatska Đakovo.*
28. Molvarec, Lana. 2011. *Grad i urbanitet u kriminalističkoj prozi Pavla Pavličića. u: Umjetnost riječi. LV (2011). 1-2. Siječanj-lipanj. Zagreb.*
29. Nemeć, Krešimir. 1994. *Većernji akt Pavla Pavličića. u: Nemeć, Krešimir. Detoni-Dujmić, Dunja. Pavao Pavličić, Đuro Sudeta, Dinko Šimunović. Zagreb: Školska knjiga.*
30. Nemeć, Krešimir. 2003. *Povijest hrvatskog romana: od 1945. do 2000. godine. Zagreb: Školska knjiga.*
31. Pantić, Mihajlo. *Pavao Pavličić: paradigma sedamdesetih - od fantastike ka trivijalizaciji. u: Slapšak, Svetlana. Prir. 1987. Trivijalna književnost. Zbornik tekstova. Beograd: Studentski izdavački centar UK SSO Beograda u suradnji s Institutom za književnost i umetnost Beograd.*
32. Petrović, Boško. 1982. *Između realnog i realističnog. u: NIN, 1622, 31. januar 1982.*
33. Prosperov Novak, Slobodan. 2004. *Povijest hrvatske književnosti. Suvremena književna republika. Svezak IV. Split: Marjan tisak.*
34. *Roman godine. u: NIN, 1621, 24. januar 1982.*
35. Šoljan, Antun. 1990. *Knjigovodstvo svijeta. u: Šicel, Miroslav. 2002. Antologija hrvatskog književnog eseja XX. stoljeća. II. dio. Književni esej 1950-2000. Zagreb: Disput.*
36. Tatarin, Milovan. 2004. *Kućni prijatelj: ogledi o suvremenoj hrvatskoj prozi. Zagreb: Mozaik knjiga.*
37. Tatarin, Milovan. 2004. *Pismo što ga je Milovan Tatarin poslao iz Osijeka Pavlu Pavličiću u njegov grad. u: Kućni prijatelj: ogledi o suvremenoj hrvatskoj prozi. Zagreb: Mozaik knjiga.*
38. Visković, Velimir. 1980. *Sekundarna zbilja u novijoj hrvatskoj prozi. u: Guja u njedrima. Panorama novije hrvatske fantastične proze. 1980. Odabrao i uredio: Ivica Župan. Rijeka: OSIZ za odmor, rekreaciju, sport i kulturu Rafinerije nafte Rijeka. Izdavački centar Rijeka.*
39. Visković, Velimir. 1983. *Artificijelna zbilja u prozi Pavla Pavličića. u: Mlada proza. Eseji i kritike. Zagreb: Znanje.*
40. Visković, Velimir. 1983. *Mlada hrvatska proza. u: Mlada proza. Eseji i kritike. Zagreb: Znanje.*
41. Visković, Velimir. 1988. *Otpor okamenjenom avangardizmu. u: Pozicija kritičara: kritičarske opaske o suvremenoj hrvatskoj prozi. Zagreb: Znanje.*

42. Župan, Ivica. 1980. *Imaginacija modernih vremena*. u: *Guja u njedrima. Panorama novije hrvatske fantastične proze*. 1980. Odabrao i uredio: Ivica Župan. Rijeka: OSIZ za odmor, rekreaciju, sport i kulturu Rafinerije nafte Rijeka. Izdavački centar Rijeka.

Opća literatura:

43. Barbarić, Damir. 2016. *Što znači „čitati“?* u: *Vijenac. Godište XXIV. Broj 575*. 17. ožujka 2016.
44. Butler, Christopher. cop. 2002. *Postmodernism. A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.
45. Grosman, Meta. 2010. *U obranu čitanja. Čitatelj i književnost u 21. stoljeću*. Zagreb: Algoritam uz potporu književne mreže Traduki.
46. Mirković, Čedomir. 1978. *Pisci, knjige, čitaoci*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod.
47. Peleš, Gajo. 1999. *Tumačenje romana*. Zagreb: ArTresor naklada.
48. Plevnik, Danko. 2010. *Tko je Vaš najbolji čitalac?* Karlovac: Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“.
49. Solar, Milivoj. 2004. *Ideja i priča*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
50. Solar, Milivoj. 2005. *Laka i teška književnost: predavanja o postmodernizmu i trivijalnoj književnosti*. Zagreb: Matica hrvatska.
51. Solar, Milivoj. 2006. *Rječnik književnog nazivlja*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
52. Solar, Milivoj. 2011. *Kritika relativizma ukusa: predavanja o ukusu, moralu i poetici*. Zagreb: Matica hrvatska.
53. Solar, Milivoj. *Teorija književnosti*. 1983. Zagreb: Školska knjiga.
54. Škopljanač, Lovro. 2014. *Književnost kao prisjećanje. Što pamte čitatelji*. Zagreb: Naklada Ljevak d.o.o.
55. Škreb, Zdenko. 1987. *Trivijalna književnost*. u: Slapšak, Svetlana, prir. 1987. *Trivijalna književnost. Zbornik tekstova*.
56. Todorov, Cvetan. 1987. *Uvod u fantastičnu književnost*. Beograd: Pečat.

Internetske stranice: (pregledane 6. 5. 2016.)

57. Bašić, Ante. *Pregled novije hrvatske književnosti: Pavao Pavličić (1946):*
<http://croatia.ch/kultura/knjizevnost/080434.php>
58. Crnković, Zlatko: [https://hr.wikipedia.org/wiki/Zlatko_Crnkovi%C4%87_\(prevoditelj\)](https://hr.wikipedia.org/wiki/Zlatko_Crnkovi%C4%87_(prevoditelj))
59. *Nastavni plan i program za gimnazije i strukovne škole:*
http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/hrvatski.pdf
60. *Nastavni plan i program za osnovnu školu:* <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=12662>
61. Natuknica: *pripovjedač* u *Enciklopediji Leksikografskog zavoda Miroslava Krležę:*
<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=50436>
62. *NIN-ova nagrada:* https://sh.wikipedia.org/wiki/NIN-ova_nagrada
63. *Only you, pjesma:* <https://www.youtube.com/watch?v=L0mWVVSkyHo>
64. *Orao, film:* http://www.filmski-programi.hr/baza_film.php?id=143
65. *Pavao Pavličić - Večernji akt, lektira:* http://www.lektire.me/prepricano/pavao-pavlicic-vecernji-akt_50
66. *Pavao Pavličić najposuđivaniji autor u hrvatskim knjižnicama:*
<http://www.ziher.hr/pavao-pavlicic-najposudivaniji-autor-u-hrvatskim-knjiznicama/>
67. *Pavao Pavličić najviše će zaraditi od posudbi iz knjižnica. 2014.:*
http://www.tportal.hr/kultura/knjizevnost/361413/Pavao-Pavlicic-najvise-ce-zaraditi-od-posudbi-iz-knjiznica.html?utm_source=facebook_kultura&utm_medium=fanpage_kultura&utm_campaign=facebookshare
68. Pavličić, Pavao. 2013. *Prijedlog za ukinuće hrvatske književnosti:*
<http://www.mvinfo.hr/clanak/pavao-pavlicic-prijedlog-za-ukinuće-hrvatske-knjizevnosti>
69. Pavličić, Pavao. 2013. *U njegovo vrijeme publika se vratila knjizi:*
<http://www.tportal.hr/kultura/knjizevnost/297041/Pavao-Pavlicic-U-njegovo-vrijeme-publika-se-vratila-knjizi.html>

70. Pavličić, Pavao. 2014. *Stručni su tekstovi moja profesionalna obaveza i to shvaćam ozbiljno, a ovo drugo što je, recimo, beletristika, to je čisto veselje:*
<http://citajme.com/pavao-pavlicic/>
71. Pavličić, Pavao. 2015. *Školska lektira nipošto ne mora biti tupež:*
<http://www.srednja.hr/Zbornica/Nastava/SKOLSKA-LEKTIRA-Pavao-Pavlicic-Skolska-lektira-niposto-ne-mora-bit-tupez>
72. *Pavličić, Pavao:* https://hr.wikipedia.org/wiki/Pavao_Pavli%C4%8Di%C4%87
73. Skripta: *Genette – tipovi fokalizacije:* <https://www.scribd.com/doc/129692156/Genette-Tipovi-fokalizacije>
74. Ujević, Tin. *Ove su riječi crne od dubine:* <http://www.ezgeta.com/rijeci.html>
75. *Večer na 8. katu: Pavao Pavličić* 02. 04. 2015.:
<https://www.youtube.com/watch?v=5uHP0uu72TA>

IX. Prilog

Prijedlog male pripreme³⁴³ za metodički pristup ulomku iz *Večernjeg akta* za sat književnosti

Odgojno obrazovna ustanova:

Razred:

Nastavni predmet: Hrvatski jezik

Nastavno područje: književnost

Vrsta nastavnog sata: interpretacija

Nastavna jedinica: Pavao Pavličić, *Večernji akt*

Metodički sustav: interpretativno-analitički

Nastavni zadaci:

Obrazovni:

Učenik će:

- interpretirati djelo *Večernji akt* uz pomoć ulomka iz čitanke;
- objasniti osnovna obilježja književnog žanra krimića;
- objasniti osnovna obilježja književnog žanra fantastike;
- primijeniti književno-teorijska znanja;
- upoznati se s likom i djelom Pavla Pavličića.

Odgojni:

Učenik će:

- razvijati svijest o važnosti i ulozi umjetnosti;
- razvijati poštovanje i zanimanje za književnost i ostale umjetnosti;
- kreativno razmišljati;
- izražavati apstraktne ideje pri interpretaciji književnog djela.

Funkcionalni:

Učenik će:

³⁴³ Priprema je napravljena po velikoj pripremi za diplomski sat studenta kroatistike Roka Čorića koji ju je ustupio za potrebe ovog prijedloga.

- razvijati sposobnost analize, tumačenja i interpretiranja književnog djela;
- razvijati sposobnost zaključivanja pri interpretaciji nepoznatog književnog djela;
- razvijati sposobnost zamišljanja i uživljanja;
- razvijati sposobnost povezivanja sadržaja književnog djela sa sadržajima iz popularne kulture.

Komunikacijski:

Učenik će:

- objasniti i procijeniti ključne ideje;
- iznositi svoje mišljenje i ideje pri interpretaciji književnog djela;
- slušati i poštivati mišljenja i ideje ostalih učenika;
- postavljati problemska pitanja.

Oblici rada: čelni, pojedinačni

Nastavne metode: metoda čitanja, metoda rada na tekstu, metoda slušanja, metoda pisanja, metoda zaključivanja, metoda zapažanja, metoda izlaganja, metoda upućivanja, metoda razgovora

Nastavna sredstva: živa riječ nastavnika i učenika, čitanka, ploča, kreda, učenički rad, nastavni listići

Tijek nastavnog sata (artikulacija):

1. Doživljajno-spoznajna motivacija (5 min)
2. Najava teme, kratki uvod o Pavlu Pavličiću (5 min)
3. Lokalizacija djela *Večernji akt*, o romanu do ulomka iz čitanke (15 min)
4. Interpretativno čitanje ulomka (10 min)
5. Emocionalno-intelektualna stanka
6. Objava doživljaja
7. Zadatci za samostalan rad (dvije grupe nastavnog listića) (5 min)
8. Objava rješenja
9. Sinteza: komentiranje zadnjeg pitanja nastavnog listića koje sadrži glavnu temu i završetak djela (5 min)

Plan ploče:

Pavao Pavličić, *Večernji akt*

- rođen u Vukovaru 1946. godine
- elementi fantastike, kriminalistički romani
- kriminalistički roman: tematiziranje kriminalističkog miljea; odnos policije i kriminalca; detektivski roman; element detekcije (nešto treba otkriti); likovi su jednostavni, plošni, pokreću radnju; začetnik: E. A. Poe
- roman fantastike: elementi natprirodnog i izmišljenog; natprirodni događaji, sposobnosti, likovi

Prijedlog zadataka nastavnog listića:

Grupa A

1. Pronađi u ulomku i zapiši primjere za:
 - a) opis unutarnjeg prostora:
 - b) opis nadolazeće oluje kao odraza stanja likova i situacije u kojoj se nalaze:
2. Pročitaj ulomak iz romana i napiši svoje mišljenje. Slažeš li se s profesorom iz romana? Obrazloži.

Kad Mihovil dolazi do sveučilišnog profesora i pita ga za mišljenje o odnosu kopije i originala, on mu odgovara: „*Kopija je savršena. Društvo je, naime, uvijek obvezno da zauzme neki odnos prema savršenstvu. U tom pogledu, kopija je u prednosti pred originalom. Original se može smatrati umjetnički savršenim, ali i ne mora, to je stvar stava i mijenja se od epohe do epohe i od čovjeka do čovjeka, jer se umjetnost ne može egzaktno mjeriti. A s kopijom je drugačije. Za nju se može utvrditi egzaktno da je savršena, jer ima predložak. To je ono bitno.*“

3. Ulomak iz čitanke u romanu se nalazi pri samom kraju. Prema svemu rečenom, kako misliš da završava roman? Kakav kraj bi bio prikladan?

Grupa B

1. Pronađi u ulomku i zapiši primjere za:
 - a) opis vanjskog prostora:
 - b) opis neobičnog ponašanja lifta:

2. Pročitaj ulomak iz romana i napiši svoje mišljenje. Slažeš li se s Mihovilovim promišljanjem?

„Od toga dana više ništa nije bilo sigurno. Sve što je postojalo, moglo je biti i nešto drugo, moglo je biti laž i falsifikat. Budući da se uz pomoć falsifikata mogla stvoriti nova povijest, nova umjetnost, nova zbilja i novi svijet, pomalo je svakome postajalo jasno da je to jedina zdrava mogućnost. Jer, bit će to umjetni svijet, ali svjestan da je umjetan, i dosljedan toj svojoj umjetnoj prirodi, pa zato dakle i istinit.“

3. Ulomak iz čitanke u romanu se nalazi pri samom kraju. Prema svemu rečenom, kako misliš da završava roman? Kakav kraj bi bio prikladan?

X.

Zahvale

„Tako će se ova priča možda još nastaviti i ovo nije njezin kraj. Zato i ne stavljam točku“³⁴⁴

Hvala svima koji su, svatko na svoj način, pomogli pri pisanju ovoga rada. Hvala na savjetima, motivaciji, podršci, vjerovanju.

Posebno i najveće *hvala* mentorici i profesorici Julijani Matanović na nesebičnom poklanjanju vremena, strpljenja, truda, pažnje, savjeta, razumijevanja. Hvala Vam na svemu, jer Vam je stalo, bez Vas i Vašeg poticaja ovaj rad ne bi bio ni gotov ni dobar. I ne samo rad, hvala Vam na svemu što ste neizbrisivo upisali u mene za ovo vrijeme. I znam da ovo nije kraj

³⁴⁴ Pavličić, Pavao. 2003. *Lađa od vode*. Beograd: AED studio. (*Lađa od vode*; str. 147)